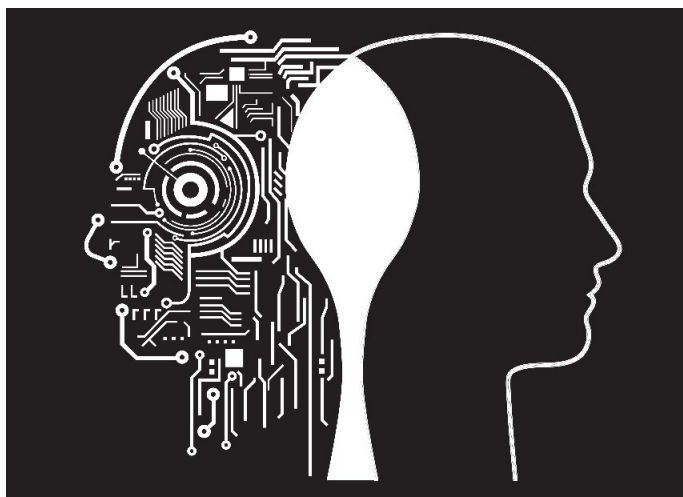

De consequenties van de automatisering van de jaarrekeningcontrole voor de controlerend accountant.

Naam
Studentnummer
E-mail

Anke Molenaar
2123067
a.molenaar@student.fontys.nl

Instituut
Opleiding
Klas

Fontys Hogeschool Eindhoven
Hbo Bachelor Accountancy
AC 81

Stagedocent
Stagebegeleider
Stagekantoor
Plaats

Dhr. P. van Belkom
Dhr. R. van Maanen
PricewaterhouseCoopers (PwC)
Eindhoven

Datum

6 juni 2016

Auteur
Studentnummer
E-mail

Anke Molenaar
2123067
a.molenaar@student.fontys.nl

Instituut
Opleiding
Klas
Begeleider

Fontys Hogeschool Financieel Management Eindhoven
Hbo Bachelor Accountancy
AC 81
Dhr. P. van Belkom

Stagekantoor
Stagebegeleider
Plaats

PricewaterhouseCoopers (PwC)
Dhr. R. van Maanen
Eindhoven

Onderwerp
Titel

Automatisering van de jaarrekeningcontrole
De consequenties van de automatisering van de jaarrekeningcontrole voor de controlerend accountant.

Datum

6 juni 2016

Omslagfoto: Lim, 2015

Voorwoord

Voor u ligt het rapport naar aanleiding van het onderzoek naar de consequenties van de automatisering van de jaarrekeningcontrole voor de controlerend accountant. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden gedurende de afstudeerstage van 16 weken op de controleafdeling van PricewaterhouseCoopers te Eindhoven.

De keuze van het scriptieonderwerp werd al snel duidelijk nadat ik tijdens de derdejaars stage in aanraking kwam met een IT-auditor. De data en daarmee de informatie die de IT-auditor uit de informatiesystemen kon halen, leken in mijn ogen oneindig. Aangezien informatietechnologie een steeds grotere invloed heeft op de jaarrekeningcontrole, acht ik het belangrijk om helder te hebben hoe een aankomend of startend accountant zich dient te profileren in een snel veranderende maatschappij zoals deze. Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan deze scriptie heeft dan ook een geheel persoonlijk karakter.

In dit rapport wordt ingegaan op de automatisering van de jaarrekeningcontrole nu en in de nabije toekomst. Wanneer helder is hoe groot de invloed van de automatisering is op de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst, wordt ingegaan op welke consequenties dit heeft voor de controlerend accountant.

Graag wil ik via deze weg een aantal personen bedanken, omdat ik zonder hun bijdrage deze scriptie niet had kunnen schrijven. Allereerst wil ik Hans Coppens bedanken voor zijn enthousiasme over het onderwerp en de motivatie om deze scriptie te schrijven. Daarnaast wil ik de begeleiders Rik van Maanen (PwC) en Patrick van Belkom (Fontys) bedanken voor hun begeleiding en terugkoppeling gedurende het proces. Tot slot wil ik Pieter de Kok RA, Fou Khan Tsang RA en alle andere (anonieme) geïnterviewden bedanken voor hun bijdrage, tijd en inzet.

Anke Molenaar

Eindhoven, 6 juni 2016

Samenvatting

In dit onderzoek is getracht een antwoord te krijgen op de hoofdvraag: 'Welke consequenties hebben de technologische ontwikkelingen voor de controlerend accountant tijdens de uitvoering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst?' Om tot een antwoord te komen is een vijftal deelvragen uitgewerkt.

De jaarrekeningcontrole

Het doel van de jaarrekeningcontrole is om vast te stellen of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Dit doel wordt vastgesteld middels het voltooien van een aantal fasen, namelijk: de voorbereiding, risicoanalyse en planning, interim-controle, eindejaarscontrole en afronding. In de huidige uitvoering van de jaarrekeningcontrole speelt IT al een rol. De accountant gebruikt tools zoals Excel en Account Analyser om handmatige werkzaamheden te automatiseren. Deze tools hebben als voordeel dat voor die werkzaamheden 100% van de data kan worden ontsloten. Momenteel worden deze tools enkel nog toegepast als hulpmiddel.

Huidige technologische ontwikkelingen

De huidige maatschappij is onderhevig aan een aantal technologische ontwikkelingen die verschillende vakgebieden raken. Deze technologische ontwikkelingen kunnen ervoor zorgen dat een deel van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst geautomatiseerd wordt. De huidige technologische ontwikkelingen die automatisering van de jaarrekeningcontrole momenteel al mogelijk maken, zijn bijvoorbeeld vormen van kunstmatige intelligentie zoals algoritmeboekhouden en process mining. De robottechnologie is al heel ver, maar door de exponentiële groei van de opslag van data bevinden de technologische ontwikkelingen zich momenteel in een stroomversnelling.

Eisen wet- en regelgeving omtrent IT tijdens de jaarrekeningcontrole

Dat de huidige technologische ontwikkelingen het mogelijk maken om delen van de jaarrekeningcontrole te automatiseren, hangt mede af van de toepassing van de relevante wet- en regelgeving. De accountant heeft tijdens de jaarrekeningcontrole te maken met een aantal eisen waaraan hij moet voldoen, namelijk: Burgerlijk Wetboek Boek 2 Titel 9, Nadere voorschriften Controle- en overige Standaarden en Wet bescherming Persoonsgegevens. De relevante wet- en regelgeving geeft enkel voorwaarden voor de toepassing van IT in de jaarrekeningcontrole. Dit betekent voor de huidige technologische ontwikkelingen dat het de accountant vrij staat om deze toe te passen.

Status van de technologische ontwikkelingen in de controlepraktijk

Ondanks dat de huidige technologische ontwikkelingen en de relevante wet- en regelgeving het mogelijk maken om hun toepassing te vinden in de jaarrekeningcontrole, is uit interviews gebleken dat dit in de praktijk nog niet plaats vindt. Eenvoudigere tools voor data-analyse worden al toegepast. Tools voor process mining en ingewikkeldere analyses worden enkel nog toegepast door IT-auditors. Daarnaast blijkt de IT-auditor nog een heel belangrijke rol te vervullen met betrekking tot het verkrijgen van de juiste data. Uit het praktijk onderzoek is gebleken dat IT nog maar gering in de jaarrekening controle wordt toegepast, omdat de IT-omgeving van de klant nog niet volwassen genoeg is, de oudere generatie in de accountantskantoren de meerwaarde van IT nog niet inziet, de accountants nog maar weinig kennis hebben op het gebied van IT en dat de accountantskantoren nog te maken hebben met de toezicht van de AFM.

Automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst

De verwachting is dat ongeveer 80% van de jaarrekeningcontrole binnen nu en 5 tot 10 jaar geautomatiseerd kan worden. Deze conclusie is enerzijds gebaseerd op de brede invulling die wet- en regelgeving aanbiedt. Daarnaast maken de huidige technologische ontwikkelingen de automatisering voor 80% mogelijk. Het is lastig vast te stellen op welke termijn de automatisering plaats gaat vinden, maar in mijn ogen is 80% een realistische schatting. In deze schatting is rekening gehouden met het feit dat binnen nu en 5 tot 10 jaar de oudere generatie de accountantskantoren heeft verlaten en dat de klant zijn IT-omgeving heeft verbeterd. Ook zal de communicatie tussen de IT-auditor en de accountant verbeteren.

Consequenties van de automatisering voor de controlerend accountant

De automatisering van de jaarrekeningcontrole voor 80% heeft een aantal consequenties voor de controlerend accountant, namelijk: zijn functie en rol. De accountant dient meer een data-analist te worden. Mede door deze functie verandert zijn rol. Hij gaat meer toegevoegde waarde aan de klant bieden. Ook verandert daardoor het doel van de jaarrekeningcontrole. Door de inzet van technologieën en het gebruik van data kan de jaarrekeningcontrole plaatsvinden in de vorm van continuus auditing. Om al deze veranderingen mogelijk te maken dient de kennis te worden vergroot en de educatie te worden aangepast. De traditionele accountant is verleden tijd. De data-gedreven-accountant is de toekomst. En wie zich daar nu al aan waagt, plukt daar straks de vruchten van!

Inhoud

1. Begrippenlijst en afkortingen	7
2. Inleiding	8
2.1. Inleiding	8
2.2. Aanleiding	8
2.3. Doelstelling	8
2.4. Hoofdvraag	9
2.5. Deelvragen	9
2.6. Afbakening	9
2.7. Verbreding	9
2.8. Onderzoeksmethoden	9
2.9. Rapportopbouw	10
3. Uit welke onderdelen bestaat de jaarrekeningcontrole en in hoeverre is de jaarrekeningcontrole al geautomatiseerd?	11
3.1. Inleiding	11
3.2. Onderdelen van de jaarrekeningcontrole	11
3.3. Automatisering van de jaarrekeningcontrole tot heden	12
3.4. Integratie van IT in de huidige controle-aanpak	13
3.5. Conclusie	13
4. Wat zijn de huidige technologische ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole?	14
4.1. Inleiding	14
4.2. Ontwikkelingen in de informatietechnologie	14
4.3. Ontwikkelingen in de informatietechnologie en de accountancy	15
4.4. Conclusie	17
5. Welke eisen worden er gesteld aan informatietechnologie tijdens de jaarrekeningcontrole?	18
5.1. Inleiding	18
5.2. NV COS	18
5.3. Burgerlijk Wetboek Boek 2 Titel 9	19
5.4. Wet bescherming Persoonsgegevens	19
5.5. Uitkomsten onderzoek AFM kwaliteit wettelijke controles	20
5.6. Toepassing wet- en regelgeving in de praktijk	20
5.7. Conclusie	21
6. Wat is momenteel de status van de toepassing van de technologische ontwikkelingen in de controlepraktijk?	22
6.1. Inleiding	22
6.2. De status van de toepassing van IT in de praktijk	22
6.3. Oorzaken van de verschillen tussen de praktijk en de theorie	24
6.4. Conclusie	26
7. In hoeverre is het praktisch uitvoerbaar om (onderdelen van) de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren?	27
7.1. Inleiding	27
7.2. Automatisering van de onderdelen van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst	27
7.3. Wet- en regelgeving	28
7.4. Een data gedreven jaarrekeningcontrole	28
7.5. Tijdsbestek	29
7.6. Continuous auditing	29
7.7. Conclusie	30

8. Conclusie en aanbevelingen	31
8.1. <i>Inleiding</i>	31
8.2. <i>Consequenties</i>	31
8.2. <i>Kennis en educatie</i>	32
8.3. <i>Conclusie</i>	32
9. Nawoord	33
10. Literatuurlijst.....	34
Bijlage 1 Interview Fou Khan Tsang (Alfa Accountants).....	38
Bijlage 2 Interview Pieter de Kok (Coney)	46
Bijlage 3 Interview accountant A	55
Bijlage 4 Interview IT-auditor A	62
Bijlage 5 Interview accountant B	68
Bijlage 6 interview IT-auditor B	74
Bijlage 7 Interview Accountant C.....	81
Bijlage 8 Interview IT-auditor C	86
Bijlage 9 Interview accountant D.....	95
Bijlage 10 Interview IT- Auditor D.....	98

1. Begrippenlijst en afkortingen

Accountantscontrolerisico	Het risico dat de accountant een onjuiste verklaring afgeeft. Accountantscontrolerisico bestaat uit het inherent risico x het intern beheersingsrisico x ontdekkingsrisico.
Audit software	Is software waarmee tijdens de jaarrekeningcontrole gegevens van de klant worden ingelezen en geanalyseerd (Folkers & Westra, 2013).
Application controls	Betreffen geautomatiseerde controles in de software zelf, met name in de toepassingsprogramma's (Folkers & Westra, 2013).
Big data	Bestaat uit 3 factoren: de hoeveelheid data (volume), de snelheid waarmee de data binnenkomen en opgevraagd worden (velocity) en de diversiteit van de data (variety) (Baane, z.d.).
CAATT's	CAATT's staat voor: Computer Aided Audit Tools and Techniques. Dit is een verzamelnaam voor tools en technieken die worden gebruikt om de interne logica van een applicatie te beoordelen en/of de data te onderzoeken die door een applicatie worden verwerkt (Folkers & Westra, 2013).
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
Information Technology General Controls (ITGC's)	IT general controls zijn algemene beheersmaatregelen rond de IT-omgeving die ervoor moeten zorgen dat de application controls continu betrouwbaar werken (Folkers & Westra, 2013).
PCAOB	PCAOB staat voor: Public Company Accounting Oversight Board, de toezichthouder op de accountantsorganisaties in de Verenigde Staten (Autoriteit Financiële Markten, 2013).
Soll-ist analyse	Soll betekent de gewenste situatie. Ist geeft de situatie weer zoals het nu is. Op basis van soll-ist analyses wordt dus de werkelijkheid afgezet tegen een norm.

2. Inleiding

2.1. Inleiding

De scriptie is onderdeel van de afstudeerstage die wordt uitgevoerd bij PricewaterhouseCoopers (hierna PwC) in Eindhoven. PwC is een van de vier grootste internationale accountantskantoren. De stage vindt plaats op de afdeling Assurance. De afdeling Assurance betreft de controlepraktijk van PwC. De stageperiode bedraagt 16 weken. In deze 16 weken wordt zowel de scriptie geschreven als meegewerkt op de controlepraktijk van PwC.

2.2. Aanleiding

De media worden de laatste tijd gebombardeerd met artikelen over robotisering. De technologische ontwikkelingen bevinden zich namelijk in een stroomversnelling. In het themanummer ICT van Accountancy Vanmorgen (2015) werd geschreven over de versnelling van de technologische ontwikkelingen. *Yuri van Geest, oprichter van de Singularity University, omschrijft de veranderingen met de term singularity: het samenkomen en versterken van trends, ontwikkelingen en ontdekkingen die de wereld drastisch veranderen (disruptive) wat in voorkomende gevallen leidt tot een exponentiële groei van ondernemingen (2015).* Baanbrekende ontwikkelingen in de kunstmatige intelligentie zouden zo maar eens veel van onze taken kunnen overnemen, en dan nog niet eens gesproken over de perfectie van de uitvoering.

De accountancysector gaat niet voorbij aan deze technologische ontwikkelingen. In een onderzoek uit 2013 van de Oxford-onderzoekers Carl Frey en Michael Osborne 'The future of employment' wordt vermeld dat de accountant, met een verdwijnskans van 94%, hoog op de lijst staat met beroepen die in de aankomende 20 jaar uitsterven (Kous en Wielaard, z.d.). Mona de Boer sluit in mijn ogen aan bij de verdwijnskans van de accountant door haar artikel 'Real-time robot audit: feit of fictie' (2014). In dit artikel wordt aangetoond dat de technologische ontwikkelingen de mogelijkheid bieden om onderdelen van het controleproces in vergaande mate te automatiseren.

Wanneer de huidige accountancysector onder de loep wordt genomen, is zichtbaar dat er momenteel een grote druk ligt op de accountantskantoren en daarmee op de accountant. Ten eerste zit de AFM de accountantskantoren op de huid om de kwaliteit van de controles te verbeteren. Ondanks dat kwaliteit al jaren bovenaan de agenda's van alle accountantskantoren staat, heeft de review van de AFM in 2014 aangetoond dat de kwaliteit van de dossiers onder de maat is. Niet alleen door het AFM-rapport, maar ook door een tal van fraudeschandalen bij de Big-4 kantoren is de maatschappij het vertrouwen in de accountant aan het verliezen. De accountant staat voor integriteit en professionaliteit, maar dit is de afgelopen jaren niet het toonbeeld geweest. Dit heeft ertoe geleid dat de maatschappij meer transparantie eist. Daarnaast heeft de opkomst van het containerbegrip 'big data' ervoor gezorgd dat steeds meer organisaties zich bewust zijn geworden van de rijkdom aan informatie uit hun opgeslagen gegevens. Hierdoor verwacht de klant steeds vaker, naast enkel een controleverklaring, meer toegevoegde waarde van de accountant. Als klap op de vuurpijl heeft de accountancysector ook nog te maken met een schaarste aan gekwalificeerd personeel, waardoor er minder handen zijn om meer werk te verrichten.

Automatisering van het controleproces kan een groot deel van bovenstaande dilemma's in de accountancysector oplossen. Dit betekent overigens dat de accountant zijn historische controle aan de kant moet gooien en zich over moet geven aan een controleaanpak met de toepassing van nieuwe technologieën. De confrontatie tussen automatisering en de verdwijnskans van 94% van het accountantsberoep zorgt voor angst. De huidige accountant ziet de technologische ontwikkelingen namelijk nog niet als een bedreiging voor hun beroep. Gaan zij hier op tijd achter komen?

Uiteraard kan ik als toekomstig accountant afwachten wat deze technologische ontwikkelingen voor invloed gaan hebben op mijn vak, maar vooralsnog heb ik besloten om deze ontwikkelingen in kaart te brengen en ze te beschouwen als kansen.

2.3. Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen welk technologische ontwikkelingen zich momenteel voordoen en welke invloed deze ontwikkelingen hebben op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de toekomst. Vanuit deze positie kan worden vastgesteld welke consequenties de automatisering van de jaarrekeningcontrole heeft voor de controlerend accountant.

2.4. Hoofdvraag

Welke consequenties hebben de technologische ontwikkelingen voor de controlerend accountant tijdens de uitvoering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst?

2.5. Deelvragen

1. Uit welke onderdelen bestaat de jaarrekeningcontrole en in hoeverre is de jaarrekeningcontrole tot op heden al geautomatiseerd?
2. Wat zijn de huidige technologische ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole?
3. Welke wettelijke eisen worden er gesteld aan informatietechnologie tijdens de jaarrekeningcontrole?
4. Wat is momenteel de status van de toepassing van technologische ontwikkeling in de controlepraktijk?
5. In hoeverre is het praktisch uitvoerbaar om (onderdelen van) de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren?

2.6. Afbakening

- Gedurende het onderzoek naar een antwoord op de hoofdvraag, wordt het onderzoek beperkt tot de ontwikkelingen die van invloed zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole. Dit betekent dat de ontwikkelingen in de technologie die van invloed zijn op de samenstelpraktijk niet in het onderzoek worden betrokken. Overigens wordt in de eerste deelvraag 'Wat zijn de huidige technologische ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole' in het algemeen de status van de huidige technologische ontwikkelingen toegelicht.
- In het praktijkgedeelte van het onderzoek wordt alleen aandacht besteed aan de toepassing van de technologische ontwikkelingen in de praktijk van de Big 4 kantoren, omdat er te weinig tijd is om tevens een vergelijking te maken tussen de ontwikkeling in de technologie bij zowel Big 4 kantoren als MKB-kantoren.
- In het onderzoek wordt enkel gefocust op de Nederlandse accountancybranche.

2.7. Verbreding

Om in de beantwoording van de hoofdvraag een zo objectief mogelijk beeld te schetsen, wordt tijdens het onderzoek tevens informatie gewonnen uit externe bronnen anders dan het stagekantoor PwC. Dit betekent voor het onderzoek dat bij de toepassing van interviews niet alleen medewerkers van PwC worden geïnterviewd, maar ook medewerkers van andere Big-4 kantoren. Daarnaast worden er ook interviews gehouden met een aantal deskundigen op het gebied van informatie technologie in de accountancy, namelijk Fou Khan Tsang en Pieter de Kok.

2.8. Onderzoeksmethoden

Om tot het antwoord op de hoofdvraag en de probleemstelling te komen, wordt hieronder aangegeven op welke wijze iedere deelvraag wordt onderzocht. Op deze manier wordt op een gestructureerde wijze alle elementen van het onderzoek geraakt.

1. Uit welke onderdelen bestaat de jaarrekeningcontrole en in hoeverre is de jaarrekeningcontrole tot op heden al geautomatiseerd?

Om deze deelvraag te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van zowel theorie- als praktijk onderzoek. Enerzijds wordt gebruik gemaakt van literatuur waarin wordt omschreven uit welke onderdelen de jaarrekeningcontrole bestaat en waar automatisering al heeft plaatsgevonden. Anderzijds wordt op basis van interviews, ervaringen en inlichtingen het proces van de jaarrekeningcontrole en de automatisering tot op heden in eigen woorden worden omschreven.

2. Wat zijn de huidige technologische ontwikkelingen met betrekking tot de automatisering van de jaarrekeningcontrole?

Door middel van literatuuronderzoek wordt in kaart gebracht welke technologische ontwikkelingen momenteel gaande zijn. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan ontwikkelingen die in de toekomst worden verwacht. Tijdens dit onderzoek wordt naar alle waarschijnlijkheid voornamelijk gebruik gemaakt van artikelen, blogs en het internet, omdat op deze wijze vaak de nieuwste ontwikkelingen worden gedeeld.

3. Welke eisen worden er gesteld aan informatietechnologie tijdens de jaarrekeningcontrole?

In de beantwoording van deze deelvraag wordt gebruik gemaakt van relevante wet- en regelgeving, Standaarden en eisen zoals uit de NV COS, Burgerlijk Wetboek 2 Titel 9 en de Wet bescherming persoonsgegevens. Daarnaast wordt een

koppeling gemaakt tussen de eisen en de toepassing daarvan in de praktijk door een vergelijking te maken met het AFM rapport 2014.

4. Wat is momenteel de status van de toepassing van technologische ontwikkelingen in de controlepraktijk?

Deze deelvraag wordt beantwoord aan de hand van interviews met praktijkdeskundigen. Uit deze interviews moet blijken welke ontwikkelingen momenteel in de praktijk worden toegepast. Daarnaast wordt in de interviews aandacht besteed aan het feit waarom wordt afgezien van de toepassing van technologische ontwikkelingen. De interviews worden gehouden met zowel accountants als IT- auditors van alle Big 4 kantoren. Daarnaast wordt in de beantwoording van deze deelvraag de interviews met Fou-Khan Tsang en Pieter de Kok betrokken.

5. In hoeverre is het praktisch uitvoerbaar om (onderdelen van) de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren?

Deze deelvraag wordt beantwoord aan de hand van artikelen, het internet en interviews waarin verwachtingen worden uitgesproken over de invloed van de ontwikkelingen op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst. Ook wordt in de beantwoording een confrontatie veroorzaakt met voorgaande hoofdstukken. Daarnaast wordt in de beantwoording van deze deelvraag mijn eigen visie betrokken.

2.9. Rapportopbouw

In de opbouw van deze scriptie is getracht een logische opbouw te bereiken. In deze paragraaf wordt samenvattend weergegeven hoe het rapport is opgebouwd.

Hoofdstuk 1

In hoofdstuk 1 worden enkele begrippen en afkortingen toegelicht.

Hoofdstuk 2

Dit hoofdstuk betreft een inleiding met daarin de aanleiding en het doel van het onderwerp. Verder wordt in dit hoofdstuk de probleemstelling geformuleerd, evenals de deelvragen die gedurende het onderzoek worden beantwoord.

Hoofdstuk 3

In hoofdstuk 3 wordt toegelicht uit welke onderdelen de jaarrekeningcontrole bestaat en in hoeverre informatietechnologie tot op heden al invloed heeft gehad op de automatisering van de jaarrekeningcontrole. Daarnaast wordt ingegaan op de integratie van IT in de huidige controleaanpak.

Hoofdstuk 4

In hoofdstuk 4 wordt aangegeven welke huidige technologische ontwikkelingen er zijn en welke relatie deze ontwikkelingen hebben met de accountancysector. Door middel van een korte toelichting en eventueel voorbeelden, worden de technologische ontwikkelingen omschreven. Dit hoofdstuk is de uitwerking van de tweede deelvraag.

Hoofdstuk 5

Hoofdstuk 5 gaat in op de relevante wet- en regelgeving met betrekking tot informatie technologie tijdens de jaarrekeningcontrole. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de relevante wet- en regelgeving en de toepassing daarvan in het verleden aan de hand van het AFM-rapport. Dit is van belang om vast te stellen of de wet- en regelgeving nog aansluit op de hedendaagse controleaanpak. Dit hoofdstuk is een antwoord op derde deelvraag.

Hoofdstuk 6

In hoofdstuk 6 wordt de status van het gebruik van de technologische ontwikkelingen in de praktijk toegelicht. Aangezien de theorie niet altijd overeenkomt met de praktijk, is door middel van interviews met praktijkdeskundigen in kaart gebracht wat de huidige status is. Dit hoofdstuk heeft betrekking op de vierde deelvraag.

Hoofdstuk 7

In hoofdstuk 7 wordt antwoord gegeven op de vijfde deelvraag. De uitwerking van deze deelvraag beschrijft in hoeverre het praktisch uitvoerbaar is om onderdelen van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren. De uitwerking van de vijfde deelvraag is mede gebouwd op antwoorden uit de eerdere deelvragen.

Hoofdstuk 8

Hoofdstuk 8 bestaat uit een conclusie en aanbevelingen met betrekking tot de probleemstelling.

3. Uit welke onderdelen bestaat de jaarrekeningcontrole en in hoeverre is de jaarrekeningcontrole al geautomatiseerd?

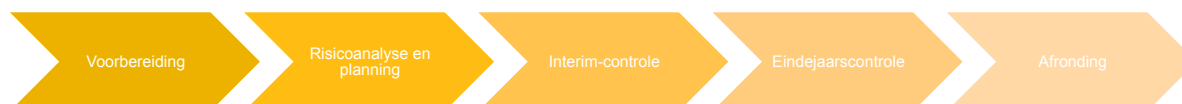
3.1. Inleiding

De technologische ontwikkelingen zijn niet van de laatste jaren. Al tientallen jaren hebben de technologische ontwikkelingen invloed op de automatisering van de jaarrekeningcontrole. *“In de jaren zestig en begin zeventig startten organisaties al met de introductie van computers ten behoeve van de geautomatiseerde gegevensverwerking”* (Neisingh, z.d.). In deze tijd deed het gebruik van auditsoftware in het kader van de controle op de beheersing van de geautomatiseerde gegevensverwerking zijn intrede. Het gebruik van auditsoftware leidde ertoe dat de accountant minder handmatige werkzaamheden hoefde uit te voeren.

Alvorens in het onderzoek dieper in kan worden gegaan op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst, wordt in dit hoofdstuk eerst toegelicht uit welke onderdelen de klassieke jaarrekeningcontrole bestaat. Daarnaast wordt aan de hand van de structuur van de jaarrekeningcontrole toegelicht welke onderdelen momenteel al zijn geautomatiseerd.

3.2. Onderdelen van de jaarrekeningcontrole

De onderdelen van de jaarrekeningcontrole worden toegelicht aan de hand van het rapport ‘Jaarrekeningcontrole in het mkb: IT audit geïntegreerd in de controle- aanpak’ van Drs. V. van Dijk en Drs. W. Schellevis (2014). In dit rapport wordt de jaarrekeningcontrole toegelicht aan de hand van het controleproces uit de NV COS. Figuur 1 geeft schematisch de onderdelen van de jaarrekeningcontrole weer. Deze onderdelen worden in dit hoofdstuk toegelicht met de relevante Standaarden.

Figuur 1 Structuur jaarrekeningcontrole (Dijk & Schellevis, 2014)

3.2.1. Doel jaarrekeningcontrole NV COS 200

“Het primaire doel van de accountantscontrole is het vaststellen of de informatie in de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid, of deze informatie voor de gebruikers van de jaarrekening toereikend is en of zij is opgesteld conform wettelijke voorschriften” (Fijneman, 2002). Hiermee wordt de kern van de jaarrekeningcontrole: het onderkennen van materiële risico’s voor de jaarrekening en het afdekken van deze risico’s door middel van systeemgerichte- en gegevensgerichte controle werkzaamheden met als doel een getrouw beeld te verschaffen.

3.2.2. Voorbereiding NV COS 210 en 220

In fase 1, de voorbereiding, vormt de accountant een algemeen beeld over de mate van uitvoerbaarheid van de opdracht. In de voorbereiding dient de accountant vast te stellen of aan de relevante wet- en regelgeving wordt voldaan en/of het controleteam over voldoende deskundigheid en tijd beschikt om de opdracht uit te voeren.

3.2.3. Risicoanalyse en planning NV COS 315

In de tweede fase, risicoanalyse en planning, wordt op basis van tussentijdse cijfers een initiële cijferanalyse uitgevoerd. Deze analyse is erop gericht om trends, verhoudingen en verbanden tussen financiële en niet- financiële gegevens te identificeren. Op basis van de resultaten uit de initiële cijferanalyse voert de accountant een initiële risicoanalyse uit, waarbij het aanvaardbare accountantscontrole risico wordt bepaald. Tevens wordt aan de hand van de tussentijdse resultaten de materialiteit bepaald. De jaarrekeningcontrole is een iteratief proces. Dit betekent dat het controleteam de risico-inschatting gedurende de controle aanpast als deze niet meer voldoet aan de huidige situatie.

3.2.4. Interim-controle NV COS 315

Fase 3, de interim-controle, is gericht op de opzet, het bestaan en de werking van de interne beheersing van de organisatie. In deze fase wordt een nauwkeurigere inschatting gemaakt van de risico’s die een materiële afwijking in de jaarrekening kunnen veroorzaken. Deze inschatting wordt gemaakt door het bestaan en de werking van de interne beheersingsmaatregelen te testen aan de hand van lijncontroles.

3.2.5. Eindejaarscontrole NV COS 330

Fase 4, de eindejaarscontrole, behandelt de vraag hoe de conclusies van de interim-controle worden omgezet naar de controlewerkzaamheden in de eindejaarscontrole. Op basis van de conclusies uit de interim-controle stelt de accountant vast of hij kan steunen op de interne beheersing. Als hij niet kan steunen op de interne beheersing dan moet hij voor deze delen nog aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden verrichten. Deze aanvullende werkzaamheden betreffen gegevensgerichte werkzaamheden zoals cijferanalyses en detailcontroles. Deze werkzaamheden vinden plaats in de laatste fase van de jaarrekeningcontrole: de eindejaarscontrole.

3.2.6. Afronding NV COS 560, 570 en 580

Fase 5 betreft de afrondingsfase van de controle. In deze fase vindt een aantal specifieke werkzaamheden plaats, namelijk:

- Beoordelen van gebeurtenissen na de einddatum van de verslagperiode;
- beoordelen continuïteit;
- opvragen schriftelijke bevestigingen;
- verstrekken controleverklaring; en
- administratieve afhandeling dossier (Dijk & Schellevis, 2014).

3.3. Automatisering van de jaarrekeningcontrole tot heden

“In de jaren zestig en begin zeventig startten organisaties met de introductie van computers ten behoeve van de geautomatiseerde gegevensverwerking”(Neisingh, z.d.). In deze jaren kreeg de accountant al met automatisering te maken. Het eerste probleem voor de accountant deed zich voor: ‘Hoe moest hij omgaan met deze massa aan gegevens?’ Als reactie op het ontstaan van de computer en daarmee de geautomatiseerde gegevensverwerking, deed het gebruik van auditsoftware zijn intrede. In die tijd was het de normaalste zaak van de wereld dat de accountant voor het gebruik van de auditsoftware nog naar het computercentrum van de cliënt moest om zijn werkzaamheden uit te voeren. Kenmerkend voor de auditsoftware in die tijd was dat het verkrijgen van data een tijdrovende exercitie was, die alleen door een specialist kon worden uitgevoerd. Voor de gewone accountant bleek de auditsoftware al snel een stap te ver, waardoor de AC-accountant (nu IT-auditor) ontstond. *“Oftewel de accountant gespecialiseerd op het gebied van automatisering en controle”(Neisingh, z.d.).* Daarnaast beperkte de auditsoftware zich tot enkel een bijdrage aan gegevensgerichte werkzaamheden zoals het maken van selecties voor steekproeven (Eimers & Leeuwen, 2015).

Een aantal jaren later werd de op oorspronkelijk papier aanwezige functie-en taakverdeling verankerd in het toegangscontrolesysteem van de computer. De beoordeling van de kwaliteit van de functie-en taakverdeling in de informatiesystemen was van belang om de betrouwbaarheid van de financiële informatie vast te stellen. Deze functie-en taakverdeling in de informatiesystemen wordt ook wel application controls genoemd. Ook werd al vrij snel duidelijk dat de kwaliteit van de automatiseringsomgeving van invloed was op de betrouwbaarheid van de verwerking van gegevens. Later deden ook de complexe afdelingsoverstijgende informatiesystemen (ERP-systemen) hun intrede. De toenemende automatisering van de processen leidde tot het steeds afhankelijker worden van de betrouwbare geautomatiseerde gegevensverwerking. Waar de IT-auditor het proces van de accountant eerst ondersteunde, werd steeds meer duidelijk dat de IT-auditor een toegevoegde waarde leverde aan de jaarrekeningcontrole (zie hoofdstuk 3.4). Door deze ontwikkelingen veranderde de jaarrekeningcontrole meer in een systeemgerichte aanpak, omdat de accountant ging steunen op de geautomatiseerde interne beheersingsmaatregelen.

“De schandalen in de VS leidde in 2002 tot de introductie van nieuwe controlestandaarden van de PCAOB, en ook die van de IAASB, met een vereiste dat de accountant voor alle belangrijkste jaarrekeningposten, transacties en toelichtingen gegevensgerichte werkzaamheden moest uitvoeren”(Eimers & Leeuwen, 2015). Op het gebied van de toepassing van auditsoftware zoals data-analyse in de jaarrekeningcontrole vonden er gedurende die periode weinig ontwikkelingen plaats. Overigens was het verkrijgen van data nog steeds een tijdrovend proces en waren de analyses nog beperkt tot het grootboek en de subadministraties (Eimers & Leeuwen, 2015).

Als gevolg van technologische doorbraken is het momenteel mogelijk om met nieuwere data-analyse-tools eenvoudiger data uit de informatiesystemen te verzamelen. Daarnaast heeft de hype ‘big data’ ervoor gezorgd dat klanten zich bewuster zijn geworden van de beschikbaarheid aan opgeslagen data. Ook is het goedkoper geworden om grote hoeveelheden data op te slaan. *“Een decennium geleden was een kwart van de wereldwijd opgeslagen informatie in digitale vorm, inmiddels is dat ruim 98%”(Boer, 2014).* De beschikbaarheid aan data stelt de accountant in staat 100% van de data in de jaarrekeningcontrole te ontsluiten. Tot op heden stellen de data-analyse-tools de accountant al in staat om minder handmatige werkzaamheden uit te voeren. *“De data-analyse-tools zijn namelijk in staat om data te verkrijgen,*

gebruiksvriendelijk te sorteren, te filteren, te analyseren en te presenteren"(Eimers & Leeuwen, 2015). Deze ontwikkelingen hebben de laatste jaren voor een verschuiving gezorgd, van het testen van interne beheersingsmaatregelen (systeemgericht) naar het uitvoeren van meer integrale gegevensgerichte werkzaamheden (Heijden & Bajnath, 2015).

3.4. Integratie van IT in de huidige controle-aanpak

Zoals uit de voorgaande paragraaf is gebleken vormt informatietechnologie (hierna: IT) een steeds belangrijker onderdeel van de jaarrekeningcontrole, zowel in de toepassing van tools door de accountant als in het beoordelen van de IT-omgeving bij de klant. In deze paragraaf wordt aan de hand van de omschrijving van de jaarrekeningcontrole zoals in paragraaf 3.2, toegelicht hoe IT in de huidige controleaanpak is geïntegreerd.

3.4.1. Voorbereiding NV COS 210 en 220

In de fase voorbereiding dient de accountant vast te stellen of alle aspecten (zie paragraaf 3.2.2.) aanwezig zijn om de opdracht te aanvaarden. Daarnaast dient de accountant als eerste vast te stellen of de klant met betrekking tot de IT-omgeving überhaupt controleerbaar is. Dit betekent dat de accountant moet vast stellen of de IT-omgeving van de klant aan de relevante randvoorwaarden voldoet. Om een inschatting te maken of het controleteam aangevuld dient te worden met een IT-specialist, heeft de accountant enig inzicht nodig in de IT-omgeving van de klant. De componenten van de IT-omgeving worden in kaart gebracht om inzicht te krijgen in de aandachtsgebieden." *De componenten betreffen: apparatuur, systeemprogrammatuur, toepassingsprogrammatuur, organisaties, beveiliging, gegevensopslag en datacommunicatie"*(Dijk & Schellevis, 2014).

3.4.2. Risicoanalyse en planning NV COS 315

Tijdens het inschatten van de risico's die van materieel belang zijn voor de jaarrekening, wordt waar nodig gebruik gemaakt van de IT-auditor. Deze aanpak is hetzelfde als voor de risicoanalyse van andere interne beheersingsmaatregelen. De accountant test hierbij alleen de interne beheersingsmaatregelen in de IT-omgeving waar hij in zijn controle op wil steunen. In deze fase wordt de opzet van de IT general- en application controls vastgesteld. Daarnaast dient de accountant inzicht te verkrijgen in de verantwoordelijkheden ten aanzien van de IT-omgeving- en afdeling. Het kan uiteraard ook voorkomen dat de IT is uitbesteed. Zie hiervoor hoofdstuk 5.2.3.

3.4.3. Interim-controle NV COS 315

Tijdens de interim-controle worden de systeemgerichte werkzaamheden uitgevoerd door de beheersingsmaatregelen te testen op de effectieve werking. Met betrekking tot IT betreft dat het testen van de relevante application controls en het testen van de werking van de IT general controls (hierna ITGC's). gedurende het hele jaar. De IT-auditor en de accountant bepalen samen in welke mate de IT-risico's en de werking van de interne beheersingsmaatregelen gevolgen hebben voor de jaarrekeningcontrole.

3.4.4. Eindejaarscontrole NV COS 330

De eindejaarscontrole bevat controlewerkzaamheden welke de uitkomsten zijn van de interim-controle. Voor de gegevensgerichte werkzaamheden tijdens de eindejaarscontrole kan gebruik worden gemaakt van Computer Assisted Audit Tools and Techniques (hierna: CAATT's). CAATT's kunnen de handmatige werkzaamheden van de accountant vervangen, zoals het definiëren van afwijkingen en het maken van analyses van de data uit de applicaties.

3.5. Conclusie

Het doel van de jaarrekeningcontrole is om vast te stellen of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Dit doel wordt vastgesteld door het voltooien van een aantal fasen, namelijk: voorbereiding, risicoanalyse en planning, interim-control, eindejaarscontrole en afronding. IT speelt al een rol in de huidige controle-aanpak. De accountant dient de IT-omgeving van de klant te beoordelen, omdat dit de basis is van de gegevensverwerking en dus de financiële informatie. Daarnaast maakt de accountant gebruik van CAATT's, om integraal bestanden te analyseren. Deze CAATT's hebben als gevolg dat de accountant minder handmatige werkzaamheden hoeft te verrichten, waardoor een deel van de jaarrekeningcontrole al geautomatiseerd wordt. Uit de omschrijving van de integratie van IT in de huidige controleaanpak, kan worden geconcludeerd dat IT enkel nog als hulpmiddel wordt ingezet.

Nu in kaart is gebracht in hoeverre IT al een rol speelt in de huidige controleaanpak, wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op welke IT-ontwikkelingen zich momenteel voordoen en welke invloed deze kunnen hebben op de verdergaande automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst.

4. Wat zijn de huidige technologische ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole?

4.1. Inleiding

De huidige maatschappij is onderhevig aan een groot aantal veranderingen die hun oorzaak vinden in nieuwe toepassingen van technologische ontwikkelingen. Er wordt zelfs gesproken over een vierde industriële revolutie, die ervoor zorgt dat fysieke digitale en biologische werelden versmelten (Nijs, 2016). *“De tijd van robots, zelfsturende voertuigen en kunstmatige intelligentie komt eraan en zo ontstaan vele nieuwe beroepen” aldus Saskia Nijs* (2016). Volgens het World Economic Forum verdwijnen er de aankomende vijf jaar wereldwijd zo’n vijf miljoen banen als gevolg van deze veranderingen. De zorg, energiesector en de financiële sector worden het hardst getroffen (NRC, 2016). *Volgens Yuri van Geest ‘komen de technologische veranderingen in een stroomversnelling, omdat ze veel meer verschillende vakgebieden omvatten zoals: IT, nanotechnologie, biomedische wetenschappen, 3D-printers, kunstmatige intelligentie, drones en big data. Het een werkt niet zonder het ander en ze beïnvloeden elkaar. De term daarvoor is singularity: het samenkomen en versterken van trends, ontwikkelingen en ontdekken die de wereld drastisch veranderen’* (Geest, 2015).

Een voorbeeld van de samenkomst van technologieën die Yuri van Geest als de term ‘singularity’ beschrijft, is IBM’s robot Watson. Watson is een robot met een menselijk denkvermogen en kan antwoorden in spreektaal. De angst dat robots de menselijke werkzaamheden over kunnen gaan nemen wordt alsmaar groter, omdat robots in staat zijn handelingen sneller en beter uit te voeren. *“Watson is momenteel al in staat om 3000 boeken per minuut te lezen”, aldus Pieter de Kok* (Bijlage 2). Het World Economic Forum meldt dat de financiële sector, waaronder accountants, het hardst getroffen gaat worden. Daarom wordt in dit hoofdstuk ingegaan op welke technologische ontwikkelingen zich momenteel voordoen en in welke vorm deze bij kunnen dragen aan de automatisering van de jaarrekeningcontrole. Wie namelijk de geschiedenis bestudeert merkt op dat technologische doorbraken telkens een voorloper zijn geweest voor maatschappelijke veranderingen.

4.2. Ontwikkelingen in de informatietechnologie

Wanneer op Google gezocht wordt naar ‘technologise ontwikkelingen 2016’ krijgt de Top 10 van Gartner een groot aantal hits. Gartner is een van de meest gerenommeerde IT-onderzoeksbureaus ter wereld. Het onderzoeksbureau Gartner maakt ieder jaar een top 10 van technologise trends voor het komende jaar. Het boek ICT Trends 2016 van het Informatiecentrum benoemt en beschrijft in het hoofdstuk ‘Top 10 technologie trends’ het technologierapport van Gartner. De ICT trends die door Gartner worden benoemd, kunnen allemaal een grote impact op de lange termijn hebben voor onze samenleving (Informatiecentrum, 2016). Deze top 10 wordt in dit hoofdstuk kort toegelicht.

Device netwerk: sensoren die gaan samenwerken

Device netwerk betekent de manier waarop apparaten met elkaar gegevens uitwisselen wat meestal gebeurt via sensoren. Deze sensoren worden steeds slimmer naarmate ze meer data kunnen verzamelen. De voorspelling is dat deze sensoren steeds meer gaan samenwerken, wat leidt tot beter inzicht in de dagelijkse activiteiten. Momenteel werken nog veel devices onafhankelijk van elkaar.

Ambient user experience

Ambient user experience (Ambient UX) kan worden beschreven als het vermogen om contextuele data te verzamelen. Door de verzameling van de contextuele data worden de sensoren en daarmee de apparatuur zo slim, dat het in staat is onbewust ons leven te organiseren. Dit betekent voor de eindgebruiker dat technologie steeds meer op de achtergrond gaat fungeren en dat de contextuele data voor de aansturing gaat zorgen. Een voorbeeld van ambient user experience is shopping experience, waarbij etalages van een winkel worden gekoppeld aan zoekgegevens van de persoon die langsloopt, zodat alleen relevante producten worden getoond.

3D printing voor bedrijven

3D printing is geen nieuwe trend, maar wordt momenteel door steeds meer bedrijven ingezet. Een voorbeeld is het automerk Tesla dat 3D printing gebruikt om motoronderdelen te bouwen. Daarnaast wordt de 3D-printer volgens Yuri van Geest nu al gebruikt om voedsel te printen (Geest, 2015).

Information of everything: data, data, data

Alles om ons heen creëert, gebruikt en communiceert met data. *“Nu al gebruiken we in een maand meer data via*

Youtube dan een tv-zender in 300 jaar kan uitzenden”(Couzy, 2016). Deze trend betekent een overkill aan data. De uitdaging voor organisaties is om hieruit informatie te halen die zij kunnen gebruiken voor de bedrijfsvoering. Organisaties die als eerste waardevolle informatie uit data kunnen halen, zullen hierdoor voorlopen op de concurrent.

Geavanceerde learning analytics

Naast het verzamelen van data, worden machines ook steeds slimmer met betrekking tot het herkennen en begrijpen van patronen. Door deze ontwikkeling kunnen de analyses, die voorheen werden uitgevoerd door mensen, worden uitgevoerd door machines. Geavanceerde learning analytics is een toepassing van kunstmatige intelligentie, waar in hoofdstuk 4.3.3 verder wordt ingegaan.

Autonome apparaten

Autonome robots kunnen de menselijke handelingen overnemen en zelfs overtreffen. Het potentieel van deze autonome robots wordt steeds groter. De ontwikkeling van autonome robots is een stap naar een voor de mens ongecontroleerde omgeving. Het voornaamste voorbeeld van deze ontwikkeling is de zelfrijdende auto.

Adaptive security

De voorspelling met betrekking tot deze trend is dat er meer geschikte tools worden ontwikkeld om de beveiliging van data mogelijk te maken. Deze tools maken gebruik van voorspellende simulatie modellen, zodat signalen van bijvoorbeeld een hackaanval worden herkend. Hierdoor kunnen de applicaties en omgevingen zichzelf gaan beschermen.

Geavanceerde klantarchitectuur

De ontwikkelingen in de technologie worden steeds beter in het nabootsen van het menselijk brein. Bedrijven investeren steeds meer in apparaten met functies die gebruikmaken van werkingsprincipes om het menselijk brein na te bootsen, zoals gezichtsherkenning.

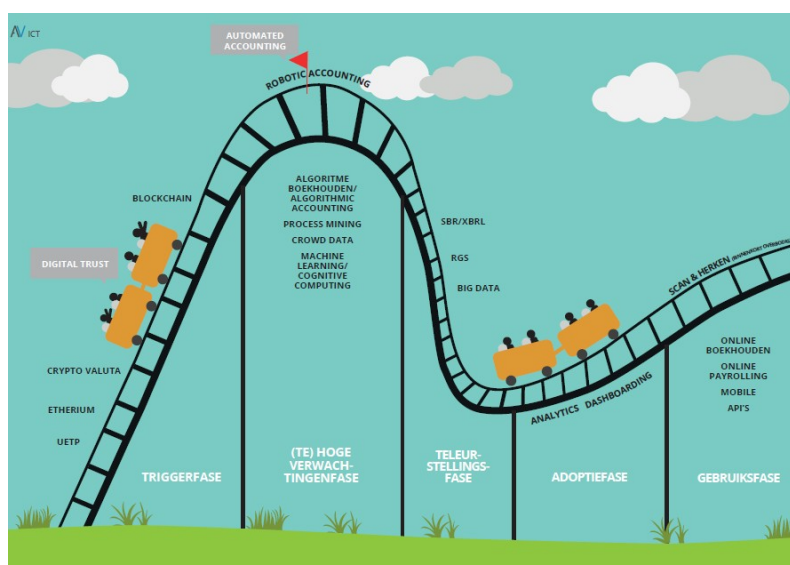
Het netwerk van apps en de servicearchitectuur

Steeds meer apps worden gebouwd om met andere apps of omgevingen te koppelen. De waarde van de combinatie is veel groter dan de apps individueel. Deze mogelijkheid om apps te koppelen maakt het aanbieden van nieuwe diensten snel realiseerbaar. Een voorbeeld die nu al bestaat is de koppeling tussen het zoeken op google naar een restaurant en de route die vervolgens wordt gegeven door een route app.

IOT platformen

IOT platformen zijn aanbieders van Internet of Things. Internet gaat zorgen voor de interactie tussen apparaten zonder de tussenkomst van mensen. Volgens Martin Aarts (2015) zijn er in 2020 enkele tientallen miljarden apparaten verbonden met internet. Dat zijn dus vele malen meer apparaten dan er mensen op de aarde leven. Dit kan in de toekomst bijvoorbeeld leiden tot een koelkast die zelf producten besteld.

4.3. Ontwikkelingen in de informatietechnologie en de accountancy

Afbeelding 1 Accountancy Hype Cycle (Accountancy Vanmorgen, 2015)

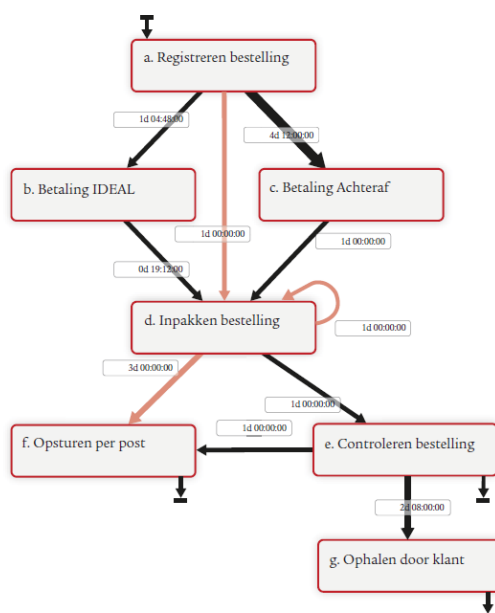
De Top 10 ontwikkelingen van Gartner die eerder in dit hoofdstuk werden beschreven hebben uiteraard ook hun weerslag op de ontwikkelingen in de IT in de accountancy. In het artikel 'Accountancy Hype Cycle' in de Accountancy Vanmorgen (2016) is de Hype Cycle van Gartner toegespitst op de accountancy sector. De Accountancy Hype Cycle is de rode draad voor de uitwerking van deze paragraaf. In de uitwerking wordt enkel op de ontwikkelingen ingegaan die zich bevinden in de triggerfase en de hoge verwachtingenfase (afbeelding 1), omdat de ontwikkelingen in de overige fases al hun invloed hebben gehad op de accountancysector.

In de Accountancy Hype Cycle wordt een aantal ontwikkelingen genoemd die een toepassing betreffen van een bredere ontwikkeling, zoals process mining, machine learning en algoritmeboekhouden. Process mining is een vorm van data-analyse, waardoor in dit hoofdstuk kort wordt ingegaan op de werking van data-analyse. Machine learning en algoritmeboekhouden betreffen beiden een vorm van kunstmatige intelligentie. Deze vormen worden daarom ook uitgelegd in het deel kunstmatige intelligentie.

4.3.1. Data-analyse

Data-analyse is geen nieuwe ontwikkeling, maar door de mogelijkheid om steeds goedkoper en makkelijker data op te slaan ontstaan er steeds meer tools om data-analyse toe te passen. *“Data-analyse is het op een gestructureerde wijze verzamelen van digitale gegevens en deze met behulp van analyse omzetten in relevante informatie”* (Boerkamp en Falix, 2010). Om data-analyse uit te voeren dient inzicht te worden verkregen in de onderliggende processen, zodat er inhoudelijke betekenis kan worden gegeven aan de gegevens die worden geanalyseerd. Het toepassen van data-analyse in de jaarrekeningcontrole vindt plaats door middel van CAATT's. Dit zijn tools die het data-analyse proces vereenvoudigen. Deze tools worden meestal gebruikt bij gegevensgerichte werkzaamheden, zoals verbandscontroles, detailcontroles en cijferbeoordeling. Excel is een vereenvoudigde vorm van zo'n tool. Naast deze werkzaamheden kan data-analyse ook een oplossing bieden bij de controle op functiescheiding, het controleren van berekeningen en het beoordelen van application controls (Heijden en Benjaminse, 2012).

4.3.2. Process mining

Process mining is een relatief nieuwe ontwikkeling en legt door middel van software vast hoe bepaalde bedrijfsprocessen in werkelijkheid plaatsvinden. Process mining bestaat uit twee basisvormen: process discovery en conformance/compliance checking (Aalst en Koopman, 2015). Met technieken voor 'process discovery' kan op basis van gebeurtenissen (events) het verloop van de gebeurtenissen worden gevisualiseerd. Deze gebeurtenissen worden vervolgens onderzocht waarop voorstellen tot verbetering worden gedaan (Aalst en Koopman, 2015). De gebeurtenissen betreffen bijvoorbeeld de stappen in het verkoopproces: van order tot betaling. In afbeelding 2 is een voorbeeld opgenomen van een procesmodel op basis van process mining. De tweede vorm van process mining is 'compliance checking'. Bij compliance checking worden de event-logs afgespeeld op procesmodellen, waardoor afwijkingen kunnen worden opgespoord ten opzichte van de Soll-situatie. Middels een diagnose kan worden achterhaald wanneer en waarom de afwijkingen hebben plaatsgevonden (Aalst en Koopman, 2015). Met betrekking tot het verkoopproces kan in kaart worden gebracht of bijvoorbeeld aan iedere uitgaande bestelling daadwerkelijk een order ten grondslag ligt.

Afbeelding 2 Voorbeeld procesmodel (Aalst & Koopman, 2015)

4.3.3. Kunstmatige intelligentie

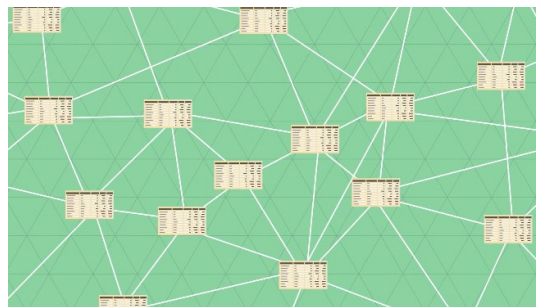
“De toepassing van kunstmatige intelligentie is in de afgelopen tien jaar in een stroomversnelling terechtgekomen door vooral twee ontwikkelingen: de sterke groei van datavolume en de verdergaande automatisering” (Schut en Naber, 2011). Accountants hebben tijdens de jaarrekeningcontrole te maken met grote hoeveelheden opgeslagen data. Bij het opstellen of controleren van de jaarrekening is vaak niet veel tijd voor het analyseren van deze data. Kunstmatige intelligentie biedt hiervoor de oplossing. Door de verzameling van methoden en technieken om patronen te herkennen in een grote hoeveelheid opgeslagen data, kunnen uitzonderingen worden gedetecteerd. *“Het doel van kunstmatige intelligentie is het nabootsen van menselijk intelligentie”* (Schut en Naber, 2011). Een toepassing hiervan is algoritmeboekhouden, waarbij vaste regels worden gemaakt voor het herkennen van documenten. Deze vaste regels zorgen ervoor dat op het moment van een transactie de boekhouding automatisch wordt bijgewerkt. Een voorbeeld van zo'n transactie is de classificatie van de kosten op de juiste grootboekrekening. Een andere toepassing van kunstmatige intelligentie is machine learning. Deze toepassing is nauw verbonden met algoritmeboekhouden, omdat machine learning ervoor zorgt dat de zelflerende systemen voorstellen kunnen doen op basis van de opgeslagen data. Al eerder in dit hoofdstuk is de robot Watson van IBM genoemd, dat een voorbeeld is van een zelflerend systeem. Fou-Khan Tsang

schetst de toekomst waarin een robot zoals Watson oplossingen gaat geven voor vraagstukken op basis van data voortkomend uit oplossingen van meerdere gebruikers (Bijlage 1).

4.3.4. Blockchain

“Er is een ontwikkeling gaande die even belangrijk is voor de accountancy als de uitvinding van het dubbele boekhouden in 1494 door Luca Bartolomeo de Pacioli”, aldus Fou-Khan Tsang (2015).

Blockchain is het digitale grootboek waarin alle transacties worden vastgelegd. Blockchain is een transparante boekhouding die volledig is gedistribueerd over het netwerk. Wanneer er een transactie plaatsvindt, dan rekenen alle aangesloten computers in het netwerk de transactie door. Alle transacties worden bewaard in het digitale grootboek. Iedere deelnemer heeft een kopie van het digitale grootboek. Een schakel, nieuwe transactie, kan niet bestaan zonder de vorige. Een algoritme die wordt berekend voor een nieuwe transactie, kan gezien worden als een beloning voor vorige transacties. Wanneer er een transactie plaatsvindt, controleren alle computers die transactie. Als er geknoeid wordt met een algoritme, wat de basis is voor een transactie, dan wordt er geen overeenstemming bereikt en wordt de transactie niet verwerkt in het digitale grootboek. Hierdoor is het praktisch onmogelijk om te frauderen.

Afbeelding 3 Visualisatie Blockchain (Intobitcoin, z.d.)

De Blockchain technologie kan het proces dermate ver automatiseren dat een tussenkomst van een derde partij niet meer nodig is. Uit een interview met Fou-Khan Tsang (Bijlage 1) blijkt dat er een fout is ontdekt in de Blockchain technologie. De verwerking van een transactie zou pas kunnen worden doorgevoerd, wanneer drie transacties daarvoor zijn voltooid. Met de snelheid van betalingen in de hedendaagse samenleving zou dit nog niet bruikbaar zijn, waardoor de toepassing van de Blockchain technologie nog even op zich laat wachten. Een ontwikkeling uit de Accountancy Hype Cycle die samenhangt met Blockchain is de Crypto Valuta. Momenteel kan de Blockchain techniek alleen worden gebruikt met de Bitcoin, een vorm van de crypto valuta. Ook bestaat er een vergelijkbaar systeem met Blockchain, namelijk Ethereum. Ethereum werkt hetzelfde als Blockchain maar dan ook voor niet-financiële transacties.

4.4. Conclusie

De huidige maatschappij is onderhevig aan een aantal technologische ontwikkelingen die verschillende vakgebieden raken. Aangezien deze technologische ontwikkelingen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, kunnen zij desastreuze gevolgen hebben voor de huidige maatschappij. De huidige technologische ontwikkelingen gaan namelijk delen van de menselijke handelingen overnemen. Een goed voorbeeld van die ontwikkelingen zijn de zelfrijdende auto en de robot Watson van IBM. De robot Watson van IBM is momenteel al in staat om een groot deel van menselijke handelingen uit te voeren.

De samenkomst van de technologische ontwikkelingen op verschillende vakgebieden is ook terug te zien in de accountancy sector. Door de ontwikkelingen van technologieën zoals algoritmeboekhouden, process mining, machine learning en Blockchain kunnen handmatige werkzaamheden van accountants al worden geautomatiseerd. Ontwikkelingen in de kunstmatige intelligentie zorgen ervoor dat veel van de menselijke handelingen worden overgenomen door robots. De robottechnologie is al heel ver, maar na het doen van dit literatuuronderzoek gaan robots in mijn ogen over een paar jaar ook praten, luisteren en reageren. Zonder tussenkomst van de mens.

In hoeverre deze ontwikkelingen invloed hebben op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst, wordt uitgewerkt in hoofdstuk 6. De toepasbaarheid hangt uiteraard ook af van de eisen die de wet- en regelgeving stellen. In het volgende hoofdstuk wordt daarom ingegaan op de relevante eisen van de wet- en regelgeving voor het toepassen en het beoordelen van IT tijdens de jaarrekeningcontrole.

5. Welke eisen worden er gesteld aan informatietechnologie tijdens de jaarrekeningcontrole?

5.1. Inleiding

In de uitwerking van deelvraag twee is toegelicht welke technologische ontwikkelingen van invloed zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole. Gedurende het proces van de jaarrekeningcontrole is de accountant sterk gebonden aan wet- en regelgeving. Het gebruik van IT tijdens dit proces brengt uiteraard ook specifieke eisen met zich mee. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de eisen die aan de accountant en het gebruik van IT tijdens de jaarrekeningcontrole worden gesteld. Om een koppeling te maken tussen de relevante wet- en regelgeving en de toepassing daarvan in de praktijk, wordt later in dit hoofdstuk ingegaan op de resultaten van een review van de Autoriteit Financiële Markten (hierna AFM). Met betrekking tot de resultaten van de review wordt specifiek ingezoomd op de toepassing en de beoordeling van IT tijdens de jaarrekeningcontrole.

5.2. NV COS

Alle accountants dienen te voldoen aan de Nadere Voorschriften Controle- en overige Standaarden (hierna: NV COS). De NV COS hebben in Nederland de status van Nadere Voorschriften en hebben hiermee het wettelijk gezag, waar in principe niet van mag worden afgeweken (Folkers en Westra, 2013). De NV COS bestaat globaal gezien uit twee fasen. De eerste fase betreft de risico inschatting waarin de accountant risico's identificeert die een materiële afwijking in de jaarrekening kunnen veroorzaken. In de eerste fase dient de accountant inzicht te krijgen in de opzet en het bestaan van de interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor de totstandkoming van de jaarrekening. In de tweede fase dienen de onderkende risico's te worden afgedekt met verdere controlewerkzaamheden. Deze afdekking vindt plaats middels controlewerkzaamheden die een systeemgerichte-, een gegevensgerichte- of een gecombineerde aanpak hebben. Bij een systeemgerichte controleaanpak wordt gesteund op de effectieve interne beheersingsmaatregelen. Bij een gegevensgerichte aanpak wordt geen gebruik gemaakt van de interne beheersingsmaatregelen. Ondanks dat er in de aanpak voor wordt gekozen om niet te steunen op deze interne beheersingsmaatregelen, is het verplicht om in de eerste fase altijd de opzet en het bestaan van de interne beheersingsmaatregelen te onderzoeken. Daarnaast is het verplicht om voor alle belangrijke transactiestromen en posten gegevensgerichte werkzaamheden uit te voeren. In de NV COS is naast de algemene voorschriften een aantal specifieke voorschriften opgenomen met betrekking tot het gebruik en de beoordeling van IT. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de toepassing van deze Standaarden gedurende de jaarrekeningcontrole.

5.2.1. COS 220 Kwaliteitsbeheersing voor een controle van financiële overzichten

COS 220 heeft als doel vast te stellen of aan de vereisten wordt voldaan ten aanzien van het verrichten van een controle van historische financiële informatie. Volgens deze Standaard dient de accountant na te gaan of er voor de relevante IT-onderdelen voldoende deskundigheid binnen het accountantskantoor aanwezig is (COS 220. A8) en of deze kennis kan worden ingezet tijdens de controle van de desbetreffende IT-onderdelen van de organisatie. Hieruit blijkt dat de accountant voor de controle van de financiële overzichten een inschatting moet maken of het controleteam over de nodige capaciteiten, tijd en middelen beschikt. Met betrekking tot IT betekent dit dat de accountant na moet gaan of het controleteam voldoende specialisatie bezit om de IT-systemen te controleren en/of dat de inzet van een IT-auditor noodzakelijk is.

5.2.2. COS 250 Het in aanmerking nemen van wet- en regelgeving bij een controle van financiële overzichten
COS 250.10 vermeldt de doelstellingen van de accountant omtrent het in aanmerking nemen van wet- en regelgeving bij een controle van financiële overzichten. En bij te dragen tot het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die van materiële invloed zijn op de financiële overzichten. Er wordt in deze Standaard niet specifiek ingegaan op de aspecten met betrekking tot IT, maar met betrekking tot IT tijdens de controle dient zeker aandacht te worden besteed aan de Wet bescherming persoonsgegevens, Meldplicht datalekken en artikel 393 Burgerlijk Wetboek 2. Op deze wet- en regelgeving wordt verder in dit hoofdstuk nader ingegaan.

5.2.3. COS 315 Risico's op een afwijking van materieel belang identificeren en inschatten

COS 315 gaat dieper in op het verwerven van inzicht van het informatiesysteem. De term inzicht heeft betrekking op de transactiestromen, procedures, IT general controls, application controls, risicobeheersing vanuit de organisatie, identificeren van risico's en een aantal specifieke risico's. ITGC's zijn de randvoorwaarden voor de integriteit en de beveiliging van gegevens. ITGC's worden over het algemeen geïmplementeerd om bepaalde risico's zoals

functievermenging te mitigeren. Het is dus zaak als accountant om inzichtelijk te hebben welke aspecten met betrekking tot IT een inherent risico vormen voor de betrouwbaarheid van de informatie in de jaarrekening.

In de hedendaagse maatschappij is het niet meer vreemd als software wordt uitbesteed aan een serviceorganisatie. Door de explosieve groei van de uitbesteding is de vraag naar de beheersing van deze uitbesteding toegenomen. Wanneer een accountant en dus ook de organisatie, zelf geen zicht heeft op de informatie systemen biedt een ISAE3402-rapportage het antwoord. Een ISAE3402 is een standaard voor de rapportage over de interne beheersing van een serviceorganisatie ten behoeve van een user organisatie (ISAE 3402, z.d.). Indien de accountant een organisatie controleert die software afneemt van een online provider, dan maakt de accountant gebruik van een ISAE3402 rapportage om vast te stellen of de uitbestelde processen kunnen leiden tot een juiste en volledige verwerking van gegevens in de jaarrekening. De processen die worden weergegeven in een ISAE3402 rapportage zijn al gecontroleerd door een andere externe accountant, waardoor de accountant kan steunen op de rapportage. Zie hiervoor afbeelding 4.

Afbeelding 4 Structuur ISAE3402 rapportage (ISEA 3402, z.d.)

5.2.4. COS 330 Inspelen door de accountant op ingeschatte risico's

COS 330 gaat dieper in op fase 2: het inspelen op de geïdentificeerde risico's. Het inspelen op de ingeschatte risico's kan door middel van systeemgerichte- en gegevensgerichte controlewerkzaamheden. Systeemgerichte controlewerkzaamheden bestaan uit het toetsen van de interne beheersingsmaatregelen. Gegegevensgerichte controlewerkzaamheden bestaan uit verbandscontroles, detailcontroles en cijferbeoordeling.

Hierboven zijn de meeste belangrijke Standaarden besproken met betrekking tot de fase 1, risico inschatting, en fase 2, afdekken risico's, die ingaan op de toepassing en de beoordeling van IT tijdens de jaarrekeningcontrole. In de Standaarden die betrekking hebben op beide fases wordt geen concrete invulling gegeven over de uitvoering van de Standaarden. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de NV COS alleen eisen in de vorm van randvoorwaarden stelt en dat de invulling daarvan naar eigen inzicht is. Het staat de accountant vrij om IT-toepassingen te gebruiken tenzij aan de voorwaarden van de NV COS wordt voldaan.

5.3. Burgerlijk Wetboek Boek 2 Titel 9

Bij de verplichte- en wettelijke jaarrekeningcontrole dient de jaarrekening te voldoen aan de wet- en regelgeving zoals vermeld in Titel 9 van het Burgerlijk Wetboek Boek 2 (hierna: BW2). In artikel 393 BW2 zijn de verplichtingen van de accountant vastgelegd. Artikel 393 BW2 vermeldt het volgende omtrent informatie technologie: *'De accountant brengt omtrent zijn onderzoek verslag uit aan de raad van commissarissen en aan het bestuur. Hij maakt daarbij ten minste melding van zijn bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking'*¹. Uit dit artikel valt al op te maken dat de accountant een oordeel moet geven over de automatiseringsomgeving van de klant. De accountant kan de geautomatiseerde gegevensverwerking niet ontwijken. Een verdere invulling van de bevindingen die de accountant kan geven omtrent de geautomatiseerde gegevensverwerking zijn terug te vinden in de Controle – en overige Standaarden, waar hiervoor op is ingegaan.

5.4. Wet bescherming Persoonsgegevens

5.4.1. Algemene bepalingen

Op grond van de Wet bescherming persoonsgegevens (hierna: Wbp) zijn organisaties die persoonsgegevens opslaan en gebruiken verplicht dit te melden aan de Autoriteit Persoonsgegevens. De belangrijkste bepalingen in de Wbp eisen dat persoonsgegevens alleen mogen worden verwerkt in overeenstemming met de wet. Ook dient vooraf uitdrukkelijk te zijn bepaald waarvoor deze gegevens worden verzameld. Daarnaast dient degene van wie de persoonsgegevens worden verwerkt op de hoogte te zijn van de organisatie en het doel van verwerking. Er gelden strikte regels omtrent de beveiliging van de gegevens. In de Wbp zijn strengere bepalingen vastgelegd omtrent de opslag van de zogenaamde bijzondere gegevens, zoals ras en gezondheid.

¹ Artikel 2:393 lid 4 Burgerlijk Wetboek

5.4.2. Meldplicht datalekken

Vanaf 1 januari 2016 is er een wijziging in de Wpb ingegaan, namelijk de bepaling omtrent de meldplicht van datalekken. Zoals de omschrijving al doet vermoeden, houdt deze wijziging in dat organisaties die persoonsgegevens verwerken een datalek moeten melden aan de Autoriteit Persoonsgegevens. In sommige gevallen dient een datalek zelfs aan de betrokkenen te worden gemeld. *“Van een datalek is sprake wanneer een inbreuk op de beveiliging plaatsvindt, waardoor persoonsgegevens worden blootgesteld aan verlies of onrechtmatige verwerking”*(Accountant, 2015).

Accountants hebben al tientallen jaren te maken met privacyregelgeving, maar door de snelle technologische ontwikkelingen, de exponentiële groei aan data en de opslag daarvan, worden de privacyregels steeds strikter. Veel organisaties slaan steeds meer persoonsgegevens op, omdat deze relevant kunnen zijn voor de bedrijfsvoering en met name het marketingbeleid. Daarnaast krijgt ook de accountant beschikking over steeds meer data van organisaties. De data kunnen zich bevinden in een database op locatie bij de klant, maar ook op een USB-stick of in de Cloud. Een datalek doet zich al voor wanneer de accountant een USB-stick verliest met daarop gegevens van de klant. Een ingewikkeldere vaststelling doet zich voor bij een datalek van gegevens die in de Cloud zijn opgeslagen, want wie kan er bij deze gegevens en hoe groot is deze reikwijdte van het datalek? Het is dan ook zaak dat de accountant controleert of organisaties de gegevens juist beveiligen en of de persoonsgegevens ook alleen voor de vooraf gedefinieerde doeleinden zijn gebruikt. De accountant heeft hierdoor een extra plicht gekregen jegens de maatschappij.

5.5. Uitkomsten onderzoek AFM kwaliteit wettelijke controles

Er wordt steeds meer gebruik gemaakt van IT die de organisatie dagelijkse ondersteunen of zelfs automatiseren. Het is dan ook onmogelijk om een goedkeurende verklaring af te geven zonder gedegen kennis van het informatie systeem. Titel 9 van het Burgerlijk Wetboek 2 vereist dat de accountant de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking moet vaststellen. Daarnaast wordt er in de NV COS een aantal randvoorwaarden gegeven die beogen dat de accountant inzicht verwerft in de relevante informatiesystemen. Ondanks het feit dat de wet- en regelgeving verplichtingen stelt met betrekking tot de IT, blijkt uit de “Uitkomsten van het onderzoek wettelijke controles Big 4-accountantsorganisaties 2014” van de AFM dat er bij de Big 4-accountantsorganisaties tekortkomingen zijn geconstateerd met betrekking tot het vaststellen van de betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Als de accountant wil steunen op de interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor de jaarrekeningcontrole, dan dient hij de betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking vast te stellen. In meerdere wettelijke controles bleken de betreffende werkzaamheden onvoldoende. Daarnaast wordt in het AFM-rapport aangegeven dat de accountant voor de meeste gegevensgerichte controlewerkzaamheden gebruik heeft gemaakt van informatie uit overzichten, lijsten en databases van de controlecliënt. Hierbij heeft de AFM in meerdere wettelijke controles geconstateerd dat de externe accountant onvoldoende heeft geëvalueerd of deze overzichten, lijsten en databases voldoende integer zijn om betrouwbare informatie op te leveren voor zijn controle.

Ook wordt vermeld dat in veel gevallen een externe accountant in zijn controle gebruik maakt van werkzaamheden van anderen dan zijn eigen controleteam, omdat hij zelf niet over voldoende deskundigheid beschikt, zelf niet rechtstreeks toegang heeft tot de benodigde informatie, of omdat dat de efficiëntie van de controle vergroot. De AFM merkt op dat de werkzaamheden van bijvoorbeeld IT-specialisten controle-informatie is, die de accountant niet rechtstreeks heeft verkregen uit zelf verrichte controlewerkzaamheden. Voor het gebruikmaken van werkzaamheden van anderen zijn specifieke controlestandaarden, zoals COS 610 en 620, van toepassing waar de externe accountant aan moet voldoen. De externe accountant blijft te allen tijde volledig eindverantwoordelijk voor het oordeel van de jaarrekening als geheel, ook al zijn de werkzaamheden verricht door een specialist. De externe accountant moet daardoor steeds blijven evalueren of hij uit de werkzaamheden van anderen voldoende en geschikte controle informatie heeft verkregen of dat hij aanvullende werkzaamheden moet verrichten. De AFM heeft hierop geconstateerd dat in meerdere wettelijke controles de externe accountant onvoldoende heeft vastgesteld dat conclusies en bevindingen van de IT-specialist relevant zijn. Ook is er geen opvolging gegeven aan bevindingen van de IT specialist en is de effectieve werking van de interne beheersing van een gebruikte serviceorganisatie niet vastgesteld.

5.6. Toepassing wet- en regelgeving in de praktijk

Uit interviews met accountants en IT-auditors (bijlage 3 tot en met 10) is vastgesteld hoe in de praktijk wordt omgegaan met de relevante wet- en regelgeving en de status omtrent de opmerkingen uit het rapport van de AFM. Ten eerste blijkt uit de interviews met accountants en IT-auditors dat de IT-auditor de laatste jaren steeds meer onderdeel is geworden van het team. In ieder interview wordt aangegeven dat het controleteam nauw verbonden is met de IT-auditor en dat de IT-auditor al vanaf de planningsfase meedenkt. De IT-auditor wordt sneller door een accountant ingeschakeld, omdat zo meer zekerheid ontstaat over het juist uitvoeren van de werkzaamheden. Toch wordt na wat doorvragen duidelijk dat de

IT-auditor nog apart naar de klant gaat en wanneer er vragen zijn de IT-auditor wordt gebeld. In mijn ogen betekent dit dat de IT-auditor nog niet geheel in het controleteam is geïntegreerd. Bijna bij alle controles wordt de accountant geconfronteerd met een IT-omgeving en zo dus ook met het gebruik van data. Een accountant heeft weinig tot geen verstand van IT, waardoor het een omgekeerde wereld is als accountants IT-auditors pas inschakelen als zij het zelf niet meer denken te weten. Naar mijn mening dient een IT-auditor in de meeste gevallen samen met het controleteam bij de klant aanwezig te zijn, zodat ook de IT-auditor zicht heeft op eventuele drempels in de controle. Hierdoor wordt de IT-auditor niet pas ingeschakeld wanneer de accountant denkt dat hij zelf niet meer verder kan. Dit kan misverstanden voorkomen. Daarbij wordt door deze constatering in de praktijk nog niet toegekomen aan het commentaar van de AFM in 2014 met betrekking tot het inschakelen van een specialist. Ook blijkt de communicatie tussen een accountant en IT-auditor nog niet optimaal te zijn, waardoor getrokken conclusies niet tijdig of niet duidelijk overkomen. Ondanks het feit dat alle geïnterviewde aangeven dat de IT-auditor steeds vaker wordt ingeschakeld en meer onderdeel is geworden van het team, kan hier in mijn ogen nog een grote stap gemaakt worden. De IT-auditor is namelijk de specialist op het gebied van IT. En een specialist moet doen waar hij goed in is. Om ervoor te zorgen dat werkzaamheden begrijpelijk, efficiënt en tijdig zijn is het zaak dat de IT-auditor integraal onderdeel wordt van het controleteam.

Uit een aantal interviews met accountants uit de praktijk is gebleken dat niet al het commentaar van de AFM terecht is. Hiermee wordt niet bedoeld dat de reviews van de AFM onjuist zijn, maar dat de reviews niet altijd aansluiten bij de methodiek in de praktijk. Volgens Pieter de Kok (bijlage 2) *“doet de AFM fantastisch goed werk als het gaat om de druk om de kwaliteit hoog te houden, maar wat betreft het kwaliteitsvraagstuk toetst de AFM voornamelijk op de systeemgerichte aanpak”*. De manier van controleren door de AFM is redelijk tegenstrijdig in vergelijking met de huidige ontwikkelingen in de accountancy. Waar de ontwikkelingen het mogelijk maken om met tools 100% van de data te controleren, wordt bij de AFM nog getoetst op basis van de historische aanpak. Met de historische aanpak wordt bedoeld: primair systeemgericht en waar nodig aanvullend gegevensgericht. Het is jammer om te lezen dat de AFM nog zo gehecht is aan de historische controleaanpak, omdat de inzet van IT het mogelijk maakt om een integrale controle uit te voeren. Dit komt juist ten goede aan de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole, omdat een oordeel wordt gegeven over 100% van de transacties. Fou-Khan Tsang (Bijlage 1) sluit gedeeltelijk aan bij de mening van Pieter de Kok. Fou-Khan Tsang geeft aan dat er een vrees is bij accountantskantoren om nieuwe technologieën toe te passen, omdat ze nog niet weten of de AFM er een goedgekeurde stempel op gaat zetten. Jeroen Piersma (2016) schrijft in een artikel van het Financieel Dagblad: *“Ook de accountancyregels en de toezichthouders vormen nog een obstakel. De regels schrijven voor dat een accountant via steekproeven zijn controlewerk verricht. Maar in de wereld van big data is dat onzin.”* Het is nu de taak van de accountantsorganisaties om de stoute schoenen aan te trekken en de interne invulling van de wet- en regelgeving aan te passen, waarop de toezichthouders in hun toezicht wel moeten volgen.

5.7. Conclusie

Titel 9 van het Burgerlijk Wetboek 2 geeft aan dat de accountant de continuïteit en de betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking moet vaststellen. In de NV COS wordt duidelijk aangegeven dat de accountant inzicht dient te verwerven in de voor de jaarrekening relevante informatie systemen. Daarnaast dient de accountant zich te houden aan relevante wet- en regelgeving zoals de Wbp. Door de toename aan de opslag en gebruik van persoonsgegevens heeft de accountant hierdoor een extra taak jegens de maatschappij gekregen. Zoals uit het AFM-rapport is gebleken wordt door de accountant niet altijd aan de eisen voldaan. Uit interviews blijkt dat momenteel in de praktijk de samenwerking tussen de accountant en de IT-auditor nog niet optimaal is. De werkzaamheden van de IT-auditor en de accountant lopen nog niet synchroon. Alleen al hierdoor verloopt de communicatie niet altijd tijdig. Ook is gebleken dat accountants en IT-auditors elkaars werelden niet altijd volledig begrijpen. Wel wordt aangegeven dat de samenwerking met een IT-specialist al is verbeterd.

Als accountantskantoren de inzet van IT in de jaarrekeningcontrole gaan vergroten, dient de accountant meer kennis over IT te bezitten. Dit is nodig om enerzijds de communicatie met de IT-auditor te verbeteren en anderzijds om een vertaalslag te kunnen maken tussen IT en het controleproces. Dit is noodzakelijk omdat wet- en regelgeving alleen randvoorwaarden stellen en het de taak van het accountskantoor is om hier de juiste invulling aan te geven. Ondanks het feit dat de geïnterviewden aangeven dat de IT-auditor steeds meer onderdeel gaat uitmaken van het controleteam kunnen accountantskantoren hier naar mijn mening nog een grote stap maken. De integrale inzet van een IT-auditor kan in alle opzichten bijdragen aan de kwaliteit van de jaarrekeningcontrole. Het is nu de taak van de accountantskantoren om de interne vertaling van de wet- en regelgeving aan te passen aan de huidige IT mogelijkheden, zodat op een efficiëntere wijze een kwalitatief betere jaarrekeningcontrole kan worden geboden.

6. Wat is momenteel de status van de toepassing van de technologische ontwikkelingen in de controlepraktijk?

6.1. Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is toegelicht uit welke onderdelen de jaarrekeningcontrole bestaat en in hoeverre deze tot op heden al geautomatiseerd is. Daarnaast is inzichtelijk gemaakt welke technologische ontwikkelingen van invloed zijn op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst. Dat de technologische ontwikkelingen volgens de theorie toepasbaar zijn, wil niet zeggen dat zij ook in de praktijk worden toegepast. Er zijn vaak oorzaken waardoor de status in de praktijk afwijkt van de theorie. In dit hoofdstuk wordt aangegeven wat de status is van de toepassing van de technologische ontwikkelingen in de controlepraktijk middels een praktijkonderzoek. Dit praktijkonderzoek is vrijwel volledig gebaseerd op interviews (bijlage 1 tot en met 10) met zowel accountants en IT-auditors van de Big 4-accountantskantoren als deskundigen uit de praktijk. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het praktijk onderzoek gepresenteerd waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de status van de technologische ontwikkelingen per kantoor en per functie van accountant en IT-auditor. De Big 4-accountantskantoren worden in dit hoofdstuk omschreven met A, B, C en D. Nadat de status van de technologische ontwikkelingen in de praktijk is toegelicht, wordt ingegaan op de verschillen tussen de theorie en de praktijk.

6.2. De status van de toepassing van IT in de praktijk

6.2.1. Status Big 4-accountantskantoren

Op basis van interviews met accountants en IT-auditors van de Big 4-accountantskantoren is in kaart gebracht wat momenteel de status is van de toepassing van de technologische ontwikkelingen in de praktijk. Deze status wordt in dit hoofdstuk middels een scoretabel inzichtelijk gemaakt. De scores in de scoretabel zijn ingedeeld in vijf niveaus. De betekenis van de vijf scores is weergegeven in onderstaande tabel.

1	Een score van 1 is toegekend als het accountantskantoor naar mijn mening niet voldoet aan de verwachting op het gebied van de toepassing of kennis van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk.
2	Een score van 2 is toegekend als het accountantskantoor naar mijn mening onvoldoende voldoet aan de verwachting op het gebied van de toepassing of kennis van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk.
3	Een score van 3 is toegekend als het accountantskantoor naar mijn mening op de meeste relevante elementen gedeeltelijk voldoet aan de verwachting op het gebied van de toepassing of kennis van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk.
4	Een score van 4 is toegekend als het accountantskantoor op de meeste relevante elementen geheel voldoet aan de verwachting op het gebied van de toepassing of kennis van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk.
5	Een score van 5 is toegekend als het accountantskantoor op alle relevante elementen geheel voldoet aan de verwachting op het gebied van de toepassing of kennis van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk.

Tabel 1 Betekenis scores

De scores zoals aangegeven in tabel 1 hebben betrekking op een aantal thema's. Om de status van de technologische ontwikkelingen in de praktijk in kaart te brengen is gebruik gemaakt van interviews. De vragen in deze interviews met de daarbij behorende antwoorden, zijn opgedeeld in thema's. Deze thema's zijn:

1. Ontwikkeling met betrekking tot de toepassing van IT in de afgelopen jaren;
2. Kennis over de huidige technologische ontwikkelingen;
3. Integratie van IT-auditor in de controleaanpak;
4. Toepassing van data-analyse in de jaarrekeningcontrole;
5. Toepassing van process mining in de jaarrekeningcontrole; en
6. Visie omtrent de bruikbaarheid van IT in de jaarrekeningcontrole.

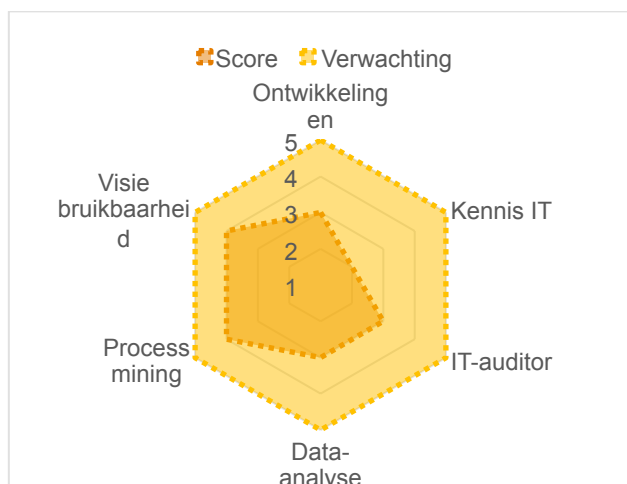
Op basis van deze 6 thema's wordt een oordeel gegeven over de status van de huidige technologische ontwikkelingen in de praktijk. De status in de praktijk is afgezet tegen de verwachting. De verwachting is opgesteld op basis van een score van 5 op ieder thema, omdat volgens de theorie de IT-toepassingen in de meest optimale situatie mogelijk zijn. Wanneer

het accountantskantoor de afgelopen jaren steeds meer IT is gaan toepassen in de praktijk, de IT-auditor en de accountant op de hoogte zijn van de huidige IT-ontwikkelingen, de IT-auditor integraal onderdeel is van het controleteam, data-analyse en process mining in de controles worden toegepast en IT als een bruikbaar hulpmiddel wordt gezien voor nu en in de toekomst, scoort het accountantskantoor op ieder thema 5 punten. In deze situatie komt de praktijk dan overeen met de theorie. Overigens heeft de verhouding ten opzichte van de andere accountantskantoren ook meegewogen in het toekennen van de score. De toegekende scores zijn zichtbaar gemaakt in de scoretabel (Tabel 2).

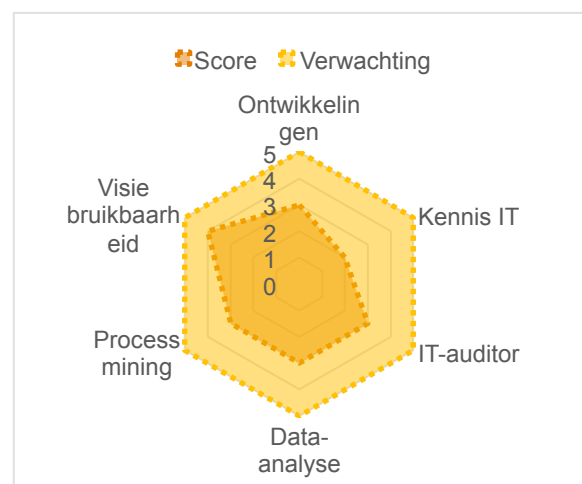
Thema	A	B	C	D
IT-ontwikkelingen in de afgelopen jaren	3	3	1	1
Kennis van de huidige IT-ontwikkelingen	2	2	2	2
Integratie van de IT-auditor	3	3	4	3
Toepassing van data-analyse	3	3	2	3
Toepassing van process mining	4	3	2	3
Visie omtrent de bruikbaarheid van IT	4	4	4	4

Tabel 2 Scoretabel accountantskantoren

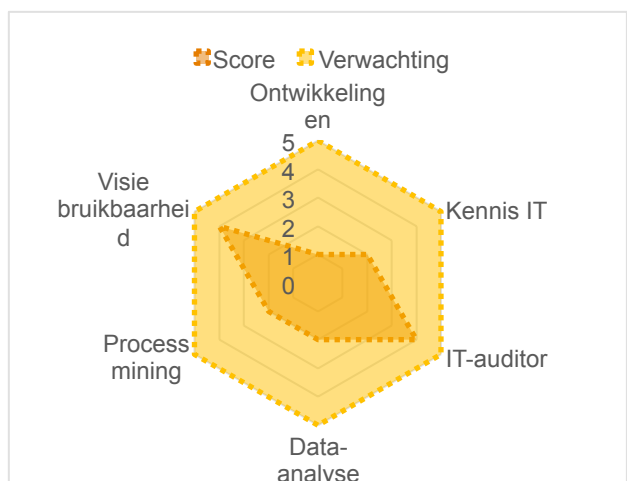
De scores uit de scoretabel (Tabel 2) worden hieronder per accountantskantoor weergegeven in radar-grafieken (Tabel 3 tot en met 6).

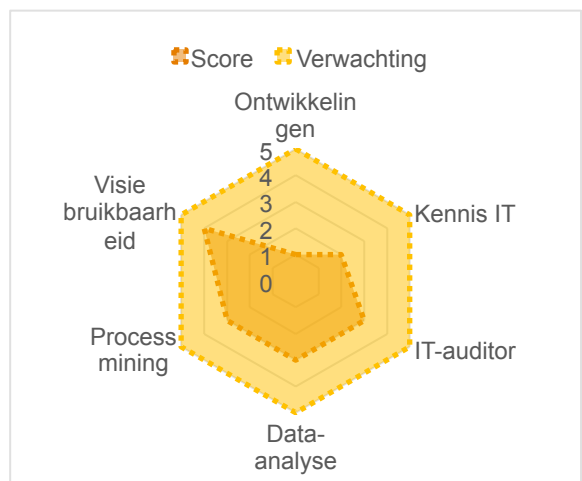
Tabel 3 Accountantskantoor A score 3,16

Tabel 4 Accountantskantoor B score 3

Tabel 5 Accountantskantoor C score 2,5

Tabel 6 Accountantskantoor D score 2,66

6.2.2. Analyse van de score van de Big-4 accountantskantoren

Uit de meting in de vorige paragraaf blijkt dat accountantskantoor A gemiddeld de beste score behaald, namelijk een score van 3,16 uit 5. In het interview met de accountant en de IT-auditor van accountantskantoor A komt naar voren dat beide voldoende bewust zijn van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren (thema 1). Zowel de inzet van data-analyse en de IT-auditor zijn vergoot. Daarnaast wordt het digitale dossier als ontwikkeling genoemd. Ook accountantskantoor B noemt deze ontwikkelingen in de interviews. Hierdoor scoren zowel accountantskantoor A als B 3 van de 5 punten op thema 1. Accountantskantoor C en D scoren 1 punt op thema 1. In de interviews met zowel de accountants als de IT-auditor van accountantskantoor C en D wordt grotendeels het digitale dossier als ontwikkeling benadrukt. In vergelijking tot de interviews met de andere accountants, is accountant van accountantskantoor C al 25 jaar in dienst. De accountants van de andere kantoren zijn momenteel 10 jaar (A), 3 jaar (B) en 7 jaar (D), in dienst.

Op thema 2 'Kennis van de huidige IT-ontwikkelingen' scoren alle accountantskantoren enkel 2 van de 5 punten. In de interviews zijn alleen de IT-auditors op de hoogte van de nieuwste trends op IT-gebied, zoals de Blockchain.

Thema 3 'Integratie van de IT-auditor' is bij alle vier de accountantskantoren beoordeeld met een voldoende. Accountantskantoor A, B en D scoren 3 van de 5 punten op thema 3. Accountantskantoor C scoort 4 van de 5 punten op dit thema. Tijdens het interview met de IT-auditor wordt aangegeven dat accountantskantoor C eist dat bij elke opdracht de IT-auditor oordeelt of zijn inzet wel of niet noodzakelijk is.

Alle accountantskantoren op C na scoren 3 punten op thema 4 'Data-analyse'. Uit de interviews met accountantskantoor C blijkt dat data-analyse nog niet veelvuldig wordt toegepast in de jaarrekeningcontrole. De andere accountantskantoren gaan dieper in op dit onderwerp. Zij geven aan dat vereenvoudigde tools worden toegepast door accountants en meer complexe tools door IT-auditors.

Op thema 5 'Process mining' wordt door accountantskantoor A het hoogst gescoord, namelijk 4 van de 5 punten. Zowel de accountant als de IT-auditor geven in het interview aan process mining toe te hebben gepast. In de interviews met accountantskantoor B en D wordt enkel door de IT-auditors aangegeven dat process mining wordt toegepast. In de interviews met accountantskantoor C wordt process mining door de accountant niet genoemd en de IT-auditor geeft enkel aan dat het in een aantal situaties bruikbaar is.

Ondanks dat de accountantskantoren op alle thema's niet gelijk scoren met de verwachting, wordt op thema 6 'visie omtrent de bruikbaarheid van IT' door alle kantoren relatief hoog gescoord. Alle accountantskantoren scoren op dit thema 4 van de 5 punten. Door zowel de IT-auditors als de accountants wordt aangegeven dat IT steeds belangrijker wordt binnen de jaarrekeningcontrole. Daarnaast geven beide beroepen aan dat IT een deel van de routinematige werkzaamheden van de jaarrekeningcontrole in de toekomst kan automatiseren wat de kwaliteit doet verbeteren.

6.3. Oorzaken van de verschillen tussen de praktijk en de theorie

In de vorige paragraaf zijn scores toegekend aan de accountantskantoren op basis van de toepassing en kennis van IT in de huidige controlepraktijk. Met een gemiddelde van 2,83 uit 5 punten, wordt geconcludeerd dat de kennis en de toepassing van IT in de huidige controlepraktijk niet overeenkomt met de verwachting op basis van de theorie. Vanuit de theorie (zie hoofdstuk 4) wordt een aantal technologische ontwikkelingen genoemd, namelijk: data-analyse, process mining, kunstmatige intelligentie en Blockchain. Uit de interviews is bijvoorbeeld gebleken dat de toepassingen van data-analyse in opkomst zijn, maar dat toepassingen van process mining beperkt blijven tot de IT-auditor. Dat de status in de praktijk afwijkt van de verwachtingen gebaseerd op de theorie, heeft volgens de geïnterviewden (Bijlage 1 tot en met 10) vier oorzaken. Deze vier oorzaken zijn: volwassenheid van de IT-omgeving van de klant, de oudere generatie en hun verdienmodel, kennis met betrekking tot IT en de review van de AFM. In deze paragraaf worden de vier oorzaken toegelicht.

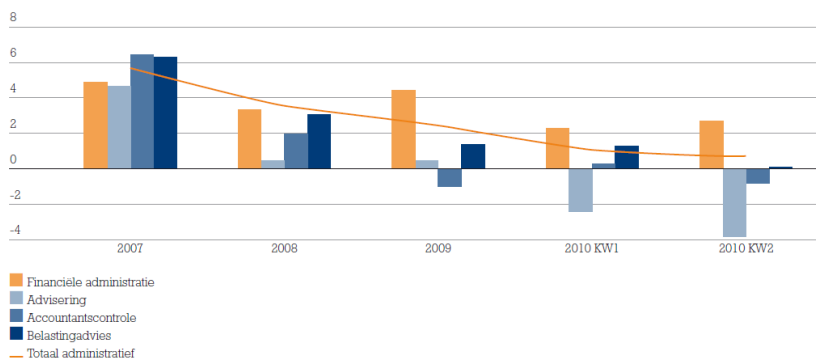
6.3.1. Volwassenheid IT-omgeving van de klant

Wanneer de toepassing van IT in de praktijk wordt afgezet tegen de mogelijkheden volgens de theorie, dan ontstaat hier een groot gat. Als aan de geïnterviewden wordt gevraagd waarom IT nog maar minimaal door de accountants wordt toegepast, geeft 2 van de 4 accountants aan dat de klant daar vaak nog niet klaar voor is. Accountant B zegt: *"Ik heb maar weinig klanten die echt voorop lopen in die ontwikkeling qua digitalisering vooral omdat het als duur gezien wordt. De mensen die op de administratie werken, zitten vaak niet te wachten op nieuwe systemen"* (Bijlage 5). Accountant A zegt: *"Je hebt opdrachten of klanten waarbij de aanlevering van data of bestanden nog niet helemaal je van het is. Waar*

je het misschien wel zou willen, maar waar het gewoon nog niet kan" (Bijlage 3). Volgens Pieter de Kok staat de smoes over de onvolwassenheid van de IT-omgeving bij de klant in de 'Top 10 meest gebruikte smoesjes van accountants' (Bijlage 2). Fou Khan Tsang geeft aan dat het gebruik van data-analyse niet bij alle klanten even makkelijk is, maar dat je verdient wat je krijgt. "Als jij een heel geautomatiseerd accountantskantoor bent, dan krijg je ook de Cool Blue's, als dus Fou Khan Tsang" (Bijlage 1). Overigens is uit het interview met IT-auditor C gebleken dat enkel de volledigheid van de data vastgesteld dient te worden om analyses te kunnen uitvoeren (Bijlage 8). Dit betekent dat er geen grote lijst aan randvoorwaarden is om de data van de klant te gebruiken. Ondanks dat IT-auditor C de ruime mogelijkheden van data-analyses inzielt, geeft hij wel aan dat er nog veel klanten zijn die handelingen op papier verwerken. Hierdoor is niet altijd de volledigheid van de data gegarandeerd. Ondanks het feit dat alle uitspraken een kern van waarheid bevatten, is naar mijn mening de huidige accountant zich nog niet bewust van alle mogelijkheden die de opgeslagen data met zich meebrengen.

6.3.2. De oudere generatie en hun verdienmodel

Figuur 2 Ontwikkeling tarieven voor verschillende disciplines, 2007-2010 2e kwartaal

Figuur 2 Ontwikkeling tarieven accountancy sector (ING, 2010)

(Bijlage 2). Fou Khan Tsang sluit hierbij aan in het artikel 'De accountant van straks bouwt aan een nieuwe app'. "De verklaring van het verdienmodel verklaart vermoedelijk deels waarom nog niet alles wat technologisch kan, zo wordt gedaan" (Piersma, 2016). De oudere garde die het voor het zeggen heeft binnen de accountantskantoren is gehecht aan het huidige verdienmodel, namelijk zoveel mogelijk uren declareren en een zo hoog mogelijk omzet. Niet alleen de oudere garde geeft aan gehecht te zijn aan de traditionele werkwijze. Accountant A geeft in het interview aan dat het best wel een overgang is om in de controleaanpak tools voor data-analyse en process mining toe te passen (Bijlage 3). Efficiëntie lijkt dus wel een verboden woord. Dit is vreemd wanneer naar de ontwikkeling van de tarieven in de accountancysector wordt gekeken (Figuur 2). De tarieven in de accountancysector zijn de laatste jaren fors gedaald. Door de inzet van IT kan de jaarrekeningcontrole efficiënter worden uitgevoerd wat de lagere tarieven compenseert. Klanten blijken overigens wel bereid om hogere tarieven te betalen, maar alleen als daarvoor daadwerkelijk toegevoegde waarde wordt geleverd. IT-auditor D geeft aan dat de accountant deze toegevoegde waarde nog niet heeft laten zien, waardoor het de taak van de accountant is om aan te tonen dat dit wel mogelijk is (Bijlage 10).

6.3.3. Kennis IT ontwikkelingen

Opvallend is dat geen een van de accountants een beeld heeft bij de technologische ontwikkeling omtrent de Blockchain techniek. Tijdens de interviews is gevraagd of de accountants en IT-auditors weten wat deze techniek inhoudt. Van alle vier de accountantskantoren had de accountant nog nooit van de Blockchain techniek gehoord. In alle interviews is deze ontwikkeling aan bod gekomen, maar de accountants zagen deze ontwikkeling in de toekomst nog geen invloed hebben op de jaarrekeningcontrole. Daarnaast zijn twee IT-auditors (A en C) op de hoogte van de ontwikkeling van de Blockchain techniek. Volgens IT-auditor A staat deze ontwikkeling momenteel nog in de kinderschoenen, maar acht hij de kans aanwezig dat deze ontwikkeling zijn intrede in de accountancy gaat doen (Bijlage 4). IT-auditor C geeft aan dat accountantskantoor C fors in de Blockchain ontwikkeling investeert, omdat zij graag willen snappen wat de ontwikkeling voor hun markt betekent. IT-auditor C weet nog niet in welk opzicht de Blockchain techniek invloed gaat hebben op de financiële sector. Hij geeft aan dat de accountant zeker op de hoogte dient te zijn van de werking, maar kan zo nog niet de invloed daarvan op de jaarrekeningcontrole aangeven (Bijlage 8).

Enigszins is het wel frappant dat geen een accountant afweet van de ontwikkeling omtrent de Blockchain techniek, aangezien er van de accountant verwacht wordt dat hij op de hoogte is van relevante ontwikkelingen. Fou Khan Tsang

denkt dat accountants en ICT allergisch voor elkaar zijn. *‘Er zijn weinig accountants die interesse hebben in ICT, waardoor de toepassing nog minimaal is’ (Bijlage 1).*

6.3.4. Review AFM

Volgens Fou-Khan Tsang werden tools voor data-analyse 25 jaar geleden ook al toegepast, maar zijn er enkele redenen die ervoor zorgen dat tools voor technologische ontwikkelingen de laatste jaren meer worden toegepast (Bijlage 1). Ten eerste de bewustwording van de accountants dat zij niet meer om ICT heen kunnen. Dit mede naar aanleiding van de AFM review. Ten tweede is er momenteel een krapte aan personeel in de accountancysector, waardoor controles efficiënter en effectiever moeten worden uitgevoerd. Ook accountant B (bijlage 5) denkt dat de toepassing van IT steeds groter wordt, gezien de noodzaak om de jaarrekeningcontrole efficiënter uit te voeren. Ook acht hij de mate van kwaliteit hierbij van belang. Ondanks de redenen dat IT steeds meer wordt ingezet om de jaarrekeningcontrole efficiënter uit te voeren, wordt IT volgens Pieter de Kok (Bijlage 2) nog maar gering in de jaarrekeningcontrole toegepast. De Big 4-accountantskantoren hebben nog te maken met het na-effect van de AFM reviews. Hierdoor willen de accountantskantoren nog steeds de kwaliteit verbeteren omtrent de status quo met betrekking tot de systeemgerichte controleaanpak. Zij willen dit eerst oplossen, voordat een overstap wordt gemaakt naar een nieuwe controleaanpak.

6.4. Conclusie

Uit de interviews is gebleken dat de status van de toepassingen van IT in de huidige praktijk niet overeenkomt met de verwachting. De gemiddelde score van de Big 4-accountantskantoren op basis van de interviews is 2,83 van de 5 punten. De gemiddelde score valt laag uit doordat op thema's zoals de toepassing van data-analyse en process mining niet hoog wordt gescoord. Daarnaast hebben accountants maar weinig kennis van de huidige IT-ontwikkelingen. Ondanks de geringe score zien zowel de accountant als de IT-auditor IT als een efficiënte en effectieve bijdrage aan de jaarrekeningcontrole.

De minimale toepassing van IT in de jaarrekeningcontrole wordt volgens de geïnterviewden veroorzaakt door een aantal aspecten, namelijk:

- Volwassenheid IT-omgeving klant;
- De oudere generatie in de accountantskantoren die de meerwaarde van IT niet inzien en vasthouden aan oude verdienmodellen;
- De geringe kennis van accountants op het gebied van de huidige technologische ontwikkelingen als gevolg van interesse; en
- Na-effect van de review van de AFM.

In hoeverre het praktisch uitvoerbaar is om de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren, hangt uiteraard af van de ontwikkeling van bovengenoemde factoren. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst, waarbij rekening wordt gehouden met alle factoren die daarop van invloed zijn.

7. In hoeverre is het praktisch uitvoerbaar om (onderdelen van) de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren?

7.1. Inleiding

In het begin van dit onderzoek is in kaart gebracht welke technologische ontwikkelingen er momenteel zijn. Middels de Gartner Hype Cycle is inzichtelijk gemaakt welke technologische ontwikkelingen betrekking hebben op de accountancysector. Voor de toepassing van deze technologische ontwikkelingen is het van belang dat ook de relevante wet- en regelgeving aansluit op de controleaanpak. Later in dit onderzoek is ingegaan op de werkelijke status van de toepassing van IT in de accountantspraktijk. Uit dit hoofdstuk is gebleken dat de praktijk door een aantal oorzaken niet overeenkomt met de theorie. In dit hoofdstuk wordt een confrontatie veroorzaakt tussen alle voorgaande hoofdstukken, waardoor een beeld kan worden gevormd over de praktische uitvoerbaarheid van een geautomatiseerde jaarrekeningcontrole in de toekomst.

7.2. Automatisering van de onderdelen van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst

In de afgelopen decennia is de controleomgeving onder invloed van een aantal baanbrekende technologische ontwikkelingen, zoals de afhankelijkheid van IT in de bedrijfsprocessen en de exponentiële groei aan data steeds meer 'machine readable' geworden (Boer, 2014). Er worden computers ontwikkeld die in toenemende mate over de benodigde intelligentie beschikken om zelfstandig controles uit te voeren. Hierdoor ontstaan mogelijkheden om het controleproces (gedeeltelijk) in de toekomst te automatiseren. Overigens is al het vandaag de dag al mogelijk om een groot deel van de jaarrekeningcontrole te automatiseren. De praktische uitvoerbaarheid omtrent de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst wordt in dit hoofdstuk toegelicht aan de hand van de onderdelen: voorbereiding, risicoanalyse en planning, interim-controle, eindejaarscontrole en afronding.

7.2.1. Voorbereiding

Uit literatuur blijkt dat de fase van cliënt acceptatie voorlopig nog niet geautomatiseerd gaat worden. Er worden geen toepassingen genoemd die vast gaan stellen of de accountant en zijn controleteam voldoen aan de relevante wet- en regelgeving. Daarnaast speelt communicatie met de klant in deze fase een grote rol. Volgens Fou Khan Tsang: *"zal er altijd ergens een mens in het spel blijven voor het van mens tot mens contact"* (Bijlage 1).

7.2.2. Risicoanalyse en planning

Daarentegen zou een groot deel van de tweede fase door toepassingen van data-analyse en process mining geautomatiseerd kunnen worden. Bij process mining worden processen op basis van data in kaart gebracht zoals deze in werkelijkheid worden uitgevoerd. Aan de hand van deze weergave kan de accountant conclusies trekken over de effectiviteit van de ingebouwde controles. Voorheen werd de administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IC) door de accountant beschreven op basis van inlichtingen vanuit het management.

Naast het uitvoeren van een risicoanalyse middels het in kaart brengen van het proces, wordt ook een initiële cijferanalyse uitgevoerd op de tussentijdse financiële overzichten. Het uitvoeren van de initiële cijferanalyse kan met behulp van data-analyse-tools. Data-analyse-tools helpen de accountant om patronen of correlaties te vinden tussen financiële en niet- financiële gegevens. Daarnaast wordt er een cijferanalyse uitgevoerd om de materialiteit te bepalen. Op basis van de risico-inschatting en materiële afwijkingen worden er aanvullende werkzaamheden verricht op de belangrijkste transactiestromen.

7.2.3. Interim-controle

Tijdens de interim-controle testte de accountant het bestaan en de werking van de opzet door middel van het uitvoeren van lijncontroles. Door de toepassing van process mining wordt zowel de opzet, bestaan als de werking van de interne beheersing beoordeeld, waardoor het uitvoeren van handmatige lijncontroles overbodig wordt. Met tools voor process mining wordt het dus mogelijk om in een handomdraai een risicoanalyse uit te voeren en vast te stellen of eventuele afwijkingen een materiële fout in de jaarrekening veroorzaken.

7.2.4. Eindejaarscontrole

Voorheen werd op basis van de conclusies uit de risicoanalyses en de werking van de AO/IC vastgesteld welke aanvullende werkzaamheden er tijdens de eindejaarscontrole plaats moesten vinden. Deze werkzaamheden zijn

bijvoorbeeld trendanalyses, risicopatronen, soll- ist analyses en verbandscontroles. Bij zowel het uitvoeren van process mining als data-analyse wordt 100% van de data ontsluit. Dit betekent dat wanneer er afwijkingen worden geconstateerd, deze afgezet kunnen worden tegenover de hele populatie. Doordat met de nieuwe tools 100% van de data wordt ontsluit vindt er een verschuiving plaats van systeemgericht naar meer integraal gegevensgericht. In principe kan de accountant op basis van gegevensgerichte werkzaamheden bijna de gehele jaarrekeningcontrole uitvoeren. Deze mogelijkheid kan leiden tot een data gedreven jaarrekeningcontrole en continuus auditing. Deze begrippen worden verder in dit hoofdstuk toegelicht.

7.2.5. Afronding

Met betrekking tot de afrondende werkzaamheden wordt in de literatuur nog geen technologische ontwikkelingen genoemd die deze werkzaamheden gaan automatiseren. Naar mijn mening kan een groot deel van de werkzaamheden in de afrondende fase ook worden geautomatiseerd, zoals het beoordelen van de continuïteit en het opvragen van schriftelijke bevestigingen. De accountant blijft nog wel belangrijk in de vertaalslag tussen de resultaten en de klant. Overigens kan IT wel ondersteuning bieden bij werkzaamheden zoals de beoordeling van de gebeurtenissen na balansdatum, maar de subjectieve factor van deze werkzaamheden is dermate hoog waardoor hier altijd de mening van een accountant belangrijk blijft.

7.3. Wet- en regelgeving

Wanneer het aspect wet- en regelgeving in de confrontatie wordt betrokken, wordt zichtbaar dat dit aspect geen issue vormt. De wet- en regelgeving die momenteel van toepassing is, biedt voldoende mogelijkheden om meer IT in de jaarrekeningcontrole te gebruiken. Overigens stelt de wet- en regelgeving enkel voorwaarden en eisen waaraan de jaarrekeningcontrole moet voldoen. Er wordt geen specifieke invulling gegeven, waardoor interpretatie van de wet- en regelgeving bij de accountantskantoren komt te liggen. Als accountantskantoren meer informatie technologie in de jaarrekeningcontrole willen toepassen, dienen zij zorg te dragen over een juiste vertaling met de wet- en regelgeving.

Eerder in dit onderzoek is gebleken dat de overwegend systeemgerichte aanpak in het toezicht van de AFM als gevolg heeft dat de Big 4-accountantskantoren de inzet van IT in de jaarrekeningcontrole beperken. Om de jaarrekeningcontrole in vergaande mate te automatiseren, is het de taak aan de accountantskantoren om hier een eerste stap in te zetten. De accountantskantoren moeten het risico nemen en de interne vertaalslag van de relevante wet- en regelgeving aanpassen aan de huidige mogelijkheden. Dit zal redelijk wat tijd kosten.

7.4. Een data gedreven jaarrekeningcontrole

De tools voor data-analyse en process mining zijn hierboven beschreven als een hulpmiddel voor de accountant. Uit de voorgaande paragrafen is gebleken dat zelfs met hulpmiddelen voor de accountant al een groot deel van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd kan worden. Aangezien computers onder invloed van kunstmatige intelligentie steeds beter in staat worden om de menselijke intelligentie na te bootsen, wordt er veel geschreven over de robotisering van de controle. Kunstmatige intelligentie en daarbij met name het geautomatiseerd zoeken naar patronen in data, heeft al circa zeventig jaar ervaringskennis opgedaan. Door het gemakkelijker los peuteren van data uit vergaande geautomatiseerde systemen is de toepassing van kunstmatige intelligentie de afgelopen tien jaar in een stroomversnelling terechtgekomen. Daarnaast worden er momenteel gigantisch veel data opgeslagen, waardoor wordt gewaarschuwd voor onvoldoende stroom in 2020 om de groeiende hoeveelheid data te kunnen verwerken (Rolvink Couzy, 2016). Dit betekent dat in de nabije toekomst de beschikbaarheid van data alleen maar groeit.

Kijkend naar de mogelijkheden voor automatisering van de jaarrekeningcontrole nu, kan met alle zekerheid de verwachting worden gewekt dat deze ontwikkelingen de aankomende jaren niet stil gaan staan. De automatisering van de jaarrekeningcontrole zal langzaam gaan, maar wanneer in mijn ogen is een data gedreven jaarrekeningcontrole zeker mogelijk. Een jaarrekeningcontrole die niet alleen de daadwerkelijke handmatige werkzaamheden van de accountant, zoals lijncontroles en cijferanalyses uit gaat voeren, maar ook zelf voor de aanlevering van data gaat zorgen. Een jaarrekeningcontrole die voor meer zorgt dan alleen een betrouwbaar beeld van historische cijfers. De accountant gaat op basis van de beschikbaarheid van data en zijn deskundigheid in het beoordelen hiervan, toegevoegde waarde bieden aan de klant in het nu. Hij gaat cijfers van nu en de toekomst analyseren en controleren.

In een interview met IT-auditor D kwam ter sprake dat 90% van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd gaat worden. Mijn visie sluit hierbij grotendeels aan. Alleen al door middel van de inzet van data-analyse en process mining kan een groot deel van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd worden. Vormen van kunstmatige intelligentie gaan er voor

zorgen dat ook koppelingen tussen deze tools geautomatiseerd gaan worden. Bijvoorbeeld het segment waarin de klant opereert, wordt gekoppeld voor de opzet van een initiële cijferanalyse. Ook sluit mijn visie volledig aan bij de visie van Fou Khan Tsang (Bijlage 1): *Over een jaar of 10 loopt de accountant tegen een vaktechnisch vraagstuk aan wat hij voorlegt aan een computer zoals Watson, die op basis van opgeslagen data een oplossing voorstelt.* Daarnaast blijft de accountant in mijn ogen bestaan in de vorm van een data-analist. Een accountant die data leest. Een accountant die begrijpt welke conclusies hij moet trekken uit informatie gesorteerd door algoritmes. Een accountant die een data gedreven jaarrekeningcontrole uitvoert.

Er is één ontwikkeling die het verschil gaat maken tussen de aanwezigheid van de accountant in de jaarrekeningcontrole: de Blockchain techniek. Fou Khan Tsang: *"Ik heb de Blockchain nog even in het rijtje "ik weet het niet geplaatst", maar mocht de Blockchain techniek gaan werken dan moeten wij ons als accountants ernstig afvragen wat wij nog op deze aarde doen. Een systeem met 100% zekerheid en dat zichzelf controleert: "Wat wil je nog meer?""* (Bijlage 1). Ook volgens Pieter de Kok staat de Blockchain ontwikkeling 'nog op de ver weg stip'. Hij geeft aan dat de maatschappij ongetwijfeld de kant op gaat waarbij de boekhouding van bedrijven is gekoppeld en gevalideerd wordt door algoritmes, maar nog niet de aankomende vijf jaar. Pieter de Kok: *"Een combinatie van Watson (kunstmatige intelligentie) en de Blockchain zou over een jaar of 15 tot 20 zomaar het einde van ons vak kunnen betekenen"* (Bijlage 2). Mijn enthousiasme over de Blockchain techniek is groot. Door de zoektocht naar verdergaande efficiëntie, kwaliteit en transparantie gaat de Blockchain techniek naar mijn mening over 5 jaar zeker zijn intrede doen in de financiële wereld.

7.5. Tijdsbestek

Volgens Mona de Boer (2014) is de robotisering van de jaarrekeningcontrole afhankelijk van de economische en maatschappelijke haalbaarheid. De ene persoon geeft aan dat de automatisering van de jaarrekeningcontrole al binnen 5 jaar kan plaatsvinden. Andere zien de automatisering van de jaarrekeningcontrole als een ontwikkeling die nog wel 10 tot 15 jaar op zich kan laten wachten. Pieter de Kok geeft aan dat het tempo waarin de ontwikkelingen plaatsvinden over 5 jaar sneller gaan, omdat dan het na-effect van de AFM review voorbij is. Pieter geeft in het interview namelijk aan dat de Big 4-accountantskantoren momenteel nog lijden onder een review van de AFM die uitgaat van een overwegend systeemgerichte aanpak. Hierdoor willen kantoren eerst focussen op de kwaliteit van de systeemgerichte aanpak, voordat zij nieuwe ontwikkelingen gaan toepassen (Bijlage 2).

Uit de interviews blijkt ook dat wanneer de oudere generatie het accountantskantoor, de business en de AFM verlaat en daar jong en nieuwsgierig personeel voor terugkomt, de technologische ontwikkelingen sneller hun intrede gaan doen. De oudere generatie die zich nu nog aan de top van de organisaties bevindt, zijn te vertrouwd geraakt met hun manier van werken. Daarnaast blijkt de klant nog niet zo digitaal te zijn als de theorie doet lijken. In veel van de interviews wordt aangegeven dat een groot deel van de klanten nog geen volledig geautomatiseerde gegevensverwerking heeft.

Wanneer de confrontatie tussen de huidige technologische ontwikkelingen, de wet- en regelgeving, de status in de praktijk en de toekomstvisie plaatsvindt, kan naar mijn mening 80% van de jaarrekeningcontrole binnen nu en 5 tot 10 jaar geautomatiseerd worden. Ten eerste is de vraag naar kwaliteit dermate hoog. Vormen van IT kunnen data van klanten integraal controleren waardoor er een hogere mate van zekerheid wordt afgegeven. Daarnaast wil de klant meer toegevoegde waarde, dan alleen betalen voor de controleverklaring. Door een integrale controle uit te voeren op de data van de klant in de vorm van continuous auditing, kan de accountant inspelen op deze vraag. Daarnaast gaat de schaarste aan accountants in mijn ogen het laatste zetje geven. Accountantskantoren moeten IT wel meer gaan inzetten, omdat zij anders gewoonweg de opdrachten niet meer kunnen uitvoeren. Overigens wordt bij deze voorspelling uitgegaan van het feit dat de oudere generatie die nu de top van de accountantskantoren terroriseert, binnen nu en 5 tot 10 jaar het vak verlaat. Zij lopen te ver achter om de snelle veranderingen in de maatschappij bij te benen. Als de accountantskantoren nu niet inspelen op deze veranderingen gaan andere organisaties dat wel doen.

7.6. Continuous auditing

Een van de vormen die de geïnterviewde accountants en IT-auditors wezenlijk achten in de ontwikkeling van de geautomatiseerde jaarrekeningcontrole, is de vorm van continuous auditing. Ook uit literatuur blijkt dat er al veel onderzoek is gedaan naar deze vorm van controleren. Hoewel het geen recente ontwikkeling is, komt deze wijze van controleren steeds terug naarmate de technologie verder ontwikkelt en de opslag van data toeneemt. *"Continuous auditing maakt het mogelijk dat de accountant meerdere keren per periode, of zelfs op realtime basis, een geautomatiseerde controle uitvoert"* (Roozendaal, 2011). Door de toepassing van continuous auditing kan er continue worden gerapporteerd op basis van risico's en procesmanagement. Wanneer de accountant afwijkingen identificeert op de interne beheersingsmaatregelen, transacties of processen dan kan dit direct worden teruggekoppeld aan de

organisatie. Door deze manier van controleren kan de organisatie direct correctieve maatregelen nemen. Wanneer accountantskantoren op basis van continuous auditing gaan opereren kunnen zij ook toegevoegde waarde bieden aan de klant, omdat zij dan niet meer kijken naar de cijfers en de processen in het verleden. Hierdoor komen zij toe aan de vraag van uit de klant. Deze vorm van controle bevordert overigens de natuurlijke adviesfunctie van de accountant.

7.7. Conclusie

De mogelijkheden om grote delen van de jaarrekeningcontrole in de toekomst te automatiseren zijn aanwezig. Ten eerste bieden de huidige technologische ontwikkelingen al de mogelijkheid. Daarnaast is de verwachting dat de ontwikkelingen niet stil blijven staan. Vormen van kunstmatige intelligentie kunnen veel menselijke handelingen in de toekomst gaan overnemen. Deze mogelijkheid in combinatie met de schaarste aan accountants zou een perfecte oplossing zijn. Ten tweede biedt de wet- en regelgeving geen verplichtingen omtrent de invulling van de gestelde voorwaarden en eisen, waardoor nieuwe technologieën oudere methodes makkelijk kunnen vervangen. Een kleine tegenslag in de visie op de automatisering van de jaarrekeningcontrole blijkt de manier van beoordelen door de toezichthouder AFM. De AFM moet gaan inzien dat er ook andere mogelijkheden bestaan voor een kwalitatief goede jaarrekeningcontrole. Daarnaast moeten de accountantskantoren nu instappen in de reis naar een data gedreven jaarrekeningcontrole. Dit vergt een radicale omslag, maar als zij het nu niet doen dan doen andere organisaties dat wel. Overigens ziet de klant de jaarrekeningcontrole nog als een verplichting. Als de klant de meerwaarde van de jaarrekeningcontrole, zoals in de vorm van continuous auditing, gaat inzien dan wordt economische haalbaarheid van de inzet van IT gemakkelijker. Deze taak ligt wel bij accountantskantoren. Zij moeten de klant ervan overtuigen dat zij naast enkel een controleverklaring ook op andere vlakken van toegevoegde waarde kunnen zijn voor de klant.

Een voorspelling doen in welk tijdsbestek de veranderingen plaats gaan vinden blijft lastig, maar dat de jaarrekeningcontrole grotendeels geautomatiseerd gaat worden dat is een feit. In mijn ogen is het automatiseren van de jaarrekeningcontrole voor 80% binnen 5 tot 10 jaar een realistische voorspelling. Nu een beeld is geschetst in hoeverre de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren valt, wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op de consequenties daarvan voor de controlerend accountant. Daarmee wordt mede een antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek.

8. Conclusie en aanbevelingen

8.1. Inleiding

Zoals uit eerdere hoofdstukken is gebleken zijn de ontwikkelingen in de informatietechnologie niet nieuw. IT is een groot deel van de processen in de hedendaagse maatschappij gaan vervangen. De accountant kan daarom niet meer om de IT-omgeving van de klant heen controleren. Daarnaast is uit het onderzoek gebleken dat de ontwikkelingen in de IT ook invloed hebben op de jaarrekeningcontrole. In de huidige jaarrekeningcontrole gebruikt de accountant al een aantal tools die de handmatige werkzaamheden automatiseren. In mijn ogen kunnen de huidige IT ontwikkelingen in de toekomst 80% van de jaarrekeningcontrole automatiseren. De automatisering van de jaarrekeningcontrole binnen nu en 5 tot 10 jaar heeft grote consequenties voor de huidige controlerend accountant. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek: *‘Welke consequenties hebben de technologische ontwikkelingen voor de controlerend accountant tijdens de uitvoering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst?’*. In de beantwoording van de hoofdvraag wordt ook getracht aanbevelingen te doen over hoe de huidige controlerend accountant zich kan ontwikkelen naar de nieuwe data-gedreven accountant.

8.2. Consequenties

De mogelijkheid om de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst voor 80% te kunnen automatiseren, heeft uiteraard consequenties voor de controlerend accountant. De automatisering van de jaarrekeningcontrole heeft middels een aantal aspecten invloed op de werkzaamheden van de controlerend accountant, namelijk:

- De verandering van de functie van de controlerend accountant;
- De rol jegens de klant; en
- Het doel van de jaarrekeningcontrole.

8.2.1. Functie

De eerste consequentie die ontstaat doordat een groot deel van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd gaat worden is de verandering van de functie van controlerend accountant naar meer een data-analist. De steeds groter wordende opslag aan data gaat zorgen voor een data gedreven jaarrekeningcontrole. De controlerend accountant dient zich om te gaan toveren tot een soort van data-analist met verstand van accountancy. Niet voor niets kondigen alle grote accountantskantoren aan dat zij op zoek zijn naar zeer veel data-analisten (Piersma, 2016). De nieuwe accountant moet een soort mengelmoes zijn tussen een data-analist en een financieel accountant. Een accountant die data kan lezen, analyseren en beoordelen, maar ook de vertaalslag kan maken naar de jaarrekeningcontrole. Daarnaast worden de soft skills van de nieuwe controlerend accountant steeds belangrijker. De nieuwe data-gedreven accountant moet in staat een juiste vertaalslag te maken tussen de geanalyseerde data en de jaarrekeningcontrole. Hierbij wordt het van belang dat hij niet alleen de vertaalslag kan maken met andere afdelingen, maar dit ook in kindertaal kan uitleggen aan de klant.

Het feit dat de routinematige werkzaamheden van de controlerend accountant worden geautomatiseerd heeft ook invloed op het huidige model van de accountantskantoren. De automatisering gaat ervoor zorgen dat bijvoorbeeld een senior niet meer het werk van een junior gaat controleren, omdat het werk van de junior wegvalt. De controlerend accountant blijft in zijn huidige hoedanigheid dus nog belangrijk voor de subjectieve aspecten. Voor de routinematige werkzaamheden, voornamelijk het werk van de juniors, komt de data-analist in de plaats.

8.2.2. Rol

Door de mogelijkheden tot een data-gedreven jaarrekening met als uiteindelijke doel continuous auditing, heeft de accountant de beschikbaarheid over een grote bak informatie over de organisatie. De beschikbaarheid aan deze enorme bak opgeslagen data geeft de accountant een nieuwe rol. De controlerend accountant gaat zich meer ontwikkelen in zijn natuurlijke adviesfunctie. Door de beschikbaarheid aan data en tools kan de controlerend accountant afwijkingen tijdig signaleren en hierover de organisatie informeren. Dit betekent dat de accountant niet alleen belangrijk gaat worden voor de controleverklaring, maar de klant bijvoorbeeld op het gebied van interne beheersing kan adviseren.

Daarnaast wordt de controlerend accountant het koppelpunt tussen de jaarrekeningcontrole, de IT-auditor en de klant. De IT-auditor blijft in de toekomst de betrouwbaarheid van de IT-omgeving van de klant vaststellen. De nieuwe data-gedreven accountant moet in staat zijn kennis te hebben van IT om de conclusies van de IT-auditor te vertalen naar de

jaarrekeningcontrole en naar de organisatie van de klant. Dit hangt tevens samen met de nieuwe rol van de accountant waarin de natuurlijk adviesfunctie meer benut gaat worden.

8.2.3. Doel

Aangezien de vorm van de jaarrekeningcontrole verandert in continuous auditing in plaats van een controle een keer per jaar, krijgt de jaarrekeningcontrole ook een ander doel. Wanneer de accountantsorganisaties erin slagen om de klant de toegevoegde waarde te kunnen tonen, wordt de jaarrekeningcontrole meer dan een controleverklaring omtrent de betrouwbaarheid van de financiële overzichten. Ten eerste gaat de jaarrekeningcontrole op basis van de beschikbaarheid van data toegevoegde waarde bieden voor de klant. Dit kan zijn op het gebied van afwijkingen in de interne beheersing van de organisatie of analyses over efficiëntie. Ten tweede verandert het doel van de jaarrekeningcontrole, omdat de accountant de data in kan gaan zetten voor voorspellende analyses. Deze voorspellende analyses kunnen ook toekomstgerichte zekerheid verschaffen. Door het doel van de jaarrekeningcontrole te veranderen, gaat de controlerend accountant van meer toegevoegde waarde zijn voor de klant.

8.2. Kennis en educatie

Alle genoemde consequenties, namelijk doel, functie en rol kunnen worden gevoed door de juiste kennis en educatie. Ten eerste kunnen de accountantskantoren zelf hun personeel verplichten om meer cursussen te volgen met betrekking tot IT. IT verandert momenteel ontzettend snel, waardoor het zaak is om deze ontwikkelingen in de vorm van educatie bij te houden. Via deze cursussen moet de accountant meer vaardigheden van een data-analist ontwikkelen. Daarnaast kunnen deze cursussen zorgen voor meer kennis op het gebied van IT, zodat de accountant zijn vertaalslag kan vervullen tussen de IT-auditor en de jaarrekeningcontrole. Ten tweede dient de inrichting van het systeem omtrent de Permanente Educatie (hierna PE) te worden veranderd. Momenteel kan iedere controlerend accountant zelf de invulling van zijn PE invullen. De PE dient eigenlijk verplichte onderdelen te kennen, zodat iedere accountant aan de verplichte eisen voldoet. Als laatste kunnen de onderwijsinstellingen vanaf nu hun accountancyopleidingen anders gaan indelen. Zij kunnen meer IT in de modules gaan verweven. Daarnaast kunnen zij aansluiting zoeken bij de vraag vanuit de arbeidsmarkt: meer accountants in de vorm van data-analisten. Hierop kunnen de onderwijsinstellingen inspelen door eventueel opdrachten, projecten en vakken in te vullen middels data-analyses. Continue verandering is belangrijk, want als we vandaag onderwijzen zoals gisteren, worden de studenten beroofd van morgen (Landman, 2011). Aldus John Dewey.

8.3. Conclusie

De conclusie omtrent de hoofdvraag: *‘Welke consequenties hebben de technologische ontwikkelingen voor de controlerend accountant tijdens de uitvoering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst?’*, is kort en bondig. Allereerst gaan de technologische ontwikkelingen van grote invloed zijn op de mate van automatisering van de jaarrekeningcontrole. Naar mijn mening gaan de ontwikkelingen in de IT het mogelijk maken om 80% van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst te automatiseren. De automatisering van de jaarrekeningcontrole voor 80% heeft consequenties voor de werkzaamheden van de controlerend accountant. Ten eerste gaat de functie van de controlerend accountant door de automatisering veranderen. De controlerend accountant wordt meer een data-analist met verstand van de jaarrekeningcontrole. Ten tweede verandert de rol van de controlerend accountant. De nieuwe data-gedreven accountant wordt belangrijker voor de vertaalslag tussen de IT-auditor, de jaarrekeningcontrole en de klant. Als laatste gaan de werkzaamheden van de controlerend accountant veranderen. De jaarrekeningcontrole gaat meer plaatsvinden in de vorm van continuous auditing in plaats van één keer per jaar. De ontwikkeling van een controlerend accountant, naar een data-analist met kennis van de jaarrekeningcontrole kan worden opgevangen door de juiste kennis en educatie. Dus, huidige- en aankomend accountant: *‘Wie zich hierop nu al voorbereidt, plukt daar straks de vruchten van’* (Augustus, 2016)!

9. Nawoord

Dit onderzoek had een geheel persoonlijk karakter. Als aankomend accountant is het belangrijk in beeld te hebben wat de maatschappij vraagt en hoe hierbij aangesloten kan worden. Vandaar dat de hoofdvraag van het onderzoek was: *‘Welke consequenties hebben de technologische ontwikkelingen voor de controlerend accountant tijdens de uitvoering van de jaarrekeningcontrole in de nabije toekomst?’* Door het uitvoeren van het onderzoek is duidelijk geworden op welke gebieden een aankomend accountant, zoals ik, zich dient te ontwikkelen om te voldoen aan de vraag.

Het onderzoek is voornamelijk gebouwd op meningen, visies en uitspraken van deskundige en visionairs op het gebied van IT en accountancy. Dit gegeven maakte het lastig om de scriptie te schrijven, omdat er vaak geen hard bewijs was. De meningen, visies en uitspraken zijn voornamelijk verzameld uit interviews met accountants en IT-auditors. Als ik dit onderzoek nogmaals kon overdoen, dan wordt de keuze voor de toepassing van enquêtes ook in dit onderzoek betrokken. Enquêtes vangen naar alle waarschijnlijkheid een breder publiek, waardoor het onderzoek meer feitelijke informatie zal bevatten. Anderzijds ben ik erg tevreden over de interviews. Door te kiezen voor een open interview met vaste vragen als rode draad is er veel informatie verzameld. De vorm van de uitwerking van de interviews kostte behoorlijk wat tijd, maar dit is het waard geweest.

Ik ben tevreden over het eindresultaat van het onderzoek. De doelstelling van het onderzoek is bereikt.

Anke Molenaar

Eindhoven, 6 juni 2016

10. Literatuurlijst

Boeken

Raymaekers (2009) *Visie en vooruitgang. Lessen voor de eenentwintigste eeuw, volume 15*. Universitaire Pers Leuven [E-book] Gedownload van het World Wide Web op 15 februari 2016, <https://hiw.kuleuven.be/lessen/pdf/boek15/15.10.pdf>

Westra, B. en Folkers, G. (2012) *Compendium accountancy 1B*.

Westra, B en Folkers, G. (2013, juni) *IT- b@sed audit. Optimale integratie van IT in de controle*.

Artikelen van het internet

Accountant (2015) CBP publiceert beleidsregels meldplicht datalekken. Geraadpleegd van het World Wide Web op 18 april 2016, <https://www.accountant.nl/nieuws/2015/12/cbp-publiceert-beleidsregels-meldplicht-datalekken/>

Accountant (2016, januari) Meldplicht datalekken vanaf 1 januari. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 april 2016, <https://www.accountant.nl/nieuws/2016/1/meldplicht-datalekken-vanaf-1-januari/>

Accountant (2016, februari) Let op privacy in de cloud. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 april 2016, <https://www.accountant.nl/artikelen/2016/2/let-op-privacy-in-de-cloud/>

Accountancy Vanmorgen (2016) Accountancy Hype Cycle: IT en accountancy, belofte van digital trust en teleurstelling van SBR, geraadpleegd van het World Wide Web op 13 april 2016, <http://www.accountancyvanmorgen.nl/Nieuws/Detail/accountancy-hype-cycle-it-en-accountancy-belofte-van-digital-trust-en-teleurstelling-van-sbr>

Accountancy Vanmorgen (2016, februari) AFM investeert in vestering en vernieuwing toezicht. Geraadpleegd van het World Wide Web op 1 mei 2016, <http://www.accountancyvanmorgen.nl/Branches/Detail/afm-investeert-in-versterking-en-vernieuwing-toezicht>

Accountancy Vanmorgen (2016, mei) Interview Marko van Zwam en Hans Bootsma: Cybersecurity vraagt om andere recruiting bij accountantskantoren. Geraadpleegd van het World Wide Web op 24 mei 2016, <http://www.accountancyvanmorgen.nl/2016/05/22/recruiting-it-bedrijf-accountancy-en-audit/>

Augustus, R. (2016) *Accountancy van Morgen* Sterft de traditionele accountant uit door digitalisering? Geraadpleegd van het World Wide Web op 24 mei 2016, <http://www.accountancyvanmorgen.nl/2016/05/19/sterft-traditionele-accountant-digitalisering/>

Boer, M. (2014) Real-time robot audit: feit of fictie? *Spotlight, jaargang 21*, gedownload van het World Wide Web op 10 februari 2016, <https://www.pwc.nl/nl/spotlight/assets/documents/pwc-real-time-robot-audit-2014-1-06.pdf>

Bruin, A. De externe IT- auditor en de beroepsorganisatie in 2015. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016, <https://www.deitauditor.nl/wp-content/uploads/2014/09/2005-2-De-externe-IT-auditor-en-e-beroepsorganisatie-in-2015.pdf>

Ende, van den D. en Boer, de Cees (2013, 7 oktober) *Actuele ontwikkelingen rondom XBRL in de wereld. Samenvatting*, gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016, http://sra.fiscaalplus.wolterskluwer.nl/files/downloads/WK_Maandblad%20voor%20Accountancy%20en%20bedrijfseconomie,%20Actuele%20ontwikkelingen%20rondom%20XBRL%20in%20de%20wereld.pdf

- Fijneman, R.G.A. Dr RE RA. (2002) ICT en jaarrekeningcontrole: van stand-alone tot geïntegreerd. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,
www.compact.nl/pdf/C-2002-4-Fijneman2.pdf
- Heijden, B., & Benjaminse, L. (2012) Profiteren van data-analyse binnen de jaarrekeningcontrole. Gedownload van het World Wide Web op 13 april 2016,
http://www.norea.nl/readfile.aspx?ContentID=72095&ObjectID=999818&Type=1&File=0000038069_Data%20Analyse.pdf
- Heijden, B. RE, & Bajnath, S. (2015) IT-audit in 2015 and beyond: data driven! Gedownload van het World Wide Web op 8 mei 2016,
<http://www.compact.nl/articles/it-audit-in-2015-and-beyond-data-driven/>
- ING (2010) *Accountants aan de vooravond van ommekeer*. Gedownload van het World Wide Web op 13 mei 2016,
<http://www.cf-support.nl/kennisbank/Branchedocumentatie/Accountancy/2010-10-05,%20ING,%20Accountants%20aan%20vooravond%20van%20ommekeer.pdf>
- NBA (2014, januari) De gevolgen van cloud computing voor de werkzaamheden van de mkb-accountant, een uitgebreid onderzoek. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,
<https://www.nba.nl/Documents/Mkb/NEMACC-Gevolgen-cloud-computing-voor-mkb-accountant-jan-2014.pdf>
- Neisingh, A.W. Prof. RE RA (2002) Accountantscontrole en informatietechnologie: 'bij elkaar deugen ze niet en van elkaar meugen ze niet'. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,
www.compact.nl/pdf/C-2002-4-Neisingh.pdf
- Neisingh, A.W Prof. RE RA (Z.d.) Van automatisering en controle tot IT-audit. Gedownload van het World Wide Web op 25 april 2016,
www.compact.nl/pdf/C-1999-2-3-Neisingh.pdf
- Neves Cordeiro RA, J.C. (1999) Auditsoftware: blijft systeemgerichte controle efficiënt, effectief? Gedownload van het World Wide Web op 28 april 2016,
www.compact.nl/pdf/C-1999-6-Neves_Cordeiro.pdf
- NRC (2015, 21 januari) De vierde industriële revolutie, wat is dat? Geraadpleegd van het World Wide Web op 28 april 2016,
<http://www.nrc.nl/nieuws/2016/01/21/wtf-is-de-vierde-industriële-revolutie>
- Pols, E. (2011) Data-analyse: jaarrekeningcontrole efficiënter? [Referaat] Gedownload van het World Wide Web op 2 mei 2016,
http://www.softwarepakket.nl/upload/derden/eric_pols/Referaat_ITA_EricPols_275589_DataAnalyse-Jaarrekeningcontrole_20111014.pdf
- Roozendaal (2011) Op naar 'continuous assurance'. *Spotlight, jaargang 18 2011 uitgave 1*, gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,
<http://www.pwc.nl/nl/spotlight/assets/documents/spotlight2011-1-9-op-naar-continuous-assurance.pdf>
- Rutkens, E.P drs RE., & Derksen, B Msc MMC. Trends in IT en IT-auditing. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 februari 2016,
<http://www.compact.nl/articles/trends-in-it-en-it-auditing/>
- Schipper, N. (2014, 7 juni) Hoeveel ruimte gunnen we de robot? Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 februari 2016,
<http://www.trouw.nl/tr/nl/6700/Wetenschap/article/detail/3668685/2014/06/07/Hoeveel-ruimte-gunnen-we-de-robot.dhtml>

Schut, M., & Naber, G. (2011) Kunstmatige intelligentie nuttig bij complexe, herhalende en informatie- intensieve taken. *Spotlight jaargang 18 2011 uitgave 4*, gedownload van het World Wide Web op 13 april 2016, <http://docplayer.nl/8372373-Kunstmatige-intelligentie-nuttig-bij-complexe-herhalende-en-informatie-intensieve-taken.html>

Artikelen uit kranten en tijdschriften

Aalst, W van der., & Koopman, A. (2015, oktober) Process mining: data analytics voor de accountant die wil weten hoe het nu echt zit. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jaargang 89 2015

Eimers, P., & Nieuw Amerongen, N. van (2015, oktober) Ontwikkelingen in de toepassing van data-analyse voor de accountantscontrole. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jaargang 89 2015

Eimers, P., & Leeuwen, O. van (2015, oktober) De typologie als basis voor een effectieve en efficiënte data-analyse. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jaargang 89 2015

Geest, Y. van (2015) Singularity, disruptive, exponentieel. *Accountancy Vanmorgen jaargang 1 nummer 2*

Kous, S., & Wielaard, N. (z.d.) Big data creëert nieuwe rol voor financials. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jaargang 89 2015

Piersma, J. (2016) *Financieel dagblad 23-04-2016* De accountant van straks bouwt aan een nieuwe app. Geraadpleegd op 25 april 2016

Rolvink Couzy (2016) *Financieel dagblad 13-05-2016* Zonder energiebesparing vallen Spotify en Youtube straks stil. Geraadpleegd op 17 mei 2016

Internetwebsites

Aarts, M. (2015) Hoe communiceren 'dingen' in the Internet of Things? Geraadpleegd van het World Wide Web op 18 april 2016, <http://www.frankwatching.com/archive/2015/10/09/hoe-communiceren-dingen-in-the-internet-of-things/>

Autoriteit persoonsgegevens (z.d.) Wet bescherming persoonsgegevens. Geraadpleegd van het World Wide Web op 18 april 2016, <https://autoriteitpersoonsgegevens.nl/nl/over-privacy/wetten/wet-bescherming-persoonsgegevens>

Autoriteit Financiële Markten (2013) AFM en PCAOB continueren samenwerkingsovereenkomst in grensoverschrijdend toezicht op accountantsorganisaties. Geraadpleegd van het World Wide Web op 17 mei 2016, <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2013/juli/samenwerkingsovereenkomst-pcaob-afm>

Baane, K. (z.d.) Big data: hoe pas je het toe? Geraadpleegd van het World Wide Web op 17 mei 2016, <http://www.frankwatching.com/archive/2013/05/17/big-data-hoe-pas-je-het-toe/>

ISAE3402 (z.d.) Wat is ISAE3402? Geraadpleegd van het World Wide Web op 18 april 2016, <http://www.isae3402.nl/wat-is-isae3402>

Landman, A. (2011, 16 mei) Spreuken, quotes en citaten over onderwijs voor gespreksavond over 'levenswetten in het onderwijs' in de sociocratische kring Levensbeschouwing. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 mei 2016, <http://www.arendlandman.nl/2011/05/spreuken-quotes-en-citaten-over-onderwijs-voor-gespreksavond-over-%E2%80%98levenswetten-in-het-onderwijs%E2%80%99-in-de-kring-levensbeschouwing/>

Nijs, S. (2016, maart) De toekomst is techniek- en emotie. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 april 2016 <http://fd.nl/morgen/1143052/de-toekomst-is-techniek-en-emotie>

Tsang, F. (2015) Wat iedere accountant moet weten over Blockchain. Geraadpleegd van het World Wide Web op 25 februari 2016, <http://www.accountancyvanmorgen.nl/Blog/Detail/wat-iedere-accountant-moet-weten-over-Blockchain>

Rapporten

Autoriteit Financiële Markten (2014, September) Uitkomsten onderzoek kwaliteit wettelijke controles Big 4-accountantsorganisaties.

Dijk, V., & Schellevis, W. (2014) Jaarrekening controle in het mkb: IT audit geïntegreerd in de controle-aanpak. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,

[https://www.nba.nl/Documents/Nieuws/2014/NBA-NOREA-TUACC_Bro%20Integrated%20Audit%20Approach%20WEB%20\(2\).pdf](https://www.nba.nl/Documents/Nieuws/2014/NBA-NOREA-TUACC_Bro%20Integrated%20Audit%20Approach%20WEB%20(2).pdf)

NBA (2011, oktober) Handleiding Nederlandse controlestandaarden bij de controles in het MKB. Deel 1 – kernbegrippen. Gedownload van het World Wide Web op 24 mei 2016,

<https://www.nba.nl/Documents/Publicaties-downloads/2012/Handleiding%20controlestandaarden%20mkb%20versie1.pdf>

NBA (2015, maart) ICT-trends, kansen en bedreigingen voor de mkb- accountant. Gedownload van het World Wide Web op 25 februari 2016,

<https://www.nba.nl/Documents/Mkb/NBA-Brochure-ICT-trends-kansen-en-bedreigingen-voor-de-mkb-accountant.pdf>

Media

Intobitcoin (2014, oktober) De echte waarde van bitcoin en crypto- currency technologie- De Blockchain uitgelegd. [Youtube videobestand] Geraadpleegd van het World Wide Web op 18 april 2016,

<https://youtu.be/gKC2oelL878>

Lim, A. (2015) Fusion of human head with artificial intelligence [online afbeelding] Gedownload op 6 mei 2015,

<http://www.sciencefriday.com/segments/the-future-of-artificial-intelligence/>

Bijlage 1 Interview Fou-Khan Tsang (Alfa Accountants)

Wageningen, 4 april 2016

Anke: Misschien is het leuk alvorens het interview te vertellen wat uw functie binnen Alfa Accountants is en hoelang u hier al werkt.

Fou-Khan Tsang: Ik ben Fou-Khan Tsang. Binnen Alfa ben ik verantwoordelijk voor ICT, vaktechniek, marketing en innovatie. We hebben een driekoppige raad van bestuur en ik heb deze portefeuille. Eigenlijk als je terug kijkt, heb ik altijd op het raakvlak van ICT en accountancy gezeten. Dat is waar ik vrolijk van word.

Anke: Heeft u ook een ICT opleiding afgerond of dat niet?

Fou-Khan Tsang: Nee, dat niet. Het is een beetje apart gelopen. Ik ben ooit als assistent accountant begonnen en toen na 2 jaar kwam er een vacature vrij bij toen Paardekoper en Hofman, wat nu Mazars heet. Toen heb ik gewerkt op een afdeling met professor Hartman. Professor Hartman was eigenlijk de eerste EDP auditor die we in Nederland hadden. Ik heb eigenlijk nooit een opleiding ervoor gedaan, maar ik heb daar heel veel geleerd. Wat ik iedere dag nog mee neem. Wij deden daar zulke gekke dingen, die hadden eigenlijk helemaal niets met accountancy te maken. Op zich een heel goede leerschool en dat neem je gewoon met je mee. Ik zeg altijd: "Dat ICT heb ik mezelf aangeleerd". Ik heb nooit een EDP auditor opleiding gedaan.

Anke: Door interesse heeft u zichzelf weten te ontwikkelen op het gebied van ICT...

Fou-Khan Tsang: De ICT ontwikkelt zich ook zo snel. Je kan je er diep in leren, maar de volgende dag is het toch weer anders. Dus dat maakt het ook weer spannend.

Anke: Dat sluit aan bij mijn eerste vraag. Welke ontwikkelingen heeft u de afgelopen jaren binnen de accountancy ervaren en specifiek die invloed hebben gehad op de jaarrekeningcontrole?

Fou-Khan Tsang: Dat zijn er een paar, die eigenlijk al best wel oud zijn. Dat is data-analyse, daar zal je voldoende over gehoord hebben. Dat deden we 25 jaar geleden ook al. Dus is dat nu een hele nieuwe technologie? Nee, het bestaat al heel erg lang. Ik denk alleen dat we het steeds meer gaan benutten. Het valt me eigenlijk nog steeds tegen hoeveel we het benutten.

Anke: Waarom denkt u dat het de laatste jaren meer gebruikt wordt dan voorheen?

Fou-Khan Tsang: Je ziet nu op dit ogenblik het volgende: de bewustwording bij accountants dat ze niet meer om ICT heen kunnen. Als je 10 tot 15 jaar geleden keek, zeiden we heel vaak: 'we controleren om het systeem heen'. Toen bestond de wereld nog uit papier, zeg ik altijd. Toen kon je nog om de computer heen controleren. Vandaag de dag kan dat niet meer. Het papier is verdwenen en eigenlijk zit alles in het systeem. Dat is een belangrijke, de bewustwording dat we niet meer zonder ICT kunnen. De tweede reden is de krapte van personeel momenteel. Dus die controles moeten efficiënter en effectiever worden. Daarmee denk ik ook dat je ICT kan inzetten om je controle met minder manuur te draaien. Dat is een ander hulpmiddel waar ICT toepassingen natuurlijk kunnen helpen. Process mining is een andere ontwikkeling, dat is een relatief nieuwe ontwikkeling. Waarbij we het proces net omdraaien. Vroeger gingen we interviews houden en gingen we een beschrijving van de administratieve organisatie maken en daarna toetsen in de praktijk of de administratieve organisatie en interne beheersing ook klopte. Met process mining draaien we dat helemaal om. Hiermee laten we de data het proces beschrijven en daarna gaan we naar de klant om te kijken of die door heeft hoe zijn processen in elkaar zitten. Process mining is echt een nieuwe ontwikkeling.

Anke: Wordt dat binnen Alfa Accountants al veel toegepast?

Fou-Khan Tsang: Laat ik het zo zeggen: onze controlepraktijk is relatief klein en data-analyse gebruiken we wel, process mining gebruiken we nog niet. Dat heeft ook te maken met de beschikking van voldoende mensen die met dat gereedschap om kunnen gaan.

Anke: Ik heb veel gelezen over process mining, maar uit de interviews tot nu toe is gebleken dat het nog maar weinig wordt gebruikt.

Fou-Khan Tsang: Eigenlijk als je nu gaat kijken: PwC doet er wel wat mee...

Anke: Toch nog wel minimaal naar mijn idee.

Fou-Khan Tsang: Ja dat denk ik ook wel. Ik weet niet of je Peter Eimers hebt gesproken, die zit daar echt bovenop. Een van mijn beste vrienden, die is helaas overleden, die werkte bij PwC. Die had een heel team op die ontwikkeling zitten. Ik weet niet wat er daarna mee gebeurd is. Ik weet wel dat er vanuit PwC veel interesse voor was en blijkbaar doet men er wel iets mee, maar de vraag is dan of dat in de breedte is. Je ziet een club als Coney, van Pieter de Kok, daar spreek je vast ook nog mee.

Anke: Ja dat klopt, daar heb ik aankomende week ook een interview mee.

Fou-Khan Tsang: Dat dacht ik al. Pieter en ik kennen elkaar goed. Pieter is in die ontwikkeling heel ver. Ik gaf toevallig ook net een interview aan het Financieel Dagblad over dit onderwerp. Over twee weken komt er een heel stuk over technologische ontwikkelingen in het Financieel Dagblad. Daar was ook een beetje de conclusie van: we horen hele mooie verhalen, maar we proberen toch op een of andere manier dat het nog niet wijd is verspreid. Dat is helaas zo.

Anke: Waardoor denkt u dat het nog niet wijd verspreid wordt?

Fou-Khan Tsang: Omdat accountants en ICT allergisch voor elkaar zijn. Soms lukt dat, dan krijg je een figuur zoals ik of Pieter de Kok. Gelukkig zijn er daar nog wel meer van. Maar accountants en ICT, ik weet niet wat dat is maar ik heb mezelf er wel eens ernstig over verbaasd dat is iets wat blijkbaar niet bij elkaar past.

Anke: Denkt u dat die verandering wel gaat komen?

Fou-Khan Tsang: Dat zal wel moeten. Ik geef regelmatig lezingen aan studenten. Dan sta ik bijvoorbeeld in Rotterdam in een collegezaal en dan vraag ik: "Wie van de studerende accountants vindt ICT leuk?" En dan steekt er eentje de hand op. Dan begint het wel problematisch te worden inderdaad.

Anke: Ik vind dat er, zoals ik nu heb gehoord bij de Big 4-accountantskantoren, maar weinig aandacht wordt besteed aan ICT bij startende accountants. Denkt u dat de samensmelting van de accountant en EDP auditor al vanaf de opleiding gestimuleerd moet worden?

Fou-Khan Tsang: De opleiding wordt momenteel veranderd, dat nieuwe curriculum is nu af. Ik word op dit ogenblik wel heel veel uitgenodigd door Hogescholen om met hun te praten over: 'We moeten nu echt een keer IT erin gaan stoppen, want anders gaat het niet goed'. Daar moet het wel gebeuren ja. Je moet het in de basis van de opleiding mee krijgen. Ik ben ook geen echte techneut. Ik weet hoe een computer werkt, maar het gaat mij veel meer om nieuwsgierig zijn. Zoals we vroeger Starreveld leerden, wat nu nog steeds zo zal zijn. Wat het gekke was aan die professor Hartman, die zei dan gewoon: "Ik ben naar de film geweest, jullie ook?" "Wat zegt Starreveld daarover? Quasi goederen beweging". "Toch wel gek dan, want ik heb een kaartje gekocht via internet". Dat was gewoon vragen stellen. Automatisering maakt heel veel andere processen overbodig. Toen Starreveld in de begin 19^e eeuw zijn verhaal schreef, zag de wereld er totaal anders uit dan nu. Dat werkt gewoon niet meer. Dat is wel iets wat we ons goed moeten beseffen. En er kunnen ook dingen gebeuren die je niet ziet, omdat als je er geen verstand van hebt of er niet nieuwsgierig naar bent je het niet ziet. Ik weet ooit dat we een claim binnenkregen en ik ging naar die klant, want die had een Paypal rekening. Dat was nog in de tijd dat niemand wist wat een PayPal rekening was. Dat was een systeem uit Amerika waarmee je kon betalen. Die klant verkocht langspeelplaten op internet. Daar kan je heel veel geld mee verdienen, als je een goede plaat hebt van een overleden artiest. Onze mensen snapte absoluut niet wat daar gebeurde. Als je niet weet wat iets betekent, dan gaat het mis. Ik had laatst nog in een review: 'Misschien is er nog een btw problematiek, maar we weten het niet zeker. Misschien komt dit door buitenlandse leveringen'. Het eerste wat ik doe is van dat bedrijf de website openen. Ik zie vier vlaggen aan de zijkant. Dat bedrijf leverde meubelen, maar niet alleen in Nederland. Ja, dan heb je een btw problematiek. Binnen drie seconden wist ik dat. Daar moeten accountants sowieso nieuwsgieriger naar worden, om dingen beter te begrijpen anders ga je het niet meer snappen.

Anke: Wat u net zei: 'de ontwikkelingen gaan snel'. Je kan wel een opleiding tot EDP Auditor hebben gedaan, maar je moet alsnog bij blijven omdat de ontwikkelingen zo snel gaan. Hoe ziet u dat voor u binnen een accountantskantoor?

Fou-Khan Tsang: Ook daarin moet je continue bij blijven natuurlijk.

Anke: Bedoelt u dan dat het cursus aanbod omhoog moet?

Fou-Khan Tsang: Tot nu toe is de PE verplichting een beetje vreemd ingeregeld. Ik kan mijn eigen PE verplichting invullen zoals ik leuk vind. Als je naar mijn PE profiel kijkt: "Ik vind externe verslaggeving niets aan dus daar ga ik lekker niet naar toe, maar ik ga wel naar dingen over IT en innovatie".

Anke: Er zitten dus geen verplichtingen aan? Alles kun je indelen naar eigen keuze?

Fou-Khan Tsang: Ja alles naar eigen keuze. Terwijl eigenlijk iemand tegen mij zou moeten zeggen: "Fouk jouw externe verslaggeving is op het naadje, dus ga jij nou maar lekker naar die 2- of 3 daagse cursus externe verslaggeving en ga maar bijspijkeren". Het is nu te vrijblijvend. Je zal in heel je opleiding, helemaal op gebied van ICT ontwikkelingen, zal je moeten bijblijven bij wat er gebeurt.

Anke: Dus vanuit de NBA zal dit principe moeten worden aangepast, voordat daar verandering in komt.

Fou-Khan Tsang: Daarvoor is natuurlijk die permanente educatie. Je moet de kant opleiden waar je zelf de minst interesse in hebt.

Anke: Denkt u dat het gebruik van IT nu al efficiënt en effectief is in de controle?

Fou-Khan Tsang: Het kan altijd beter. Ik vind dat het heel efficiënter kan.

Anke: Ik hoor vaak de smoes dat klanten nog niet helemaal volwassen zijn in het gebruik van automatisering, waardoor de toepassing van IT in de jaarrekeningcontrole lastig wordt en dat het nog niet efficiënt ingezet kan worden.

Fou-Khan Tsang: Dat is echt de grootste smoes, dat weten we allebei. Ik heb ook wel eens tegen een accountant gezegd: "Je hebt zeker niet zoveel klanten die voorop lopen in de automatisering?" Nee die had die inderdaad niet. Toen heb ik gezegd: "Je verdient ook de klanten die je krijgt". Als jij een heel geautomatiseerd accountantskantoor bent, dan krijg je wel de Cool Blue's van deze wereld. Ben je dat niet, dan krijg je ze niet. Het is een beetje self filling profecy. Ik denk dat je ook als accountant daarin een taak hebt. Sowieso staat het in de wet: artikel 393 lid 4.

Anke: Ik weet niet precies uit mijn hoofd wat daarin staat...

Fou-Khan Tsang: De accountant bestaat en doet een onderzoek. Het vierde artikel geeft aan dat wij ook een oordeel moeten geven over de continuïteit en de betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Daar zit het al in onze taak. We moeten er iets over vinden.

Anke: Maar net als het gebruik van data-analyse, dat is dan nog lastig bij alle klanten?

Fou-Khan Tsang: Dat is soms nog lastig. Natuurlijk snap ik als je bij een klein bedrijf komt, waar een directeur alles in het systeem mag, het moeilijk wordt om daar de functiescheiding et cetera te doen. Dat je daar misschien niet kan steunen op ITGC, daar kan ik mezelf iets bij voorstellen. Maar zodra dat bedrijf iets groter wordt en zich ontwikkelt, zou je daar toch met de klant over in gesprek moeten gaan. Het bedrijf wil namelijk ook in control zijn. Je zal toch uiteindelijk niet de rest van je alleen gegevensgericht kunnen controleren. Je zal je klant op dat gebied ook moeten opvoeden.

Anke: Als ik het goed begrijp, naast het controleren tijdens de jaarrekeningcontrole geef je de klant ook aanbevelingen? De natuurlijke adviesfunctie. Daarin vindt u dat alle accountants dus de rol van ICT daarin moeten betrekken...

Fou-Khan Tsang: Dat moeten ze wettelijk. Ze moeten al iets zeggen over de continuïteit en betrouwbaarheid, dan kan je daar wel iets meer over zeggen. Als je bij een klant komt en je ziet dat hij zijn ICT systemen niet efficiënt genoeg gebruikt of de management informatie niet toereikend is, dan moet je daar ook iets van vinden. Ik heb ooit onderzoek gedaan bij een bouwbedrijf die een nieuw systeem hadden aangeschaft, waarbij uiteindelijk mijn conclusie was: "Gefeliciteerd met

de aanschaf van uw nieuwe systeem". De directeur stond versteld. Mooi dat Excel. De projectleiders zaten stiekem in Excel alles te berekenen en gebruikten dat hele systeem niet. Die directeur vond het vreemd dat hij op het hoofdkantoor geen inzicht had in zijn onderhanden werk. Dat is wel erg zonde als je daar flink in geïnvesteerd hebt. Hoe kun je dan sturen op je management informatie en de functiescheiding als alles in een spreadsheet wordt ingevuld?

Anke: Vanuit twee kanten moet het eigenlijk volwassener worden?

Fou-Khan Tsang: Ja. Het bedrijf moet volwassener worden, maar daar zeg ik wel bij: accountants roepen al snel dat een bedrijf niet volwassen is. Daarbij zeg ik: je bent dan zelf niet volwassen genoeg. Je bent ook niet volwassen genoeg om het gesprek te voeren met die klant, om hem naar een professionelere organisatie te krijgen.

Anke: Met de mate van volwassenheid van de accountant, bedoelt u: de interesse in de IT en het doel daarvan transparant kunnen overbrengen?

Fou-Khan Tsang: Ja.

Anke: De ontwikkelingen volgens Gartner, die plaats zouden moeten vinden maar in de maatschappij nog niet terug te vinden zijn. Denkt u dat de ontwikkelingen in de accountantscontrole het gevolg zijn op de ontwikkelingen in de maatschappij of worden de ontwikkelingen direct ontwikkeld voor bijvoorbeeld de accountantscontrole?

Fou-Khan Tsang: Je hebt het denk ik over de Hype Cycle van Gartner. Heel veel ontwikkelingen vinden gewoon plaats en vinden uiteindelijk hun weg naar de accountancy. Big data et cetera dat zijn ontwikkelingen met een veel bredere context en waar misschien in de accountancy iets mee wordt gedaan. Bedoel je het zo?

Anke: Meer: als de klant de ontwikkelingen accepteert dan worden de ontwikkelingen toegepast in de accountancy of andersom?

Fou-Khan Tsang: Aan de andere kant, denk ik dat je niet alleen moet kijken naar wat er bij de klant gebeurt. Als je kijkt naar kunstmatige intelligentie, dat is hot nu bijvoorbeeld Watson. Die computer die heel goed kon schaken, die gaat vandaag of morgen gewoon advies geven. Als jij over 10 jaar accountant bent, dan zie ik jou zitten en dan loop jij tegen een vaktechnisch vraagstuk aan en dan zeg jij tegen een Watson: "Dit is mijn probleem en help mij even verder". Dan zegt hij na een minuut: "in zoveel procent van de gevallen gebeurt dit of dat". Als in de meeste gevallen mijn collega's een bepaalde keuze zouden nemen, dan zal dat wel het goede zijn. Ik denk dat een aantal ontwikkelingen: kunstmatige intelligentie, data analyse echt wel in de toekomst meer gebruikt gaan worden. We kunnen haast niet anders.

Anke: Denkt u dat dit binnen nu en 10 jaar plaats gaat vinden?

Fou-Khan Tsang: Ja, binnen nu en 10 jaar verwacht ik dat wel.

Anke: Hoe ziet u daarbij de verandering van de wet- en regelgeving?

Fou-Khan Tsang: Dat is natuurlijk wel een lastige. Vorige week kwam het advies van de tijdelijke commissie, wat meer samenstel is, over de micro entiteiten uit. Ik heb dat gelezen en heb daar een blog over geschreven, waar momenteel intern de discussie over gaat of ie wel gepubliceerd mag worden, want hij was nogal scherp. Ik lees daar een accountant van 20 jaar geleden. Ik krijg er nog net geen gratis vulpen bij. Dan denk ik: wat moet ik hiermee in mijn praktijk? Mijn praktijk is al zoveel verder geautomatiseerd. Er staat dan in: de accountant sluit de saldbalans aan met de jaarrekening. Dan denk ik: ik heb een rapport generator dus waarom zou ik dat doen. Ik vind dat we niet ons best doen om bij te blijven. In deze commissie zaten drie wijze mannen, allemaal ouder dan 50 jaar, die allemaal niet veel hebben meegekregen van de automatisering. Eentje heb ik nog wel redelijk hoog zitten, maar blijkbaar lukt het niet om die regelgeving een beetje om te zetten.

Anke: Ik heb ook het AFM rapport gelezen en het viel mij wel op dat als er data-analyse werd gebruikt er toch nog heel veel aanvullende werkzaamheden uitgevoerd moesten worden...

Fou-Khan Tsang: De AFM is ook nog niet vernieuwend als het gaat om automatisering. Dat valt ontzettend tegen. Ik zou verwachten dat zij daarin een stimulans moeten geven. Ik begreep net van Jeroen Piersma van het Financieel Dagblad dat er door accountantskantoren een grote vrees bestaat om nieuwe technologieën toe te passen, omdat ze nog niet

weten of het AFM er een goedgekeurde stempel op gaat zetten. Tot nu toe heb ik ook niet gemerkt dat de AFM daar een statement over gaat doen. Je zou toch ook verwachten vanuit de AFM dat ze naar voren laten komen welke methodes goed zijn, of dit nou klassiek of modern is. Daar zou de AFM toch best wel research naar kunnen doen.

Anke: Op het gebied van kwaliteit kan een moderne benadering toch juist voordelen opleveren?

Fou-Khan Tsang: Ja, die kunnen echt veel beter zijn.

Anke: Waarom denkt u dat ze daarin nog niet meegaan?

Fou-Khan Tsang: Omdat daar ook accountants werken die in het verleden niet zo opgevoed zijn.

Anke: Is er verder geen andere instantie die erop toeziet dat de AFM daarin mee ontwikkeld?

Fou-Khan Tsang: Nee die is er niet. Er is geen driver die ons verder brengt. Anders dan en dat begin je nu te merken, de economische driver. We moeten wel efficiënter gaan werken, want we kunnen geen mensen krijgen. En daarnaast het verdienmodel. De noodzaak om efficiënter te werken. Ik sprak vorige week nog met mijn eigen accountant van PwC dat ze mensen over heel de wereld hebben ingehuurd en flexwerkers. Dat is op termijn niet haalbaar. Voor tijdelijk is het leuk maar je zal toch naar een nieuwe benadering van de controle moeten komen. Misschien meer geautomatiseerd om met dezelfde zekerheid en minder mensuren hetzelfde werk te kunnen doen.

Anke: Wat is uw visie op de automatisering van de jaarrekeningcontrole? In hoeverre denkt u dat onderdelen daarvan geautomatiseerd zouden kunnen worden?

Fou-Khan Tsang: Ik denk dat er heel veel van geautomatiseerd kan worden.

Anke: In welke opzicht blijft de accountant volgens u dan nog belangrijk?

Fou-Khan Tsang: Er zal altijd ergens een mens in het spel blijven voor het van mens tot mens contact. Alleen ik denk wel dat het accountantsteam wat nu bestaat uit de manager en een aantal assistenten, daar zal in de toekomst zeker een data-analist tussen zitten of twee. Mensen die veel meer met die data blik naar dingen kijken. We praten natuurlijk al een tijdje in het beroep over continuous auditing. Waarom gaan we in de interim en het voorjaar naar binnen? Waarom zijn we niet heel het jaar aanwezig? En ben ik dat zelf of zet ik op het systeem van de klant een paar slimme accountants robots neer die daar rond bewegen en zodra er iets opvalt een sms versturen dat ik aan het werk moet. Een paar jaar geleden schreef, volgens mij was dat een PwC'er vorige voorzitter NBA, een spannend vennoten verhaal over de vele uren die zij hadden gedraaid in het weekend om de opdracht af te krijgen. Toen had die ook met die vulpen nog zijn handtekening gezet. Ik heb daarop een ander verhaal geschreven: we leven tien jaar verder en we controleren de jaarrekening van de google bank en daar zit een team die daar het hele jaar aan werken. Die doen heel het jaar door data-analyse. Er wordt in het weekend niet overgewerkt. Op 6 januari om 17:01 wordt dan de handtekening al gezet. Dat is maar net de benadering die je hebt. Als we dan echt massaal software gaan inzetten om te gaan auditen, dat gaat dan nog enorme stappen maken.

Anke: Zoals continuous auditing denkt u dat dit vanuit het accountantsberoep moet komen? Dat wij dat echt moeten gaan presenteren?

Fou-Khan Tsang: Wij zijn toch de mensen die verstand hebben van auditing? Wij moeten dan tegen iemand zeggen wat voor algoritme ze moeten maken. Ik moet namelijk vertellen wat ik moet hebben. Daar heb je zeker audit expertise nodig.

Anke: Accountants zouden meer volwassener moeten worden in het IT veld en zij daarin ook zichzelf meer eigen moeten maken.

Fou-Khan Tsang: En ze moeten de taal snappen. Ik weet niet of je ook nog met EDP auditors praat, maar de accountant stelt een vraag aan de EDP auditor en krijgt een antwoord waarop die vervolgens zegt: "Dat heb ik niet gevraagd". Ze praten langs elkaar heen. Als er wordt gevraagd kijk even naar de ICT. Er moet duidelijker aan worden gegeven waarna. Dat samenspel moet veel beter op elkaar aansluiten.

Anke: Hoe ziet u daarin de toekomst van de accountant?

Fou-Khan Tsang: Ik denk dat, tenzij de Blockchain waar is... Als de Blockchain waar is dan is er namelijk geen accountant meer nodig. Het systeem wat uit zichzelf controleert. De Blockchain kan niet heb ik laatst begrepen, er zitten wat dingen kan die technisch onmogelijk is. Die zet ik nog even in het rijtje van: weet ik nog niet. Ik denk dat accountants altijd zullen blijven bestaan, maar hoeveel, hoe ze er in de toekomst uitzien en hoe ze geschoold zijn dat weet ik niet. Nederland is een van de weinige landen waar we een opleiding hebben tot accountant zoals die in Nederland geregeld is. In heel veel landen ben je bijvoorbeeld ingenieur en studeer je daarna nog voor accountant. Daar zie je bijvoorbeeld mensen die technisch veel breder georiënteerd zijn dan sec hun accountancy achtergrond. Hoe kan ik een oliebedrijf controleren als ik niet snap hoe een raffinage proces werkt? Echt snappen he. Daar zou je natuurlijk vraagtekens bij kunnen zetten. En nu alles digitaal wordt, hoe kan ik iets controleren als ik niet snap hoe het in elkaar steekt. De accountant zal wel blijven bestaan. Hoop ik zo lang ik nog moet werken althans.

Anke: Dat is eigenlijk wel een punt waar ik zelf tegen op zie. Ik begin straks als assistent accountant en laat staan dat delen van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd gaan worden, dan heb ik nog niet de werkervaring om de discussie delen van het controle proces op te lossen. Als de standaard onderdelen van de jaarrekeningcontrole gestandaardiseerd gaan worden, waar ben ik dan nog de bijdrage voor en waar moet ik het dan nog van leren?

Fou-Khan Tsang: Heel nieuwsgierig zijn, dat is de oplossing. Ik vind dat een accountant slim en nieuwsgierig moet zijn. Je moet je continue afvragen waarom je iets doet. Ooit deed ik een voorraadopname bij een supermarkt. Ik was nog net geen controleleider. Ik werd met 15 mensen naar een magazijn gestuurd en daar moesten we dingen gaan tellen. De ene ging een pakje soep tellen en de ander iets anders. Wij controleerden wat anderen hadden geteld. Het jaar daarop was ik daar controleleider en toen vroegen ze bij planning: "Hoeveel mensen denk je dat je nodig gaat hebben?" Ik denk dat het met 4 mensen moet lukken. "Huh met 4 vroeg de planning". Ik heb toen als antwoord gegeven: "Ik heb daar met de magazijnmeester overlegd en heb een plattegrond gekregen waardoor ik weet waar alles staat en ik ga geen pakjes soep tellen". Ik ga scheermesjes en pampers tellen, omdat die veel geld waard zijn. Dan heb ik met de minimale inspanning 60% van de voorraad geteld. Dat is volgens mij hoe je moet controleren. Dat heeft verder niets met IT te maken, maar snappen waar je mee bezig bent en daar heel creatief en slim mee om gaan. Als jij ziet dat een aantal elementen cruciaal zijn, dan ga je daarvoor. Kijk je alleen naar het proces of ga je daar dan nog slim mee om? Dat bepaalt de efficiëntie van je assurance. Zo moet je ook kijken naar wat de klant aan ICT spullen heeft staan en hoe kan ik dit slim gebruiken. Mijn allereerste opdracht was bij een transport onderneming. Daar kreeg ik een ontzettend groot pak papier voor mijn neus, waar ik een rangorde nummer op moest toepassen. Dus om de zoveel duizenden euro's moest je een bedrag selecteren. Begin maar met tellen met je telmachine. Dat is aan mij uitgelegd. Ik dacht echt kan het niet anders? Tegen mij werd gezegd: "Vorig jaar heeft iemand anders dit gedaan en die was er 3 dagen mee bezig, dus veel succes!" Toen ben ik gaan plassen en liep ik langs ICT. Ik heb toen gezegd: "Jullie hebben net een lijst voor mij uitgeprint, maar die is niet goed". "Wat wil je dan?" Zeiden ze. Ik zo: "Eigenlijk een totaal telling die simultaan meeloopt". Hoe lang gaat dat duren? "Een kwartiertje," zeiden ze. Dus ik ging plassen en kwam terug met die nieuwe lijst. Binnen een dag was ik klaar met die controle. Dat moeten we als accountants gaan doen. Slim met ICT omgaan. Dat is gewoon om je heen kijken je verwonderen en je afvragen waarom dingen gebeuren. Af en toe een beetje nadenken of je het doet zoals je voorganger het doet of dat het je het slimmer kan.

Anke: Er wordt natuurlijk vaak gezegd: 'Kijk naar het dossier van vorig jaar'.

Fou-Khan Tsang: Dat is echt de grootste fout die je in mijn ogen kunt maken. Je moet juist zeggen: "Denk even na hoe we dit jaar die werkzaamheden beter, slimmer en effectiever gaan doen?" In het dossier van vorig jaar zitten juist alle fouten die in het verleden gemaakt zijn.

Anke: Ik heb eigenlijk nog wel een vraag over de "mislukking" van de Blockchain. Waarom denkt u dat het niet gaat werken?

Fou-Khan Tsang: Dat is een heel technisch verhaal. Ik kan het wel uitleggen. Er gebeurt iets en dat wordt weggeschreven in dat gedeelte grootboek. Dat duurt alleen even voordat het zeker is. Dat duurt, afhankelijk van hoe je er over nadenkt, ongeveer 10 minuten voordat zo'n blokje zeker is. Ik sprak laatst een hoogleraar en die zei: "Dat klopt niet helemaal, want als je het echt goed doet weet je pas na 6 blokjes, dus na die 5 er voor of het goed zit". Je moet je eens voorstellen dat je bij mij een kopje koffie koopt en die afreken met een Blockchain achtig systeem. Ik weet dan pas over 60 minuten of die transactie wel goed is gegaan. Hoeveel transacties denk je dat in deze wereld een uur kunnen wachten, voordat we zeker willen weten dat die goed is. Geen een. Dat is nu het grote probleem. Je ziet nu het is een heel wiskundige

benadering. Je ziet nu dat de wiskundige het bestrijden. Die zeggen nu van: 'Ergens zit er een weeffout in die er momenteel te lang voor duurt, voordat je die zekerheid hebt.' Ook een probleem is het aantal transacties door middel van die rekentechnologie, dat is ongeveer 1700 transacties per seconde. Dat klinkt heel veel, maar een gemiddelde creditcard maatschappij doet gemiddeld 100.000 transacties per seconde. Dus bijvoorbeeld een creditcard maatschappij zal nu niet zeggen dat ze Blockchain gaan gebruiken, omdat het terug is naar af. Nou zou het kunnen zijn dat ze dat gaan oplossen. Het is namelijk nog iets wat echt in de kinderschoenen staat, maar voorlopig zitten er wel genoeg twijfels aan om het goed te doen. De grote droom die erachter zit, was dat je geen trusted third parties meer nodig had om een transactie te doen. De vraag is of de wereld toch zo in elkaar blijft zitten dat een trusted third party nodig gaat blijven. Alleen maar blindelings vertrouwen doen mensen ook niet. Dan loop je dus tegen de risico's dat vanuit de techniek nu wordt gezegd: "Het is leuk geprobeerd, maar het werkt niet". Om die 1700 per transacties per seconde te kunnen doen, heb je zoveel energie nodig dat het nog niet rendabel is. Er worden nu ook grapjes gemaakt zoals: "Verwarming laten lopen op de Blockchain, omdat het zoveel energie kost". Straks krijgen we nog het probleem dat er veel meer CO2 uitstoot is, omdat we met zijn allen op de Blockchain zitten. Daarom twijfel ik of het werkt. Dat is een beetje lastig.

Anke: Stel dat als het werkt...

Fou-Khan Tsang: Als het wel zo is, dan moeten we ons als beroep ernstig af gaan vragen wat we hier nog doen op deze aarde. Dan zit de zekerheid in het systeem. Dan is het beroep van de accountant overbodig. Zo simpel is het. Dan zeg je van: "De cijfers uit dat systeem maken een jaarrekening die 100% zeker is. Wat wil je nog meer?" Er zitten nog heel veel dingen aan. In de wereld gebeuren altijd nog heel veel dingen buiten de systemen om en hoe ga je daar dan mee om? Daar zal je altijd een vraag over houden. Uiteindelijk als Blockchain echt werkt en er komt 100% trust in het systeem, dan verdwijnen de trust providers zoals banken en notarissen. Dat ga ik niet meer meemaken.

Fou-Khan Tsang: Na alle interviews: "Wat is jouw beeld nu?"

Anke: Alles wat ik heb gelezen en dat naast de interviews, lijkt het alsof er nog vrij weinig aan IT wordt gebruikt. Er is zoveel en er wordt vrijwel niets van de nieuwe ontwikkelingen toegepast. Dan blijft bij mij wel de vraag: "Waar gaat het dan mis?"

Fou-Khan Tsang: Ja, waar gaat het mis. Jeroen Piersma vroeg mij: Accountants en ICT dat is een combinatie dat plakt niet op een of andere manier en ook wat meespeelt wat ik tegen Jeroen heb gezegd: "onze uren maal tarief cultuur, nodig niet uit tot innovatie". Als je tegen het bestuur zegt: "op deze manier kunnen we 30.000 uur besparen, dan vertel je mij dus dat onze omzet verloren gaat". Nee, we kunnen besparen zeg ik dan. Dat gaat er niet in, want dat past niet in het model. Inmiddels gaan accountants daar wel anders over denken. Ook in dit bedrijf heb ik nog wel een discussie met mijn CFO over dat soort denkbeelden.

Dat wordt wel leuk als je met Pieter de Kok praat: Pieter doet natuurlijk de toepassing daarmee in de jaarrekeningcontrole, maar hij ondersteunt ook heel veel accountantsdiensten bij het toepassen van allerlei controles. Niet zozeer alleen met de accountantscontrole, maar ook voor efficiëntie in bedrijven. Zij helpen ook heel veel interne accountantsdiensten met bijvoorbeeld process mining en data-analyse-achtige trajecten. Ze verkopen natuurlijk ook software daarvoor. Coney is een beetje een gek accountantskantoor in veel opzichten, maar ook heel leuk en spannend. Het is hem toch gelukt om dat voor elkaar te krijgen. Zij hebben een totaal andere benadering. Dat zal hij je zelf wel vertellen.

Anke: Wordt data-analyse ook al veel bij klanten zelf in hun eigen bedrijfsvoering toegepast?

Fou-Khan Tsang: Ja en nee. Licht er maar net aan waar je kijkt en of je dat echt dat analyse noemt. Business intelligence wordt in het bedrijfsleven veel meer toegepast. Dan wordt het heel vaak gebruikt voor een heel ander doel. Je ziet dezelfde technologieën worden toegepast, maar vaak met een heel ander doel.

Anke: Wat ik mezelf als laatste nog afvroeg: nu de ontwikkelingen redelijk snel blijken te gaan en we steeds meer vertrouwen op het systeem, of klanten systemen zelf al gaan manipuleren wat niet altijd zichtbaar is.

Fou-Khan Tsang: Daarom wil ik zo graag dat die jonge accountants gaan snappen hoe ICT in elkaar zit, zodat ze dat gemanipuleer kunnen achterhalen. Accountants zeggen nog vaak: "Zo'n systeem is een black box en daar controleren we wel omheen". En dan zeg ik: "Als je niet weet wat er in zo'n black box gebeurt dan is het geen black box, maar een dark room". In een dark room wordt er aan je gefliemd, terwijl je het niet leuk vindt en je weet niet tot waar het gaat. Dat is

denk ik de grote fout die we maken, als we niet snel zorgen dat we er wel verstand van hebben. Dan heb je de kans dat de klant je zo om de tuin kan leiden, dat je denkt dat het goed is. Op het ogenblik is het volgende wel een dingetje in de controlepraktijken: de betrouwbaarheid van de lijstwerken. Dat hebben we ons wel 30 tot 40 jaar niet afgevraagd. Jarenlang vertrouwden we dat, maar nu niet meer. Het kan gemanipuleerd zijn.

Bijlage 2 Interview Pieter de Kok (Coney)

Halfweg, 8 april 2016

Anke: U had net al kort iets verteld over uw onderneming. Zou u voor het interview even kort toe willen lichten wat precies de essentie van het doel van jullie organisatie is?

Pieter de Kok: Coney bestaat uit drie activiteiten: een daarvan is *'audit only'*. De controle van de jaarrekening en dan primair *'data driven'*. Dat betekent dat wij gegevensgericht controleren met inzet van data-analyse, process mining en data visualisatie. Dat laatste is 'het verhaal' vertellen van de controle. Wij controleren dus ook niet klassiek op basis van een interim controle en een jaareinde controle. Wij controleren zoveel mogelijk door het jaar heen.

Anke: Continuous auditing?

Pieter de Kok: Nee, *'continuous auditing'* betekent continue, maar wij doen het periodiek, dus op maand- of kwartaalbasis. De sector waarin wij opereren is het MKB+. Voor *'continuous auditing'* heb je ook *'continuous process closing'* nodig. Administraties zijn in het MKB+ en grote bedrijven, nooit *'realtime'* afgesloten. Dus een aantal checks en balances kun je alleen maar doen als de administratie up-to-date is, anders loop je altijd achter de feiten aan. Hoe 'closer' de klant zijn eigen proces op orde heeft, hoe 'closer' je daarop kan controleren. Dat is in de praktijk niet reëel dus daarom nu op maand- of kwartaalbasis binnen onze *'Audit Only'* praktijk.

In het tweede bedrijf, Coney Consulting, richten we ons op interne controleraamwerken data-driven maken en het oplossen van ondernemersvraagstukken met inzet van data-analyse en het ondersteunen van andere professionals met data-analyse, waaronder collega accountantskantoren.

Onze datamindset sluit bijvoorbeeld heel goed aan op het COSO framework. Zo'n heel raamwerk van checks en balances kan voor een groot deel bestaan uit datacontroles. Dat is zeg maar de tweede tak van sport, met heel veel verschillende data-analyse toepassingen. Je hebt *'predictive analytics'*, *'continuous control monitoring'* en gerelateerde vraagstukken op basis van *'risk management'*. Alles op basis van data analyse en process mining.

In het derde bedrijf, Coney Solutions, resellen we tools die we binnen Audit en Consulting gebruiken. We zijn distributeur van drie tools, dat zijn: ACL Audit Analytics, dat is de marktleider. Deze tool wordt in 100+ landen gebruikt. Dan heb je Lavastorm Analytics, dat is een nieuwere tool. Deze tool is ongeveer 5 jaar in Nederland beschikbaar. Dit is een hele visueel ingestelde data-analyse tool voor ook de audit wereld. En dan heb je nog process mining. Process mining is een andere techniek. Met die tool zijn we al een jaar of 5 bezig. Wat we eigenlijk hebben is een geïntegreerde visie. We hebben de kennis, mindset en de tools.

Boven de drie winkels hangt onze eigen cloud, de *'Coney Data Factory'*. Alle tools die we *'standalone'* kunnen toepassen hangen ook in een virtuele omgeving, zodat we ook op afstand data in kunnen lezen, analyses kunnen maken en vanaf afstand heel veel audits kunnen doen en wij op afstand de resultaten kunnen teruggeven.

Anke: Dit is echt een totaal andere mindset dan menig ander accountantskantoor..

Pieter de Kok: Ja, maar je ziet elementen ervan terug bij andere kantoren. Vandaar dat bijvoorbeeld een PwC ook onze process mining tool gebruikt en we kennis delen. Hiernaast trainen we een groot aantal kantoren uit de top 25 op het gebied van data-analyse. Het is een fundamenteel andere keuze of je data-analyse primair of secundair maakt. Veel kantoren kiezen data-analyse als gereedschap erbij (secundair), terwijl wij data-analyse als een primaire techniek zien. Dat is wat we doen. Langzaam zie je deze mindset ook bij een aantal andere kantoren. Dat ze meer bewust kiezen voor een maximale inzet van data-analyse.

Als we een en ander richten op het audit vraagstuk, daar heb je grofweg gezien 2 methodes: systeemgericht en gegevensgericht controleren. Systeemgericht betekent van boven naar beneden controleren: hoe is de interne beheersing van een organisatie en kan ik steunen op deze interne beheersing en welke aanvullende gegevensgerichte maatregelen moet ik nog nemen. Gegegevensgerichte maatregelen beperken zich over het algemeen tot een stukje

cijferbeoordeling en detailcontroles. Dat is ongeveer wat 95% van de markt doet. Steunen op de interne beheersingsmaatregelen, IT general controls, hier en daar een steekproef en aanvullend gegevensgericht controleren.

Wij hebben het omgedraaid. Wij kiezen primair voor een gegevensgerichte benadering. Dat betekent dat wij samen met onze klanten een risicoanalyse doen en vanuit deze risicoanalyse kijken naar de belangrijkste proces- en transactiestromen. Die transactiestromen ontsluiten we met datatools en dan halen we 100% van de data en dus de onderliggende transacties binnen. Daarnaast kijken we naar trendanalyses, risicopatronen, Soll-Ist analyses en verbandscontroles. Dat zijn dan de controles die we integreren in de controleaanpak. Dat is data-analyse.

Met process mining kijken we naar de processen. Dit is iets wat we nu stap voor stap integreren. Gaat mij nog te langzaam. We beoordelen de AO/IC dan niet op basis van een lijncontrole of een steekproef, maar op basis van inzet van process mining, een 100% gegevensgerichte (transactie) gebaseerde benadering rondom beoordelen opzet en werking van de AO/IC. We pakken alle transacties van een inkoop- of verkoopproces en we 'minen' dat proces.

In feite kijken we naar 100% opzet en werking van de interne beheersing. We hebben nog wel een paar stappen te maken met process mining. Maar als het werkt, ofwel, we hebben goede data, kunnen we veel zien. Wie controleert en keurt goed. Wie zet iets in de backorder. Wie doet de match tussen de order, factuur en de levering. Wie betaalt. Dat hele traject maken we zichtbaar met process mining analyses. Dat zijn eigenlijk de twee pijlers. Dat is onze gegevensgerichte aanpak en als we dat afzetten tegen de andere kantoren, dan zie je dat die primair systeemgericht controleren.

Anke: Als je dan vanuit die data-analyse of proces mining afwijkingen in constateert, hoe ga je daar dan mee om?

Pieter de Kok: Afwijkingen zijn er altijd, maar je gaat deze afwijkingen afzetten tegen heel de populatie aangezien je 100% van de data hebt. Dan stel je vast of iets materieel is of niet. Of een fout structureel of incidenteel is. Je kan een fout hebben in de zin van de juistheid van de omzet. Je stelt vast dat de klant gemiddeld een kortingstabel heeft met 50 verschillende kortingen per product, wij stellen vast door de kortingstabel te vergelijken met de werkelijke kortingen dat een korting niet juist wordt toegepast. Dan bevinden wij dat, maar de klant heeft een fout op de juistheid van de kortingen. Of er daarmee een afwijking ontstaat in de jaarrekening: nee niet altijd, want in dit geval heeft de klant gewoon betaald op basis van een te grote korting. De jaarrekening is gebaseerd op de omzet die gefactureerd is met een te lage korting. Het is meer een aanbeveling dat hun interne beheersing rondom die kortingen niet goed op orde is, want niemand had intern gecontroleerd of die kortingen juist zijn toegepast. Je kan een fout vinden en dan moet je jezelf afvragen of die fout intern wordt gerepareerd. Gaan ze terug naar de klant die een te hoge korting heeft gekregen en sturen zij dan alsnog een factuur of zeggen ze: dit is onze fout. Afhankelijk van het event, de type fout, incidenteel of structureel, ga je de vervolgacties plannen. Het kan ook zo zijn dat je bijvoorbeeld ziet dat de post onderhanden werk per jaar einde niet goed is bepaald. Dat ze uit zijn gegaan van de verkeerde uren analyse. Dan zeg je tegen de klant dat hij nog uren mist voor de berekening van zijn onderhand werk positie. Dan zal dat tot een correctie leiden. Het is afhankelijk van de type fout wat de vervolgacties gaan zijn.

Anke: Hoe moet ik deze manier van werken relateren aan de COS standaarden? Daar is het namelijk allemaal nog vrij historisch vastgelegd.

Pieter de Kok: De COS is daar vrij duidelijk in. Is ook geen obstakel zoals vaak wordt geroepen. Nergens in de COS staat dat je systeemgericht of gegevensgericht moet controleren. In de COS staat wel heel nadrukkelijk dat je een 'understanding' moet hebben van de interne beheersingsomgeving. Dat doen wij ook. Wij doen altijd de opzet, dus altijd de kwaliteit van de interne beheersing, vaststellen zoals deze in opzet is ontworpen. Alleen in het merendeel van onze controle besluiten wij om daar niet op te steunen, maar wij doen het gegevensgericht.

Ook staat nergens in de COS welke technieken je moet gebruiken voor de gegevensgerichte aanpak. Data-analyse is niets anders dan een gegevensgerichte cijferbeoordeling of trendanalyse of een verbandscontrole. Gegevensgerichte detailcontrole kan dus met data-analyse. Dan kun je heel efficiënt controleren op basis van 100% data en met datatools. Of je kan het organiseren zoals nog veel kantoren doen: 15 assistenten in een ruimte zetten en die allemaal 25 steekproeven laten nemen. Dan mogen ze allemaal afvinken of de onderliggende documentatie klopt. Ik geloof uiteraard niet in deze aanpak.

Anke: Zoals u net al aangeeft is de benadering van Coney het tegenovergestelde van die van veel andere kantoren, door de toepassing van data-analyse en process mining. Zijn er nog andere technologische ontwikkelingen die u de afgelopen tijd heeft ervaren binnen de accountancy?

Pieter de Kok: Waar ik naar op zoek ben is de meerwaarde van de controle ook naar de klant te brengen. Waarom wordt de controle zo vaak negatief ervaren? Omdat de klant er nooit de meerwaarde van inzielt. Een keer per jaar komt er een bus assistenten voorrijden en een keer per jaar een partner en dan wordt er van alles gedaan. Maar wat er precies wordt gedaan en waarom, dat begrijpen de klanten niet.

Mijn insteek is altijd geweest: ik wil van begin tot eind de klant meenemen in de controle. We hebben bijvoorbeeld een online tool ontwikkeld, een Business & Audit Canvas, waarin we met de klant een workshop doen om daarmee met hun naar de processen en risico's te kijken. We maken foto's van de processen, inschatting van de risico's etc etc en gaan dan samen met de klant zitten en vaststellen hoe dat zich verhoudt tot de controle. Door het jaar heen, door middel van datavisualisatie, gebruiken wij een stuk dashboarding (Tableau) en schieten wij onze controlebevindingen naar de klant.

De klant ziet dan bijvoorbeeld de top 10 van opvallende creditnota's. Of de top 20 van transacties waarvan de betaaltermijnen niet kloppen ten opzichte van hun eigen regels. Alle uitzonderingen en issues die we besproken hebben proberen we transparant te maken, zodat de klant ook door het jaar heen begrijpt en ziet wat wij aan het controleren zijn. Daarmee vervangen we de traditionele mindset en proberen we de klant erbij te betrekken. Dit denken is een beetje ons denken. Dat denken proberen we ook over te dragen aan andere kantoren. Het is niet zo dat we ondertussen een aantal kloons van Coney hebben, maar ik denk wel dat er 2 of 3 kantoren aankomen die redelijk dicht in de buurt komen van hoe wij werken. Ik denk wel dat er iets van een kleine olievlek aan verandering in gaat komen, maar zolang 90% van de kantoren nog systeemgericht controleren, zolang de AFM nog heel erg op die manier naar de controles kijkt en zolang de angst in de markt is om te innoveren omdat ze (ten onrechte) bang zijn voor de AFM: zal de verandering heel langzaam gaan. Ik denk zeker nog 5 tot 10 jaar voordat 'ons' denken zich doorzet. Ondertussen blijft systeemgericht, vlees nog vis, een beetje de status quo, waar we overigens al vrij lang in zitten.

Anke: Dus als ik het goed begrijp, vindt u de AFM de twijfelfactor tussen de ontwikkeling en het gebruik van nieuwe tools?

Pieter de Kok: Ik denk niet de AFM als schuldige partij.. De AFM doet fantastisch goed werk door de druk hoog te houden, maar aan de andere kant zit die audit partner, met de oplossing van het kwaliteitsvraagstuk, is er druk en dus weinig ruimte om door te innoveren. Dat kwaliteitsvraagstuk betreft dan het systeemgericht controleren wat we al zo'n 20 jaar of 30 jaar in de lucht proberen te houden. Als je terug gaat naar de oorsprong van de accountancy, een jaar of 60 geleden, of verder, controleerden we eigenlijk integraal dus 100% van de transacties. Gegevensgericht. Toen had je letterlijk 40 man in een kamertje zitten. Nu, met de snelheid van de techniek die we nu hebben, kunnen we ook weer een integrale controle doen, maar dan met inzet van moderne tools. Dat vereist alleen wel heel veel innovatie en investering in een ander type accountant. Het vereist veel meer interactie met je klant, andere communicatieprotocollen, een ander intern kwaliteitssysteem en een ander type mens.

Die investeringen zie je heel voorzichtig gebeuren. Mij betreft moet alles erop gericht zijn om deze status quo een keer goed door te doorbreken. In 2011 was AFM zeer kritisch. Ook in 2012 en gezien de enorme druk op kantoren en teambezetting door de recente verplichte, accountantsroulatie, zullen de komende rapportcijfers ook niet heel indrukwekkend zijn.

Er is nu dus weinig ruimte in de markt om fors te innoveren. Ja, langs de zijlijn, in kleine projectteams. De verhalen naar buiten zijn altijd groter dan de werkelijkheid. Dat heeft te maken met enerzijds die kwaliteitsdiscussie, schaarste aan goede mensen. Op dit moment worden heel veel kantoren overvallen met het feit dat mensen het vak gaan verlaten. Als ik in mijn vriendenkring kijk en de kantoren waar ik kom, daar hebben ze gewoon een ontzettend groot probleem. Veel mensen verlaten het audit vak. Er zijn minder handen voor meer werk. Dan is er nog dus die hele grote roulatie geweest waarin alle grotere kantoren op zoek moesten gaan naar de balans tussen nieuwe klanten, oude klanten en de roulatie. De kleinere kantoren zijn allemaal ook bezig met kwaliteitsvraag en optimalisering van hun bottom-line door weinig renderende auditopdrachten. Daar heeft de focus ook niet op innovatie gelegen. Dat betekent dat het zeker nog 3 of 4 jaar duurt voordat die pijn voorbij is.

Zolang gaat het zeker nog duren voordat er echt fors geïnnoveerd gaat worden in de bredere audit sector. Voor de markt is dat misschien ook wel prettig, er is nog tijd om aan te haken. De assistenten die momenteel de markt in komen, die leren allemaal nog klassiek controleren. Zonder IT, visualisatie en data-analyse en alles systeemgericht. Ik heb daar al

meerdere artikelen over geschreven inclusief een stuk over de Academy 3.0. We moeten ons de vraag stellen: “waar leiden we al die mensen voorop?” Onze klanten automatiseren redelijk door, onderkennen steeds meer de kracht van data-analyse en gaan snel en wij lopen als accountancy sector nog redelijk achter hoor. Ofwel, er zullen nog wat dingen beter in balans moeten raken wil de puzzelstukjes 3.0 mooi op zijn plaats vallen.

Anke: Zijn de ontwikkelingen die in de accountancy worden toegepast, een reactie op de ontwikkelingen bij de klant of andersom?

Pieter de Kok: Voor een klein deel wel ja. Kantoren zien hun klanten vooruit bewegen wat betreft sturen, meten en het gebruik maken van data-analyse technieken. Iedereen heeft het over Big Data zonder te weten hoe en wat, maar het jaagt de data driven mindset wel aan. Een aantal van onze klanten bewegen nu naar continuous monitoring en willen nu weten hoe het bedrijf ervoor staat. Je zal weinig DGA's vinden die opgewonden raken van een jaarrekening. Het event is al 6 maanden voorbij. De klant zit al weer 6 maanden vooruit. Die willen weten hoe de cashflow er over 6 maanden uit ziet, hoe de omzet en het klantenpakket zich ontwikkeld. Die zijn allemaal bezig met het nu en vooruit kijken. Wij als auditors doen in 30 jaar nog steeds hetzelfde. Wij kijken naar een proces terug en naar de cijfers terug en daar zit de gemiddelde ondernemer niet op te wachten. De grote ondernemingen moeten uiteraard zelf ook iets vinden van hun interne controleraamwerk en zich houden aan de governance codes. Dat is allemaal heel geformaliseerd. Het MKB+, de DGA, de clubjes van 50 en onder de 100 a 200 miljoen omzet, die zitten helemaal niet allemaal te wachten op een accountantscontrole. Het heeft voor hun weinig toegevoegde waarde. Zolang wij maar als enige dat geluid laten horen dat audit ook meerwaarde heeft op basis van onze mindset, blijft de gemiddelde DGA of controller geloven dat systeemgericht de enige methode is. Daar knokken wij tegen.

Anke: Het feit dat heel veel ontwikkelingen nog niet worden toegepast is omdat er niet een directe afstemming tussen de accountancymarkt en de BV Nederland?

Pieter de Kok: Ja, wat is nou eenmaal de meerwaarde van een controle voor de klant? Dat is de heersende perceptie. Het is een soort systeem wat zichzelf in stand houdt. Een systeem waarbij voormalig openbaar accountants na hun carrière bij een accountantskantoor bijvoorbeeld naar het bedrijfsleven gaan en de mindset van systeemgericht controleren meenemen. Die nemen vaak ook nog de mindset mee dat de controle een moetje is en dat de meerwaarde daarvan zeer beperkt is. Het is een systeem wat zichzelf continue in stand houdt en daar moet je iets tegen doen.

Gelukkig zijn ook er uitzonderingen hoor, anders zaten wij zonder werk. Andere kant, je wil niet weten hoe vaak wij nog op offerte gesprek worden uitgenodigd en dan is de eerste vraag: “U bent nummer 3 deze week en voor welke prijs gaat u het doen?” Veel ondernemers zijn alleen maar geïnteresseerd in wat de controle kost. Om ze uit te leggen wat de meerwaarde is en waarom wij duurder zijn dan een Big 4-organisatie, dan staan wij al 3-0 achter. Een gemiddelde perceptie is dat een kleiner kantoor goedkoper is, data-analyse is efficiënter dus jullie zijn het goedkoopste kantoor van Nederland. Dat is absoluut niet zo. Wij zitten ergens tussen het midden- hoog categorie, omdat wij technieken gebruiken en meerwaarde toevoegen. Dat doen wij natuurlijk niet voor een appel en een ei. Andere kant, we hebben geen 100 man bij Coney in de audit, dus het is en blijft elke keer een verhaal van vallen en opstaan, uitleggen (daarvoor hebben we ook een leuk Accountant 3.0 filmpje gemaakt) en niet opgeven. Ik ben een groot aantal klanten dankbaar dat ze onze mindset delen.

Anke: Als ik uw antwoord goed begrijp, dan gaat de controle pas over op de moderne aanpak als heel de historische lichterling uit de accountantsorganisaties en de business is?

Pieter de Kok: Ja ook, en met elkaar positief insteken op wat is de meerwaarde voor de onderneming. Als wij een audit doen, hebben wij toegang tot alle relevante bedrijfsprocessen en alle data. Je kijkt niet alleen naar de financiële processen, maar je kijkt ook naar hoe heel het bedrijf is georganiseerd. Meer vanuit ‘business risk’ insteken. Je gaat veel meer naar ‘integrated audit’. Dan ook periodiek controleren en de klant meenemen, dan vereist een auditfee die 1,5 tot 2 keer zo hoog is als de gemiddelde norm. De race van dalende audit tarieven zoals recent door het FD gepubliceerd bij de OOB kantoren begrijp ik ook totaal niet. Hiernaast zie ik ondanks alle discussies over kwaliteit ook in het niet-OOB segment audit fees waarvan ik denk “hoe kan het”. Waanzinnig.

Anke: In principe krijg je met de controle ook de aanbevelingen.

Pieter de Kok: Ja continue, vanuit een breder perspectief.

Anke: Dus de klant zou dan ook minder adviesdiensten in te hoeven huren.

Pieter de Kok: Ja, ik geloof heilig in onze natuurlijke adviesfunctie wat een directe afgeleide is van onze techniek. Maar het is veel complexer. Nogmaals, dan moet je een ondernemer en een onderneming hebben die daar ook in geloven. Dan kun je een goede samenwerking hebben. Zoals net aangegeven is zitten aan de klant-kant ook nog vaak mensen uit de accountancy op de stoel van financieel directeur of controller en een groot deel is nog geïnfecteerd met die oude mindset van 'systeemgericht' dan wel is alleen geïnteresseerd in het prijsvraagstuk.

Maar goed, ondanks mijn ambities en die van vele andere gaat het toch nog regelmatig fout. Het ene schandaal volgt op het andere. Per saldo omdat er blijkbaar niet goed gecontroleerd wordt. Dan kunnen we wel onze koppen in het zand steken, maar het is nou eenmaal zo. Systeemgerichte controle is natuurlijk voor een groot deel gebakken lucht. Systeemcontrole is eigenlijk niets anders dan: we steunen op die klant. En dat gaat met allerlei gefabriceerde steekproeven en aannames, maar echt controleren op transactieniveau dat is waar de waarheid zich bevindt. De waarheid zit in de data, in de data zit de meerwaarde.

Anke: Oftewel vertrouwen is goed, maar controleren is beter.

Pieter de Kok: Jazeker.

Anke: Hoe ziet u de toekomst van mijn generatie accountants?

Pieter de Kok: Ik ben daar relatief somber over. Al met al zie ik te weinig beweging. De blokken opleiding, markt, mens, gedrag & cultuur, de AFM, angst, toezicht en kwaliteitsdiscussies bewegen een beetje, maar zorgen in feite voor een status quo en het blok innovatie is daar het slachtoffer van.

Anke: Ik begreep dat er bij het halen van de PE punten zelf de indeling mag worden bepaald en dat IT daarin dus ook geen factor speelt. Hoe kijkt u daar dan in de toekomst tegenaan?

Pieter de Kok: Dat is heel matig. Ik ben jaren bezig geweest in een andere setting, een hervormingsbeweging om de strijd aan te gaan tegen de status quo (TUACC). De hele IT discussie speelt ook al jaren, maar ik denk per saldo dat we dat ook nog niet gewonnen hebben. Dat zit hem in de opleiding van nu. Als ik nu naar de HBO of universitaire opleidingen kijk, dan zie ik nog te weinig concrete toepassingen van audit en IT in een omgeving. Het blijft allemaal heel theoretisch, zoals hier en daar een workshop. Het ene verbeterplan van de opleiding naar de andere de afgelopen jaren. Hoe dit zich nu gaat ontwikkelen dat moet nog maar blijken. De boodschap is dat we telkens iets meer met IT gaan doen, maar per saldo denk ik dat het nog te weinig is.

Als je kijkt naar de PE – opleiding dan is dat ook nog erg vrijblijvend. Je moet zoveel punten halen bij gecertificeerde opleidingen en je mag zoveel punten halen uit niet gecertificeerde opleidingen, maar de meeste doen gewoon een leuk programmatje en dat is het. Dat stelt niet zoveel voor. Ik begreep dat dit gaat veranderen, mede gestart door de discussie die TUACC rondom PE heeft aangejaagd, maar ik wil het eerst nog maar eens zien. Ik ben er ook niet bij betrokken. Ik denk zo en zo niet dat PE de innovatie in de Accountancy gaat aanjagen.

Nee, de innovatie zal echt moeten komen uit de ondernemer en ondernemingen, zodat er een enorme grote mindset shift komt en dat ze dan bereid zijn om 1,5 keer zoveel te betalen en heel graag een datadriven audit willen. Nu is het nog dat we veel zenden, evangelie, maar eigenlijk wil je dat er aan je getrokken wordt. Dat je data driven mindset op handen wordt gedragen. Daar is zeker nog geen sprake van. Dat heeft te maken met de status quo en het in stand houden van de systeemgerichte denkwijze en de controleaanpak. Daarnaast op termijn de bereidheid om door te ontwikkelen op al die blokken die ik zojuist noemde beperkt.

Anke: Uit mijn interviews tot nu toe is ook gebleken dat de EDP- auditor een integraal onderdeel zijn van het team, maar naar mate je doorvraagt blijkt dat hij pas wordt ingeschakeld als een accountant iets niet begrijpt. Zou de nieuwe accountant een verweving moeten zijn van beide functies of hoe ziet u dat voor u?

Pieter de Kok: De EDP-auditor is niet de data analist. Wij hebben in het verleden meer EDP-auditors gehad dan data-analisten, maar ik heb die balans teruggebracht. Ik heb namelijk niet zoveel EDP-auditors nodig, maar data-analisten. De EDP- auditor moet gewoon periodiek iets zeggen over de kwaliteit van de IT general controls en de hele basis rond die systemen, omdat ik wil weten dat de data die uit de systemen komen integer en betrouwbaar is. Dat daar allerlei

factoren op van invloed kunnen zijn zoals hacking en lekken waardoor de IT omgeving niet optimaal is dat geloof ik allemaal wel. Het gaat mij meer om de acces control en bescherming van stam data, dat moet de EDP- auditor vaststellen door het jaar heen. Een data-analist pakt dit over. De nieuwe accountant zal een mengvorm worden van een data analist en een accountant. Dat is ook hoe wij ze hier binnen Coney opleiden. Ik wil van een data-analist een accountant maken en van een accountant een data-analist. Dan gaan we echt controleren. De klassieke rol van EDP- auditor vind ik prima. Het vaststellen van de IT general controls, application controls, opzet en de basis rond de IT in kaart brengen, dat zal altijd zo blijven. Dat is gewoon een vereiste. Wij hebben 1,5 FTE EDP- auditor, maar ik heb daarentegen 9,5 FTE data analisten. Dat is denk ik hoe de toekomst voor het vak zal zijn. Dat zal niet de aankomende 5 jaar zijn, maar daarna zal het snel gaan. Dat moment dat de systeemgerichte controle langzaam wordt losgelaten en datacontrole als norm naar boven komt. Dan gaat het fundamenteel impact hebben op de controle en de mens.

Anke: Denkt u ook dat na de toepassing van data na een tijdsduur van 5 jaar er ook onderdelen van de jaarrekening geheel geautomatiseerd kunnen worden?

Pieter de Kok: Ja dat is nu al. Wij hebben voor klanten momenteel al 1 script en in dat script zitten bijvoorbeeld 100 controlestappen. Met een druk op de knop haal je alle data binnen en op basis van deze data controleer je dus 100 controlestappen.

Anke: En waar vindt u dat de accountant dan nog belangrijk blijft in de controle?

Pieter de Kok: De communicatie. De senior accountant zal altijd de spil blijven voor de communicatie en de vertaalslag tussen de risico inschatting, het begrijpen van de business, de controleaanpak. De concrete invulling van de controle aanpak naar het script en data-analyses zullen de 'data accountants'. Vervolgens moet die accountant aan de slag met wat hij nu eigenlijk ziet gebeuren en wat zijn bevindingen daarvan zijn. Met die bevindingen moet hij vervolgens naar de klant. De senior accountant wordt moet dus heel sterk zijn in communicatie. Dat wordt zijn rol. De accountant zal steeds meer ondersteund worden door iemand die weet hoe de externe verslaggeving werkt. Externe verslaggeving wordt steeds meer een specialisme. Maar let op, al die regels bepalen mede wel hoe de controle moet worden ingestoken. Uiteraard werkt de accountant samen met de EDP-auditor.

Anke: U zei net dat de accountant een verbindende schakel wordt, maar hoe ziet u de communicatie voor u tussen de accountant en de data-analist. Aangezien de huidige accountant weinig begrijpt van waar een data-analist mee bezig is.

Pieter de Kok: Nee maar die stap moet genomen worden om daar accountants in te trainen. Een accountant heeft wel een analytisch vermogen. Een goede accountant is analytisch heel sterk. Die kan perfect een verbinding maken tussen een risico, een controlerichting en hoe pakken we dat met data analyse op. Vervolgens kan hij de stap maken naar wat de uitkomst is en dit relateren aan zijn controledoelstelling en zijn risico en dit met de klant communiceren. De beweging tussen het controleteam en de data analisten is eigenlijk heel goed. Veel beter dan tussen een accountant en een EDP-auditor. Een accountant heeft niet zoveel op met security settings en hackingprotocollen, maar heeft veel meer op met de werking van het proces en hoe de transacties in elkaar zitten. Nogmaals ik denk over een jaar of 15 dat het één team is, dat het samengevoegd wordt.

Anke: Denkt u dat er in dat tijdsbestek de vraag naar accountants groter wordt of juist naar data-analisten?

Pieter de Kok: Ik denk dat de vraag naar die mengvorm juist groter wordt, dat 'data accountant'.

Anke: Wat voor soort instelling zou hier dan als eerste mee moeten starten? Komt dit vanuit het NBA, opleidingen of ...

Pieter de Kok: Vanuit het NBA komt dit niet. Waar het van vandaan kan komen, is vanuit de nieuwe generatie controllers, accountants of financieel directeurs. Die de kracht van data-analyse onderkennen en afdwingen en naar realtime auditing willen gaan. In de markt hebben we onderwijsspelers nodig die net zo denken over dit vraagstuk als de Coney's van deze wereld. Deze onderwijsspelers moeten rondom innovatie en assurance samensmelten met het beroepenveld van controllers, accountants en financials. Dat is wat we nodig hebben. Sterker, ik zie het zelfs nu gebeuren bij een aantal HBO Accountancy opleiders, die samensmelting. Ik ben daar heel hoopvol over. De rest volgt. De AFM zal volgen, daar ben ik van overtuigd. De NBA kan samensmelting alleen stimuleren. Maar meer moet je echt niet van verwachten. De NBA heeft andere taken. Zie hun initiatieven bijvoorbeeld rondom de CEA (het definiëren van eindtermen) 'verbetermaatregelen' en de 'beroepseid'. Dat zijn meer de NBA onderwerpen.

Anke: Oke duidelijk. Ik hoor nu ook van veel accountants, waarvan ik denk dat het een smoes, dat de volwassenheid van de systemen bij de klant niet toereikend is om data- analyse toe te passen.

Pieter de Kok: Heb je mijn blog gelezen met '10 van de meest gebruikte smoesjes om geen data-analyse toe te passen', daar staat deze ook tussen.

Anke: Maar waar komt die smoes dan vandaan? Dat de accountant zelf nog niet volwassen genoeg is in het gebruik van de tools?

Pieter de Kok: Dat denk ik ja. Maar ook te weinig lef hebben om het gewoon te gaan doen in plaats van altijd maar een excuus op tafel neer te leggen.

Anke: Jullie geven best veel educatie om accountants te leren omgaan met data- analyse, maar brengen jullie de mindset ook over naar andere kantoren?

Pieter de Kok: Ja, dat zijn gewoon commerciële opdrachten. Wij begeleiden op jaarbasis intensief 5 tot 7 kantoren. Waar wij achter de schermen ook data-analyse support geven op controleopdrachten. Onze jongens halen de data op, bouwen de data scripts, bouwen eventslog en leren dit aan de andere kantoren. Daarnaast begeleiden we ook nog een stuk of 10 kantoren in de aanpak en methodologie en verkopen we aan hen de tooling zodat ze het zelf kunnen gaan doen. Wij zijn daar heel open en eerlijk in. Ze weten in principe ook dat wij hun concurrent zijn. Wij hebben onze eigen audit proeftuin, maar zij hebben vaak veel grote klantportefeuilles. We worden er vaak voor gevraagd. Ze zien ons dus niet als concurrenten, maar meer als klankbord en sparringspartner. Is leuk hoor, samenwerken met kantoren die wel vooruit willen.

Anke: Waarom denkt u dat het tempo over 5 jaar harder zal gaan dan nu?

Pieter de Kok: Omdat momenteel nog het na-effect heerst van de toetsing. Daar zijn ze een jaar of 3 geleden mee begonnen en dat duurt zeker nog 5 jaar voordat die pijn voorbij is. Zolang die pijn er is, de druk op die kwaliteitsdiscussie, schaarste aan personeel en het gebrek aan ruimte voor investeringen, zullen er niet echt grote stappen worden gemaakt. Aantal kantoren heeft daar wel al een betere balans in gevonden en maakt wel satppen, maar dat is naar mijn inschatting nog een klein deel.

Anke: In mijn ogen is die druk op kwaliteit best dubbel, want door de toepassing van data- analyse tools kan je de kwaliteit van de audit toch verbeteren?

Pieter de Kok: De status quo is systeemgericht en die controleaanpak wordt nog steeds gehanteerd, maar niet goed genoeg toegepast. Dat moest eerst opgelost worden. Wat je in die AFM rapporten steeds leest: we zeggen dat we dit gaan doen, maar we doen eigenlijk dat. We kiezen voor een systeemgerichte benadering en een stukje gegevensgericht, maar we zien alleen het stuk systeemgericht en zien het stuk gegevensgericht niet terug.

Maar vergis je niet, zelf als je primair gegevensgericht controleert betekent niet dat je niet scherp moet zijn hoe je het verhaald van de controle documenteert. Het kwaliteitsvraagstuk bij een primair gegevensgerichte controle is wellicht nog omvangrijker. Ook wij hebben in 2015 van externe toetsers een aantal aanwijzingen gehad dat de verbinding tussen wat je zegt en doet scherper en beter moet. Dat je een "state of the art" audit praktijk hebt betekent niet dat je continue moet nagaan of de verbinding tussen risicoanalyses, toetsing van interne beheersing en gegevensgerichte controle in balans is en juist is gedocumenteerd. Audit is geen kunstje, het is ook geen 'rocket science', maar vereist wel continue aandacht. Ook binnen ons team. Ik ben daar heel eerlijk in. En bij ons hebben we dan ook nog de extra uitdagingen rondom valideren van data-kwaliteit, het bouwen van data-scripts en de hele organisatie er om heen. Waar we wel vanuit toetsing moet waken is het doorslaan in het vergrootglas op alle formele zaken rondom de controle. Hier zie ik toch vaak dat er erg snel wordt ingezoomd op details.

Anyway, vanuit de huidige situatie is de kwaliteit nog onvoldoende. Dat blijkt uit de recente AFM en andere toetsing rapporten. Dat moet eerst opgelost worden. Parallel zal een langzame conversie ontstaan naar gegevensgerichte benadering. Misschien over een 5 tot 10 jaar dat die gegevensgerichte benadering gaat winnen. Daar zijn we nog heel ver vandaan.

Als jij dit nou eens goed opschrijft, dan heb je een heel goed en actueel verhaal wat de waarheid is over hoe ik denk dat dit vak zich gaat ontwikkelen. Dat is mijn mening. Ik hoor graag van anderen hoe die dat zien.

Het is een heel moeilijk vraagstuk en ik had jarenlang de illusie dat ik in mijn eentje het debat kon leiden en voeren en dat ik in staat zou zijn om iets in beweging te zetten.

Anke: Ik heb inderdaad gelezen over de beweging TUACC...

Pieter de Kok: Ja ik heb allerlei dingen geprobeerd, maar de grootste machtsblokken die blijven allemaal aan elkaar hangen. Het is moeilijk om dat te doorbreken. Het debat ging op een gegeven moment over 'verbetermaatregelen', niet over echte hervormingen en innovatie. Er zijn gelukkig ook veel inspirerende mensen in het vak. Een van de mensen bij PwC is bijvoorbeeld Peter Eimers, die heb ik heel hoog zitten. Die man is nu bezig met een nieuwe opleiding aan de universiteit van Amsterdam: digital auditing. Dat zijn absoluut positieve ontwikkelingen, maar het past allemaal in het plaatje wat ik net schetste. Het is per saldo allemaal nog te weinig om die omslag te maken.

Anke: Een wat persoonlijke vraag, mijn opleiding zit nog in het historische kader en hoe denkt u dat ik mezelf kan ontwikkelen om er voor te zorgen dat ik klaar ben voor die omslag?

Pieter de Kok: Door binnen het kantoor waar je gaat werken aan te geven dat je met deze beweging mee wilt. Dat je daar ook voor opgeleid wilt worden. Of dit nou intern of extern is, maar dat je met die ontwikkeling mee wilt. Bij de Big 4 zijn er gelukkig veel partners die het wel zien en bij PwC zie ik van dichtbij dat er een hoop goede mensen rondlopen. Mark Brouwers en Mona Smit zijn voorbeelden van mensen die het goed snappen, die zijn nodig om die stap te maken. Vanuit daar wordt die olievlek steeds groter. Bij alle Big 4 lopen goede mensen rond alleen het is als een organisme wat zichzelf naar een nieuw evenwicht moet brengen. Er zijn er nu nog te weinig, maar dat gaat veranderen. Het is rustig afwachten. Er is geen paniek. Bij de Big4 kun je het werk nog goed doen als je niet meegaat in die nieuwe stroming.

Op een gegeven moment ontstaat dat nieuwe beroep: vermenging van de accountant en de data-analist. De EDP-auditor blijft voor het technische vraagstuk. Zij verdienen heel veel geld met dingen die weinig met de jaarrekening te maken hebben. Dus het inrichten van anti-hack omgeving, of hacken zelf, bouwen van security walls. Een EDP-auditor heeft een prachtige baan, maar is maar voor een beperkt deel bezig met de jaarrekening. Dat zal altijd zo blijven.

Anke: Hoe kijkt u aan tegen de ontwikkeling van de Blockchain?

Pieter de Kok: Tegen Blockchain kijken we vanuit ons vakgebied aan als het gaat om de digitale grootboeken die door algoritme aan elkaar zijn verbonden. Die Blockchain ontwikkeling wordt momenteel heel erg gehypt vanuit de Fintech. Blockchain is super interessant en we volgen het allemaal, maar bij ons op de radar staat die ergens rechts bovenin: op de ver weg stip. Ik zie dat nog niet in de accountancy of in het bedrijfsleven op korte termijn (komende 5 jaar) een vorm aannemen waarbij het voor ons als assurance interessant wordt. Het zou zomaar over 5 jaar anders kunnen zijn. Wij investeren er in ieder geval niet in. We volgen het, maar voor de rest wil ik eerst bekijken hoe het zich ontwikkelt. Het is een hele mooie technologie en er zullen allerlei toepassingen voor ontwikkeld worden. Op het moment dat bedrijven niet meer boekhouden in boekhoudpakketten, maar dat de boekhouding van alle bedrijven aan elkaar gekoppeld worden en de algoritmes worden gevalideerd dat is voor een groot deel nog science fiction. Dat we die kant op gaan, ongetwijfeld. Dat mijn kinderen waarschijnlijk in die Blockchain wereld zullen opereren dat geloof ik ook wel, maar op dit moment is vanuit onze wereld nog te ver weg om daar concreet mee aan de slag te gaan. We volgen het allemaal, maar het is primair nog een technische discussie.

Anke: En hoe ziet u de toekomst met de ontwikkelingen in de kunstmatige intelligentie?

Pieter de Kok: Dat is wel wat dichterbij staat. Er zijn natuurlijk super computers in ontwikkeling. Dat is op lange termijn wel een vervanging voor software van data analyse, omdat die supercomputer, zoals Watson, over 10 jaar dermate intelligent zijn dat ze bij wijze van spreken de data inlezen en een groot deel van de controle kunnen gaan doen. Ook dat je vragen kunt stellen en dat er antwoord wordt gegeven. De software en analyses nu daar moeten wij nog een vraag aan geven en dan gaat die op zoek naar een antwoord. Dat is allemaal nog vanuit onze intelligentie. Maar een super computer zal data gebruiken en het antwoord actief gaan formuleren. De Watson computer is momenteel in staat om in 1 minuut 3000 boeken te lezen. Die is heel erg groot aan het worden in de gezondheidszorg. Ik denk zeker dat die ontwikkeling ook door gaat zetten naar ons assurance vak en die impact die schat ik wezenlijk hoger en desastreuzer in dan de Blockchain. Maar misschien een combinatie van de Watson en Blockchain een einde van het vak zou kunnen

betekenen. Dan praat je echt over 15 tot 20 jaar later. Tegen die tijd ben ik allang uit het vak gestapt. Ik denk dat die combinatie Watson en Blockchain en de snelheid van dashboarding (teruggeven bevindingen) dus die combinatie visualisatie, Blockchain en Watson dat die de doodsteek gaat zijn voor het audit vak en ook de samenstelpraktijk. Over 15 tot 20 jaar is het einde oefening. Maar het zou ook daarna nog maar eens 5 jaar kunnen duren. Toen ik in 1996 bij EY zat hadden we al een innovatielab en toen hadden we het al over EDI-systemen die met elkaar gingen praten en elkaar gingen controleren en over kunstmatige intelligentie. We zijn nu 20 jaar verder en er is in de toepassing nog niet veel veranderd, dus het kan zo maar nog langer duren. Dat een aantal dingen in beweging gaan komen, daar ben ik van overtuigd.

Bijlage 3 Interview accountant A

Eindhoven, 22 maart 2016

Anke: Alvorens de vragen misschien leuk om je even kort voor te stellen en te vertellen wat je functie is binnen accountantskantoor A en in welke sectoren je werkzaam bent?

Accountant A: Ik ben A. ben werkzaam bij kantoor A als manager. Nu ongeveer 6 a 7 jaar werkzaam bij kantoor A. Ik heb ook mijn afstudeerscriptie daar gedaan. Ik ben werkzaam op Financial Services waarvan in Amsterdam de stampplaats. Ik ben met name betrokken bij de controle van financiële instellingen, dat zijn banken verzekeraars pensioen fondsen en een aantal special purpose enteties (SPE's). Dat is in het kort mijn achtergrond. En ik geef natuurlijk les op de Fontys in een bepaalde periode van het jaar.

Anke: Ik denk dat je in die 6 a 7 jaar best wat ervaring op hebt gedaan met betrekking tot IT. Zijn er bepaalde ontwikkelingen die je in die 6 a 7 jaar op de voorgrond hebt meegemaakt of die de controle echt hebben veranderd?

Accountant A: Wat je in algemeenheid ziet binnen kantoor A, en dit zal in andere kantoren niet anders zijn zeker bij de Big 4-kantoren niet, dat de controleaanpak elk jaar wordt heroverwogen. Niet zo zeer de controleaanpak bij de klant, maar veel meer de algehele controlemethodologie. Daarbinnen zie je ook wel een verschuiving van de rol naar onze IT collega's. Ik denk met name dat je de IT-auditors nog nadrukkelijker in je controleaanpak moet betrekken en dat is wel een ontwikkeling die je ziet. Wat bij kantoor A wel geldt, en wat voor andere specialisten niet geldt, is dat IT-auditors echt onderdeel uitmaken van het audit team. Daar waar wij een tax specialist of een actuaaris inschakelen, ook met allerlei verplichten zitten: stel vast dat hij deskundig is en stel vast dat onafhankelijk is, dat hoeven wij voor onze IT-specialisten niet te doen, omdat zij echt onderdeel uitmaken van het core audit team.

Anke: Ik heb het AFM-rapport gelezen. In dat rapport wordt best wel vaak geconcludeerd dat de werkzaamheden die door een IT-auditor zijn gedaan nog moeten worden gecontroleerd door een accountant of dat deze betrouwbaar zijn en of je dit wel kunt gebruiken als controle informatie. Hoe wordt daar dan binnen kantoor A mee omgegaan?

Accountant A: Dat is op zich wel een terechte opmerking, maar wat je dus bij ons ziet, en in het framework wat wij als accountantskantoor A gebruiken, dat IT-auditors een onderdeel zijn van het audit team en daarmee voldoen zij per definitie aan de aspecten waar wij als reguliere auditors ook aan moeten voldoen. Zij maken onderdeel uit van ons auditors netwerk om het zo maar te noemen. En daarmee zien wij, dat is overigens een fundamentele keuze van kantoor A, het inschakelen van een IT-auditor niet als het inschakelen van een interne specialist. Dat is trouwens wel even een opmerking: het is niet zo dat bij iedere opdracht IT-specialisten betrokken zijn, maar zodra de specialist betrokken is maakt hij ook onderdeel uit van het audit team. Hoe je dat dan vervolgens terug ziet in onze controle is dat zij ook vanaf de planningsfase tot en met de conclusion fase hun eigen verantwoordelijkheden hebben en vastleggen. Zij stellen hun eigen IT planning memorandum op, zij doen hun eigen risk assesment en beoordelen zelfstandig de controls. Uiteindelijk reviewen wij dat natuurlijk wel. In die zin komen wij daarin wel tegemoet aan de opmerkingen van het AFM rapport maar het is wel iets. Zij worden wel anders gezien dat de zuivere inzet van specialisten als tax of actuaaris.

Anke: Oke, en bij de planningsfase. Hoe stel je vast of een IT-auditor wordt ingezet of noodzakelijk is? Wanneer wordt bepaald hoe die in het team wordt toegevoegd?

Accountant A: Dat vind ik ook wel een terechte vraag. Je hebt binnen accountantskantoor A een aantal voorgeschreven voorwaarden waarbij je er feitelijk niet aan ontkomt om IT audit in te zetten. Dat zijn echt kwantitatieve aspecten zoals het aantal uren op de engagement. Volgens mij als je meer dan 500 uren maakt op een opdracht dan moet je al IT audit inschakelen. Ook bij complexe entiteiten, waar een IT omgeving aanwezig is, ontkom je er niet aan om IT audit in te schakelen. Bij 9/10 opdrachten zie je al dat IT audit in mindere of in grote mate betrokken is. Het zijn echt uitzonderingen waar dat niet het geval is. Of 8/10 is IT audit gewoon betrokken.

Anke: En net zoals bij die 500 uur of meer. Is het dan de efficiëntie van de IT die wordt toegevoegd om die 500 uur haalbaar te maken of?

Accountant A: Nou er wordt veel meer gezegd: "Omdat het 500 uur of meer aan controle uren betreft, zal het ook wel een grote of complexe opdracht zijn waardoor de inzet van IT audit gerechtvaardigd is".

Anke: En wat voor werkzaamheden worden er dan door IT audit uitgevoerd?

Accountant A: Ja, zoals ik net al zei beginnen zij in de planningsfase. Daarbij maken zij zelf een inschatting van de verwachte uren die zij nodig hebben en natuurlijk wordt er over de scoping afstemming gezocht met het audit team. Wat verwachten wij van IT audit? Dat zit met name in de planningsfase. Vervolgens vindt er een interim-controle plaats waarna zij naast ons of samen met ons optrekken. En zij toetsen ook ITGC en application controls. Je ziet met name dat zij ITGC toetsen. Bij de application controls, in ieder geval de opdrachten waar ik kom, toetsen zij die merendeel van de tijd ook, maar dat is vaak nog een keuze of zij die testen of dat het door de reguliere auditor wordt gedaan. In de jaareinde fase zie je dat IT audit met name wordt ingezet om naar lijstwerk te kijken. De betrouwbaarheid van lijstwerk, hoe komt dat tot stand en hoe weten we dat we kunnen steunen op het lijstwerk. Daar speelt IT audit voornamelijk een belangrijk rol in. In de conclusion fase ben je eigenlijk als primary audit team verantwoordelijk om je conclusies te trekken uit de werkzaamheden die je audit team heeft gedaan.

Anke: Je vertelde dat je voornamelijk voor financial services werkt. Ik heb best wel veel gelezen over Blockchain, hoe is de toepassing daarvan binnen de praktijk?

Accountant A: Wat is dat als ik vragen mag?

Anke: Dat is dat virtuele systeem om te betalen of transacties op te zetten zonder tussenkomst van derden. Heb je daar niets over gehoord?

Accountant A: Nee, dat zegt me niets eerlijk gezegd.

Anke: Laat staan dat wij een transactie hebben, dan wordt er op basis van algoritmes een betaling opgezet die alleen jij en ik kunnen accepteren. Het algoritme voor die ene transactie is altijd eenmalig. Het komt voort uit eerdere transacties in de Blockchain. De ene transactie bestaat niet zonder de andere. Ook kan de transactie niet plaatsvinden via een andere weg. Tenzij ik als verstuurder zeg maar dat ene algoritme blokkeer en dan ontstaat er wel een nieuwe algoritme voor een nieuwe betaling. In principe is het altijd dermate veilig dat de betaling altijd bij de juiste persoon aan komt. Daarnaast is het een transparant systeem om dat iedere transactie wordt weggeschreven in een digitaal grootboek dat voor alle gebruikers zichtbaar is.

Accountant A: Nou ja goed ik vraag me even hard op af als je puur kijkt naar audit, want goed je ziet wel meer ontwikkelingen op dat vlak. In hoeverre deze ontwikkeling echt invloed gaat hebben op je controleaanpak. Ik denk namelijk heel beperkt.

Anke: Oke

Accountant A: Als je kijkt naar wat ik net zei. In de interim fase wordt door IT voornamelijk gekeken naar ITGC en application controls. Het gaat natuurlijk met name om de ITGC's, de application controls en de primaire sub systemen die bij een bank relevant zijn. Denk aan een hypotheek en spaaradministratie. Dat soort producten die ze hebben. Dan denk ik dat de rol van die nieuwe ontwikkelingen beperkt van invloed zijn. Zeker op je primaire audit.

Anke: Maar het is wel frappant dat als er dan zoveel over te lezen is, dat het nog niet echt in de praktijk door is gekomen. Er wordt namelijk gezegd dat door deze ontwikkeling de tussenkomst van derde partijen zoals banken overbodig wordt.

Accountant A: De vraag is even, gaat die trend invloed hebben op je controleaanpak. Ik weet dat niet. Ik kan me voorstellen dat het maar een beperkte invloed heeft. Wat je wel ziet en dat is dan bijvoorbeeld niet bij de bank waar ik net aan refereerde maar bij een andere klant waar ik kom. Daar zie je bijvoorbeeld wel dat we met data-analyse en process mining echte hele grote stappen gezet hebben. Als ik kijk naar afgelopen jaar, dan is dat voor mij zelf wel echt een eyeopener geweest. Met name de toegevoegde waarde die process mining en data-analyse kunnen bieden aan je audit. Daar waar ik voorheen meer had van data-analyse en process mining zijn leuke fancy begrippen, die inderdaad wel iets kunnen betekenen voor je audit, maar wat een beetje een ver van me bed show bleef. Dit jaar heb ik wel echt gezien dat het echt iets bijdraagt aan de kwaliteit van je controle.

Anke: Oke, en zijn dat dan ook de enige ontwikkelingen die je ervaren hebt? Of in ieder geval het afgelopen jaar? Of heb je de jaren daarvoor nog echt ontwikkelingen meegemaakt, waarvan je denkt dat die ook iets toevoegen?

Accountant A: Misschien wel handig voor als achtergrond. Bij die klant hadden we significante bevindingen in de controle en dan moet je denken aan primaire functiescheidingen die niet in het systeem aanwezig zijn of doorbroken kunnen worden. Hoe je met inzet van data-analyse en process mining uiteindelijk tot een effectieve eind conclusie kan komen. Dan denk ik dat het duidelijk meerwaarde heeft. Het is niet zoals ik het in het verleden zag van: we moeten het inzetten, want klanten zien het ook als positief. Het heeft ook echt een positieve meerwaarde voor onze controle. Ik heb bij, dat verbaast je misschien, de andere opdrachten waar ik kom de inzet van data-analyse en process mining maar heel beperkt gezien.

Anke: En heb je een idee waardoor dat kan komen?

Accountant A: Ja, lastig. Ik bedoel tegenwoordig kan je met data-analyse, en zeker bij de financiële instellingen waar ik kom en waar veel boekingen plaatsvinden, best wel een slimme controle uitvoeren door naar bepaalde standen of stromen en ontwikkelingen te kijken. Maar waar het hem in zit, ik weet het niet. Misschien lopen we daar als accountantskantoor A wel een klein beetje in achter. Ik weet niet hoe dat bij andere big 4-kantoren plaatsvindt, maar waar ik dus net al aangaf wij focussen ons met name op die standaard aanpak zoals we die al een aantal jaar kennen en we IT met name inzetten voor de ITGS en Application controls. En wat ik dus al aangaf die inzet van data-analyse en process mining bij die ene opdracht was voor mij ook echt een eye opener.

Anke: Oke

Accountant A: Je zou kunnen zeggen, kijkend naar het type klant financiële instellingen zou je aan de voorgrond verwachten dat de toepassing vaker voorkomt. Maar ik zie dat bij de opdrachten waar ik kom, nog heel beperkt.

Anke: En is het misschien omdat de vereisten/standaarden het gebruik van IT tegenhoudt? Of in ieder geval dat die nog dermate zijn onderontwikkeld met het betrekking tot het gebruik van bijvoorbeeld data-analyse of is het bijvoorbeeld meer vanuit de maatschappij nog niet geaccepteerd bij alle ondernemers om het merendeel te automatiseren?

Accountant A: Ik denk een combinatie hiervan. Je hebt opdrachten of klanten waarbij de aanlevering van data of bestanden nog niet helemaal je van het is. Waar je het misschien wel zou willen, maar waar het gewoon nog niet kan. Daarnaast vanuit het perspectief van de auditor is het best wel een overgang als je in het verleden vanuit die standaard controleaanpak ineens op data-analyse en process mining moet overgaan. Maar wat natuurlijk daarin wel een belangrijke rol speelt: als je bevindingen hebt tijdens een interim-controle en je zit echt vast dan kan data-analyse en process mining echt uitkomsten bieden. Dat hebben wij bij die opdracht wel gezien.

Anke: Wat ik hier dan uit begrijp of in ieder geval hoe ik denk dat je het probeert te zeggen is dat het moet of helemaal omgegooid worden en dat iedereen met zijn neus dezelfde kant op moet staan of het blijft voornamelijk de historische aanpak en data-analyse wordt aanvullend gebruikt.

Accountant A: Ik denk dat het de komende jaren wel steeds meer zijn intrede doet, want ik zie bij nieuwe opdrachten, in het kader van de shift van de ene naar het andere kantoor wat nu plaats vindt zie je wel, dat ook in de audit programma's die wij nu presenteren naar de klant toe daar ook wel aandacht wordt besteed aan data-analyse en process mining. Dus je ziet daar echt wel ontwikkeling in, dus ik denk dat over een aantal jaar het ook een stapje verder gaat.

Anke: Geven jullie dan ook advies aan klanten met betrekking tot het gebruik van automatisering?

Accountant A: Dat is natuurlijk ook en zeker bij financiële instellingen waarbij met het zware regime, vaak OOB's, dat vrij lastig is. Je hebt te maken met een strikt scheiding tussen controle en advies. Wat je weer wel ziet, zoals die klant waar we het afgelopen jaar data-analyse en proces mining hebben ingezet waar we nu gaan af rouleren, is dat we wel weer kijken of we daarop kunnen voortborduren om daar nog advieswerk te gaan doen. Wij zien wel dat er op IT vlak en de analyses die wij aan de achterkant hebben uitgevoerd dat die ook prima door de organisatie zelf uitgevoerd kunnen worden. Als je hiermee in je adviesrol iets kunt betekenen dan doe je dat natuurlijk graag.

Anke: Ziet de klant zelf ook de toegevoegde waarde van het gebruik van bijvoorbeeld data-analyse?

Accountant A: Ja wel degelijk. Dit was zeker een klant die op dat gebied zeker gehoorzaamend is. Zij zien ook wel met een goed verhaal de meerwaarde van data-analyse in.

Anke: Het lijkt mij namelijk best lastig om dit uit te leggen aan ondernemers als het best nieuw is. Het is niet zoals ze gewend zijn en is het dan wel vertrouwd voor hen?

Accountant A: Het grappige is dat als de klant dus ziet en dat was bij deze klant ook het geval... Je moet je voorstellen dat wij daar in november een interim-controle hebben uitgevoerd en hebben daar best wel schokkende bevindingen gedaan. Dan kun je je de vraag stellen waarom heb je die vorig jaar niet geconstateerd? Dat heeft allerlei oorzaken, maar dan nog dit jaar doe je die bevindingen en dat gaat echt om primaire functiescheiding. Even een voorbeeld: een nieuwe hypotheekacceptant die kan rentes in het systeem aanpassen, variërend van min 5 tot plus 5 %. Dat zijn best wel schokkende aanpassingen die iemand kan doen. Als je die constatering in november doet en je wilt wel gewoon tot een goedkeurende verklaring komen dan ziet de klant natuurlijk ook echt wel in als je dan vervolgens met process mining tot een oplossing komt, dat het meerwaarde biedt. Een beetje uit nood geboren, kun je daarbij wel een hoop begrip creëren bij de klant.

Anke: Misschien voor nu een wat rare vraag, maar hoe heb je vorig jaar dan gecontroleerd?

Accountant A: Dat is een goede vraag...

Anke: Want ben je dat jaar tot een goedkeurende verklaring gekomen?

Accountant A: Ja. Wat je wel ziet daar: onze interim-controle hebben wij deels nieuw opgezet. Daar waar ze vanuit het verleden, dat je zie bij andere opdrachten ook wel, veel meer vanuit een test of detail een interim-controle deden. Dus wat de klant eigenlijk deed en ook de accountant, is de beheersmaatregelen verwarren met de test of detail. Maar goed daar hebben we in 2015 wel stappen in gemaakt en daar hebben we samen met de klant gekeken naar beheersmaatregelen die aanwezig dienen te zijn binnen de keyprocessen om inherente risico's die je hebt geïdentificeerd af te dekken. We hebben dat ergens in maart/april gedaan en vervolgens bij de uitvoering van de interim in oktober/november bleek dat die beheersmaatregelen gedeeltelijk niet aanwezig waren. Dan moet je dus iets, toen hebben we uiteindelijk nagedacht in welke mate data-analyse of process mining daarin een rol kan spelen.

Anke: Wel interessant om te horen dat het op dat vlak zo aanvullend werk heeft geleverd.

Accountant A: Een korte toelichting op hoe we dat toen hebben gedaan. Hoe weet ik dat als een acceptant 5% kan variëren in de hypotheekrente, dat het juist wordt verantwoord? En wat wij hebben gezegd is: je hebt een hypotheekadministratie van het jaar daarvoor en de hypotheekadministratie per jaar einde. En als je die 2 met elkaar gaat matchen dan komen daar natuurlijk een aantal mutaties uit. De mutaties die daaruit volgen, je zou verwachten dat daar ook een geautoriseerde procestaak aan ten grondslag ligt. Wat we vervolgens hebben gedaan is de mutaties afzetten tegenover de geautoriseerde taken. En gekeken naar wat er onderaan de streep over blijft en gekeken naar potentieel ongeautoriseerde taken. Nou gelukkig bleek dat redelijk goed met elkaar te matchen. We zagen wel een afwijking op het gebied van aflossingen. Dat zat hem uiteindelijk in het volgende: klanten, en vooral in deze tijd, zien met de lage rente eerder de gelegenheid om af te lossen. Maar wat je zag is dat klanten gewoon geld overmaakte naar de hypotheek verstrekker en dus kwam dat geld wel binnen, maar er lag in feite geen procestaak aan ten grondslag. Daarmee heb je dus een afwijking tussen je procestaken en je mutaties. Uiteindelijk hebben we dat gewoon in detail geanalyseerd, maar dan ben je dus heel anders een controle aan het uitvoeren maar wel veel meer risico gericht. Je richt je voornamelijk op de mutaties die niet worden getriggerd door een procestaak, omdat daar een ongeautoriseerde transactie in schuilt.

Anke: Dus met de inzet van IT kan je controle zo efficiënt inrichten dat je als accountant voornamelijk kan focussen op die significante risico's?

Accountant A: Ja dat is wat we hebben gedaan. Wat we bij die klant met IT-audit hebben gedaan, heel die analyse die ik net heb geschetst, die hebben wij contextueel samen met hun bedacht. Zij zijn vervolgens aan de klant gaan vragen wat er aan data beschikbaar is, want dat is natuurlijk ook belangrijk. Je kan wel van allerlei ideeën hebben, maar je moet wel al die data hebben. Die was er bij deze. IT-audit heeft die analyses voorbereid en onderaan de streep hebben wij weer opvolging gegeven aan de mutaties waar geen procestaak aan ten grondslag lag. Uiteindelijk is dat een behoorlijke

omslag geweest. Dat is enerzijds wel een goede stap in de controle geweest en anderzijds zie je ook wel het begrip en de erkenning van je werk aan de zijde van de klant.

Anke: Hoe documenteer je deze werkzaamheden af met betrekking tot bijvoorbeeld de COS?

Accountant A: Zoals ik al eerder vertelde blijf je vanaf je planning daar al mee bezig. De stappen die je tijdens je planning doorloopt, namelijk kan ik die betreffende test of methode inschakelen. Daarnaast stel je ook voor om een IT planning memorandum op te stellen. Vervolgens maak je een afspraak over de aard en de scoping van de werkzaamheden. Daarna trek je de controle samen op. Er wordt regelmatig gebeld. Als wij iets niet snappen bellen wij IT en als IT iets niet snapt bellen zij ons. Dat is vrij ad hoc, maar dat is denk ik wel voldoende afgebakend.

Anke: Wat ik dus heb gelezen uit die reviews van de AFM dat je in principe gebruik kunt maken van data-analyse, maar je dient altijd op de "historische manier" aanvullende werkzaamheden te verrichten.

Accountant: Hoe bedoel je dit dan?

Anke: Als bijvoorbeeld blijkt dat de autorisaties niet kloppen dat je dan alsnog detailwerkzaamheden moet doen om vast te stellen dat het ook daadwerkelijk zo is.

Accountant A: Dat is ook wat ik net probeerde toe te lichten. IT audit heeft eigenlijk gekeken van: nou welke mutaties hebben procestaken en is dat logisch? Het kan natuurlijk ook zijn dat een klant belt om een wijziging van zijn NAW-gegevens door te geven en dat leidt vervolgens tot een aflossing. Dat is dan een mutatie die niet rijmt met de procestaak. Ook daar heeft IT audit naar gekeken. Vervolgens hebben wij een drietal smaakjes gekregen. Eentje welke groen was, waarbij de mutatie aansloot met de procestaak. Een oranjesmaak, waarbij de mutatie wel gekoppeld was aan een procestaak, maar niet heel logisch dat een procestaak tot een bepaalde mutatie zou leiden. Derde smaak was de zogenaamde red flex waarbij je wel een mutatie had maar geen procestaak. We hebben voor alle onderdelen eigen detail werkzaamheden uitgevoerd, echt naar onderliggende contracten en overeenkomsten doorgeprikt. We hebben natuurlijk wel daarin een risico analyse gemaakt en dan kom je met name bij categorie 2 en 3 uit. Bij 3 hebben we detailcontroles van wel 30 tot 40 mutaties gedaan. Bijna een integrale check. Ik denk dat juist in dit voorbeeld je heel goed ziet dat IT een bepaald stuk aan voorwerk doet en wij zijn daarbij aangehaakt. Je weet wat ze doen en op basis waarvan en wij toetsen ook de betrouwbaarheid van het lijstwerk samen met IT en vervolgens ga je van allerlei detailcontroles doen op basis waarvan IT heeft gerapporteerd.

Anke: Dus je blijft als accountant altijd nog belangrijk in het proces?

Accountant A: Ja, het is niet zo dat je zegt van IT audit doet dit maar en rapporteer ons maar over de uitkomsten. Ik zal je heel eerlijk vertellen dat je ook opdrachten hebt waarbij IT audit iets te weinig zelf initiatief neemt en waarbij je zelf veel meer moet sturen van wat hebben jullie gedaan en wat zijn de uitkomsten. Uiteindelijk blijkt wel dat zij datgene hebben gedaan wat je besproken hebt, maar je trekt voor je gevoel niet helemaal lekker met elkaar op en soms wordt dit ook als lastig ervaren door de klant. Je moet je voorstellen dat wij in een bepaalde week onze interim-controle komen doen en dan vervolgens IT audit nog 2 weken later hun feestje nog komt doen. Dat wordt niet altijd door de klant gewaardeerd. Het is dan ook niet altijd even efficiënt, want IT ziet aandachtsgebieden en wij zien aandachtsgebieden waar je dan samen iets mee moet doen. Je ziet ook echt wel tussen klanten onderling, als ik voor mezelf spreek, wel grote verschillen. Dit is dan ook voor accountantskantoor A de komende jaren een uitdaging om dat meer gestroomlijnd te krijgen.

Anke: Je zei net dat de IT-auditor onderdeel is van een team, maar aan de andere kant is het nog niet dermate efficiënt gepland voor de toepassing?

Accountant A: Dat is meer te wijten aan het feit met wie je te maken hebt vanuit IT. En uiteindelijk zijn het ook gewoon mensen, dat zou je misschien niet zeggen maar haha nee, je hebt altijd met verschillende mensen te maken. De ene IT-auditor is iets actiever en productiever dan de ander die is terughoudender. Dat is meer wat ik net probeerde te beschrijven bij een terughoudendere IT-auditor daar moet je zelf wat meer en wat dichter achteraan zitten.

Anke: Hoe zie jij de ontwikkeling van: nu zijn de IT-auditors onderdeel van een team en geven ze je handreikingen om je werkzaamheden verder op te baseren, maar zie je het echt gebeuren dat ze ook een van ons zouden kunnen gaan vervangen?

Accountant A: Ik geloof veel meer in het feit dat je als reguliere auditor meer IT kennis dient te hebben en ik denk niet dat de een de ander gaat vervangen. Ik denk enerzijds dat je nauwer met elkaar gaat optrekken. Wat ook wel een belangrijk aspect is binnen accountantskantoor A, dat wij sinds vorig jaar een traject hebben lopen waar we starters opleiden in een 10 á 12 cursussen waarbij de belangrijkste kaders die IT-auditor bieden naar voren komen en dat zij als een soort brug kunnen fungeren tussen de reguliere audit en de IT audit. Dit werkt op zich goed. Dit is bijvoorbeeld bij die klant waar ik net beschreef. Hebben we dat ook op die manier gedaan. Ik denk dat dit soort situaties de aankomende jaren meer plaats gaan vinden. Ik denk niet dat het een het ander gaat vervangen.

Anke: Je geeft natuurlijk ook les op Fontys. Hoe denk je dat Fontys hierin kan inspelen?

Accountant A: Dat is een goede vraag. In alle eerlijkheid: ik denk dat er op Fontys vlak nog best wel wat winst te behalen valt. Door een nog veel beter gecombineerd programma aan te bieden tussen de primaire vakken CB, AO en EV. Nu wordt het veelal als losstaande vakken gegeven. Dat is natuurlijk ook wel het meest logisch en het is ook wel lastig aangezien je niet kan zeggen: we gaan het allemaal op een hoop gooien. Dat je meer interactie zou verwachten tussen de 3 hoofdvakken en IT dat zou wel een logische ontwikkeling zijn en dat erkent de Fontys volgens mij zelf ook wel.

Anke: Ik vind dat daar momenteel nog niet zoveel aan wordt gedaan.

Accountant A: Dat is natuurlijk ook een hele uitdaging en daar zijn echt wel stappen in te maken. Ik weet nog toen ik hier bij Fontys kwam, ik weet niet hoe dat nu is, maar toen kreeg ik SAP en dat aan de hand van een bundel als een soort van checklist via SAP gedaan moest worden. Wat ik nu wel het beeld heb, is dat er getracht wordt SAP meer in te bedden in een AO of CB en dat er vanuit die invalshoek meer aandacht aan wordt besteed. Ik denk dat Fontys daar zeker stappen in heeft gemaakt. Als je mij vraagt is Fontys er? Nee, ik denk dat Fontys nog een heleboel stappen te maken heeft.

Anke: En vervolgoopleidingen zoals bij Nyenrode? Gaat dat onderwijs nog via de primaire weg of zijn zij verder?

Accountant A: Dat is lastig. Ik heb op Nyenrode de deeltijdstudie gedaan, waar je op een dag met name de theorie krijgt en de praktijk leer je op maandag tot en met donderdag. Je leert wel het stukje theorie rondom IT, maar met name de toepassing zit dan echt in de praktijk. Maar meer een hbo opleiding zoals op Fontys, waar je in de eerste 4 jaar echt de beginselen leert. Ik vind dat daar meer de rol van IT naar voren zou kunnen komen.

Anke: En dan voortbordurend op het traject na de opleiding en de fase waar je nu zelf in zit. Je zei net dat de starters bij accountantskantoor A een cursus krijgen aangeboden. Hoe zit het met de cursussen voor de medewerkers die al langer in dienst zijn?

Accountant A: Wat je ziet is dat er elk jaar, en zeker bij de grote kantoren, worden er update cursussen geboden. Er worden dan relevante ontwikkelingen behandeld en ontwikkelingen in de methodologie en zaken die daarbij ook aan bod komen zijn IT ontwikkelingen. Daarmee wordt het kader van degene die er al langer zitten, worden ook gewoon bijgespijkerd en ontwikkeld.

Anke: Bekleed IT een groot deel van het interne opleidingsaanbod of is dat er nog te weinig?

Accountant A: Wat je steeds meer ziet dat IT-auditors aansluiten bij de cursussen die wij als reguliere auditors bijwonen. Daarmee moet je al een breder programma aanbieden, dat wat de IT-auditors boeit maar ook de reguliere auditors. Ik denk wel dat daar nu voldoende diepgang in zit, maar denk wel dat daar de komende jaren ook wel een uitdaging ligt om dat te blijven doen. Zeker ook met de inzet van data-analyse en process mining en de shift die nu plaatsvindt daarin ook gewone auditors mee te nemen. Wat betekent het, wat moeten wij doen, wat is de rol van die technieken om zo efficiënt mogelijke controle uit te voeren en zeker ook kwalitatieve controle.

Anke: Is er ook een afdeling binnen accountantskantoor A die zich bezighoudt met de ontwikkelingen?

Accountant A: Ja je hebt de IT-auditors die zich primair gewoon met de controle bezig houden en je hebt een aparte IT tak en die zich voornamelijk met IT vernieuwingen bezig houdt. Bij die klant hebben we dus ook met die laatste afdeling samen gewerkt.

Anke: Dat ene deel van IT audit onderhoud ook de ontwikkelingen die zich voordoen?

Accountant A: Dat weet ik zo eerlijk gezegd niet. Daar sta ik nog iets te ver vandaan. Wat ik alleen weet is dat zij op die opdracht altijd heel goed ingelicht overkwamen. Wat ik wel begreep in de eerste gesprekken is dat dit de aankomende jaren beter moet worden opgetuigd binnen accountantskantoor A.

Anke: Ik had gelezen dat veel van de Big 4-kantoren data analisten gingen aannemen...

Accountant A: Volgens mij heeft accountantskantoor A de afgelopen maanden ook een aantal overnames gedaan. Specifiek op het gebied van data-analyse en IT audit. Met name gericht op de IT ontwikkelingen die je net hebt beschreven. Dit geldt volgens mij voor alle big 4-kantoren een redelijk versterkte toename.

Anke: Denk je dat de big 4 kantoren daarin het voortouw nemen of denk je dat vanuit het middelgrote kantoren?

Accountant A: Ik denk, en dat is ook inherent aan de grote van de organisatie, dat de big 4 onder net wat strenger toezicht worden onderworpen dan de kleinere kantoren en dat de big 4 daarin het voortouw neemt en dat dit vervolgens door rolt naar de andere kantoren. Het voordeel van de big 4-kantoren is dat zij enerzijds gewoon de capaciteiten, kennis en het geld in huis hebben om die ontwikkelingen mede mogelijk te maken. Wat ook belangrijk is dat bij klanten veelal de mogelijkheid is om dit mogelijk te maken in vergelijking tot een bakker om de hoek. Daar kun je wat lastiger data-analyse doen in vergelijking tot een financiële instelling die over bakken aan data beschikt. De informatie die zij hebben, daar is makkelijker om ontwikkelingen te realiseren.

Anke: Je vertelde over de opdracht waarin de aanwijzingen uit data-analyse zijn gekomen. Hoe belangrijk wordt ervaring van de accountant in het gebruik van die toepassingen? Je zou mij die conclusie denk ik niet kunnen laten trekken.

Accountant A: Dat is ook wel inherent aan de gelaagdheid van een controle team. De conclusies die bij die opdracht zijn getrokken worden voornamelijk door een senior manager of een partner gedaan. Die nemen daarin het voortouw. Ook als gevolg van de aard van de bevinding en het gevolg daarvan. Ik denk dat ervaring uiteindelijk voldoende wordt gewaarborgd door de gelaagdheid van je team.

Anke: Dit waren mijn vragen. Bedankt!

Bijlage 4 Interview IT-auditor A

Eindhoven, 24 maart 2016

Anke: Het lijkt me leuk als je even iets over je zelf vertelt, hoeveel jaar je al bij accountantskantoor A werkt, je functie en eventueel in welke segmenten je werkzaam bent.

IT-auditor A: Hoelang werk ik bij accountantskantoor A? Sinds 1998 dat is nu 17 jaar bijna. Daarvoor heb ik in de boortorens en olieraffinaderijen gezeten. Dat is een hele andere tak van sport. Maar dan sinds 1998 bij accountantskantoor A en toen in de rol opgeleid als SAP expert. Bij de verkoop van onze consultantstak in 2001 ben ik achtergebleven, omdat ik van oudsher wel een accountancy achtergrond heb. Ik ben geen RA, maar wel een accountancy achtergrond en veel interesse in dat gedeelte. Dus heb ik mij eigenlijk altijd toegelegd op het ondersteunen van de accountantscontrole en het verder integreren van IT in de accountantscontrole en dat is eigenlijk wat ik sinds dat moment doe. Daarnaast ben ik sinds 2007 partner van accountantskantoor A. Waarin ik mede leiding geef aan een groep van 100 mensen die zich vanuit een IT perspectief voornamelijk inzetten op het support van jaarrekeningen en controles. Wij zien dat echt als een specifieke tak van sport. Daarnaast het verankeren van IT in de controleaanpak en hoe dit het beste kan worden gedaan.

Anke: Wat ik afgelopen week van een manager van accountantskantoor A begreep is dat IT-auditors binnen accountantskantoor A worden gezien als onderdeel van het audit team en dat bij veel andere kantoren de IT-auditor wordt gezien als interne specialist. Hoe kijkt u daar tegen aan?

IT-auditor A: Daarmee ben ik het zeker eens. Ergens stelde jij ook je vraag of je nu een specialist bent in het team of niet en daar kan je op twee manieren op antwoorden. Enerzijds: "Ja ik ben nog steeds een specialist in het team, omdat ik voornamelijk bij grote klanten kom". Dit zijn voornamelijk beursgenoteerde en internationale bedrijven, dat is meer mijn werkveld, maar dat is primair ook omdat daar over het algemeen de grotere ERP-systemen zijn en dat is ook mijn specialisatie. Als ik het heel plat maak ben ik wel sterk bepalend in de controleaanpak die wij uitvoeren. Wij laten de visie van IT wel heel sterk meewegen in hoe wij onze controleaanpak invullen.

Anke: Als in het begin van het jaar de controleaanpak wordt heroverwogen dan zitten jullie daar wel bij en hebben jullie invloed op de aanpak?

IT-auditor A: Wij hebben echt wel een belangrijk aandeel in het aantonen of de beheersorganisatie van een klant functioneert en daar is IT natuurlijk een integraal onderdeel van. Hoeveel application controles heb je en werken die ook daadwerkelijk. Hoe is de beheersorganisatie verder opgetuigd met logische toegangsbeveiliging en noem het maar op. Op welke mate kun je dan steunen op die controles dat is een aspect. Tegenwoordig doen we veelvuldig data-analyse als onderdeel van de controle. Ook daar krijg je steeds beter beeld van de mate waarin risico's zich manifesteren en wij gebruiken die inzichten om uiteindelijk in onze planningsfase al te bepalen hoe we de controle gaan insteken. Waar doe je een systeemgerichte of gegevensgerichte aanpak, eventueel gebruikmakend van data-analyse, en hoe kan je uiteindelijk je controle optimaliseren. En optimaliseren betekent niet noodzakelijk dat je het sneller doet, maar betekent soms ook het vergroten van inzicht, zowel voor onszelf als voor de klant.

Anke: Ik heb best veel gelezen over het gebruik van data-analyse in de controle en dat het zals toegevoegde waarde wordt gezien voor de klant. Je krijgt bijvoorbeeld nieuwe informatie die je in een reguliere audit in mindere mate verkrijgt hoe gaan jullie daarmee om? Aangezien je te maken hebt met de scheiding tussen advies en controlewerk?

IT-auditor A: Natuurlijk, maar het bieden van inzicht is geen advies. Op het moment dat wij iets signaleren door het uitvoeren van controlewerkzaamheden, en alles wat wij doen in het kader van data-analyse is geënt op het zoeken in de mate waarin risico's zich manifesteren, betekent dat wij inzicht genereren in allerlei datastromen en dat wij aan de hand van die datastromen iets kunnen zeggen over de werking van hun interne beheersorganisatie. Dus je kan dan iets zeggen over welke mensen welke type transacties uitvoeren. Of dat logisch is dat die functies in die werkzaamheden betrokken zijn ja of nee, je kan iets zeggen over de mate waarin prijzen in grote afwijkingen worden gesignaleerd, je kan iets zeggen over de mate waarin de traditionele threewaymatch wel of niet aansluiten en wat voor afwijkingen daarin zitten en of die wel of niet worden gedetecteerd. Daar kan je allemaal iets van zeggen en dat inzicht is voor ons relevant op het moment dat wij onze verklaring af willen geven, maar is voor de klant ook heel erg interessant. Is dat gene wat wij

beogen of dat ook voldoet. En ik denk dat waar dat zich versterkt in die zin dat wij toch primair kijken vanuit een controlebril en klanten met hun analyses veel meer kijken naar marketing, operationele verbeteringen, logistieke kanten en noem het maar op. Daar denk ik dat daar de toegevoegde waarde ligt.

Anke: Daar blijft het in uw ogen dus een scheiding tussen controle en advies?

IT-auditor A: Wij doen die inzichten primair om onze controleaanpak uit te kunnen voeren en voor onszelf ook die inzichten te bieden. De tijd dat je dat voornamelijk binnenskamers deed en je het niet met de klanten deelden, zijn wij juist van mening dat je deze informatie wel met klanten moet delen omdat die transparantie de klant ook mogelijkheden biedt om vanuit bewustwording te verbeteren. En uiteindelijk is dat wat je wilt. Wij beogen natuurlijk ook om die beheersorganisatie uiteindelijk te verbeteren. Je moet hem auditen en uiteindelijk is onze primaire doel om de jaarrekening te certificeren, maar als je aan de hand daarvan ook kan komen tot een beter organisatie waarom zou je dat laten? Dat staat voor mij los van advies, dat heeft voor mij niets te maken met advies. Het feit dat je de klant inzicht biedt in de resultaten van je werk, dat staat los van het feit dat je ze helpt vanuit een adviesfunctie.

Anke: Als reactie op uw antwoord, ik heb veel gelezen over de vraag vanuit de klant naar toegevoegde waarde. De klant ziet ook in dat door toepassing van data er nieuwe inzichten zijn en de audit efficiënter kan worden ingedeeld en ik vind je reactie dan ook een goede keuze.

IT-auditor A: Het bieden van inzicht is altijd goed en wij zien dat ook echt als een verbetering van onze eigen audit, omdat je veel meer zekerheid kan ontleen aan de verschillende stromen die je ziet. Uiteindelijk verbetert het ook je inzicht, maar met dat inzicht kan je ook de klant helpen om een beter inzicht te krijgen in de eigen organisatie en daar zit de win win denk ik.

Anke: Dat is zeker waar. Ik heb ook het AFM rapport gelezen van 2014.

IT-auditor A: Je bedoelt die in het publiek belang?

Anke: Ja die ook. En er kwam best vaak naar voren dat er conclusies van IT-auditors werden gebruikt in het dossier, maar dat er verder door de reguliere auditors geen extra werkzaamheden aan toe werden gevoegd om de betrouwbaarheid daarvan vast te stellen. Hoe gaan jullie daar binnen accountantskantoor A nu mee om? Om er voor te zorgen dat de kwaliteit in de dossiers wel gewaarborgd wordt?

IT-auditor A: Dat is een moeilijke vraag, maar misschien wel met een eenvoudig antwoord. Kijk in essentie zou mijn stelling zijn dat als je een hiaat vindt in je controle structuur die je aan de voorkant hebt opgezet... Als we ons controle raamwerk bouwen en een deel van onze controles steunen op IT in dit geval en die IT zou niet effectief werken, dan kan dat niet anders leiden dan tot een aanpassing van de werkzaamheden. Mijn stelling naar mijn eigen teams is ook altijd dat als wij bevindingen hebben die niet leiden tot een alternatieve aanpak, dan kan dat twee dingen betekenen: of we doen ons werk niet goed of we hebben iets getest wat we eigenlijk niet nodig hebben. En dat laatste zou heel raar zijn, want dan zou je aan het begin van je werk iets niet goed hebben gedaan. In de zin van dat je risicoanalyse niet goed kan zijn of je hebt een controle die je ook met een andere controle maatregelen ook kunt afdekken. Dus je hebt misschien teveel controls geïdentificeerd in je aanpak, maar de basistelling is dat als je een controle hiaat vindt dan moet dat leiden tot een alternatief in je aanpak. Anders kan dat niet, want je hebt in je controleaanpak vastgesteld dat je die controle nodig hebt om te komen tot een effectieve controleaanpak.

Anke: In principe geven jullie de accountants handvaten om hun controle verder uit te voeren...

IT-auditor A: Hier zit denk ik het verschil Anke. Wij zijn integraal onderdeel van het team dus betekent ook dat ik ook sturend ga zijn. Bijvoorbeeld ik heb dit hiaat gevonden en ik verwacht dat wij als team de volgende werkzaamheden gaan doen. Ik praat eigenlijk niet meer in het hulle of hij/zij of wij en zij, maar wij als team. Dat is die verankering die wij heel sterk beogen en wij hierop in spelen. Wij kijken ook naar elkaar om te bepalen wat uiteindelijk noodzakelijk is. En dat vereist een aantal aspecten dat onze financial auditors zich beter bewust zijn van wat zij mogen verwachten vanuit IT. Zij worden dan ook veel meer op dat vlak getraind. Wij trainen onze accountants op het vlak van data-analyse en IT. Maar het betekent ook dat een IT-auditor zich bewust moet zijn van: wat is nou eigenlijk een jaarrekeningcontrole. En dat is eigenlijk hoe wij, noem het maar een taal barrière van oudsher, misschien verschillende functies, dat wij die tegenwoordig wel zodanig proberen te harmoniseren dat beide partijen begrijpen wat het product is wat wij leveren, namelijk de gecertificeerde jaarrekening. Daarvoor dient ieder vanuit zijn eigen discipline te snappen wat daarvoor

noodzakelijk is, maar daar vervolgens ook in een gemeenschappelijke taal kan uitleggen wat de consequentie is van de finding die daarop treedt. Dat is niet alleen een IT-auditor die een ineffectieve maatregel ziet en hem dan aan de accountant vertelt en wat gaan we anders doen, maar andersom geldt dit ook. Dus wij worden ook regelmatig gevraagd om nog op andere manieren op zoek te gaan naar compenserende controlemaatregelen, omdat onze accountants vanuit gegevensgerichte gebieden toch zoeken naar meer zekerheid. Dat is denk ik hoe je de controleaanpak versterkt. Ik kan niet anders zeggen dan dat wij daar flinke stappen in hebben gemaakt.

Anke: Om in te haken op de inzet van de IT-auditors in de teams. Kun je met de huidige bezetting voldoen aan de vraag naar de werkzaamheden van de IT-auditors?

IT-auditor A: Wij hebben nu ruim honderd man en zijn nog steeds groeiende dus in die zin geeft dat een deel van het antwoord. Tegelijkertijd zei ik net ook dat wij verwachten niet alleen dat een IT-auditor zich bewust is van de IT kant. Er zijn natuurlijk ook best IT gerelateerde werkzaamheden die je niet specifiek door een IT-auditor hoeft te laten doen. Dus ook onze accountants gaan in de basis meer met IT in de controle aan de slag. Dat stuk data-analyse bijvoorbeeld. Wij helpen ze vaak nog wel om dat op te tuigen en te zorgen dat zij werkbare analyses hebben, maar het uitvoeren van de daadwerkelijke analyses en het trekken van de conclusies daaruit dat doen heel veel accountants gewoon zelf. Daar waar wij in het verleden alle analyses deden en ze teruggaven met dit komt er ongeveer uit en dan moest je met elkaar gaan over leggen: over wat vind jij daar nou eigenlijk van? We zien daar echt een stukje verschuiving en dat accountants dat zelf gaan doen. Ik denk dat die verschuiving alleen maar goed is.

Anke: Wordt er dan binnen accountantskantoor A de educatie op aangepast?

IT-auditor A: Zeker. Ik ben zelf vanuit de IT kant verantwoordelijk voor het verankeren van data-analyse in onze audit. Maar dat betekent, en dat geldt niet alleen voor Nederland maar op global niveau en voor de hele IMEA dat er ambassadeurs zijn die zich sterk maken om de jaarrekeningcontrole door gebruik van data-analyse te innoveren. En die mensen verspreiden zich door de wereld om de missie uit te dragen en vervolgens om ook te zeggen van wat betekent dat dan. En dat gaat best ver, want ook in je methodologie moet je uitspraken doen over wat het betekent wat je vindt vanuit de data optiek. Hoe mag je dat gebruiken in je audit en hoe moet je dat dan verankeren. Wij hebben echt mensen die vanuit de kwaliteitsorganisatie zich bezig houden met de implicaties van data-analyse en wat daar uit voort komt. Op verschillende lagen binnen de organisatie zijn mensen daarmee bezig. Zowel vanuit de accountantsorganisatie, IT organisatie, mensen die in onze kwaliteitsorganisatie zitten en vanuit daar ontwikkelen wij gezamenlijk de methodologie. En bouwen wij tools en bouwstenen om analyses te kunnen doen. Hulpmiddelen om op een effectieve manier data te onttrekken aan systemen, daar hebben we weer keuzes gemaakt. Zoals systemen die het meeste bij onze klanten voorkomen. We hebben technieken om uit die platformen data te onttrekken. Dat is wat wij ontwikkelen. Nu zie je nog dat veelvuldig zelf gedaan wordt. De data komt nu naar ons. Wij zitten nog in de driversseat. Ik kan me zo maar voorstellen dat klanten over een x aantal jaar, die data via een soort van portal gaan overdragen. Dat wij misschien bepaalde tools ter beschikking stellen, zodat zij aan ons die data ter beschikking kunnen stellen. En dan zullen wij wel weer controles moeten doen om vast te stellen dat die data juist is en volledig is. Dan kom je weer met implicaties van hoever kan je daarin gaan en wat mag vanuit de kwaliteitsstandaard. Daar moet je steeds over na blijven denken en dat maakt het naar mijn mening ook leuk, maar tegelijkertijd proberen we vanuit die hoek wel na te denken hoe we de audit kunnen verfijnen. Dan kun je misschien wel naar begrippen zoals continuous auditing gaan. Niet meer de data twee of een keer per jaar ophalen, maar dat je ze misschien veelvuldiger krijgt waardoor je de dashboard en dat soort evaluaties veelvuldiger kan gaan controleren.

Anke: Hoe kijkt u aan tegen het feit dat er voor die ontwikkelingen, bijvoorbeeld continuous auditing, meer vraag komt naar accountants of een IT-auditors?

IT-auditor A: Dat weet ik zo niet. Dat is een goede vraag. Ik denk beide nog steeds. Ik ben er stellig van overtuigd dat beide disciplines nodig zijn om een effectieve audit te kunnen doen. Je zou het heel plat kunnen maken. Vroeger hadden wij gegevensgerichte audits en dan was een accountant een op zichzelf staand figuur/begrip die de controle deed. Niet voor niets denk ik dat die verankering heeft plaatsgevonden. Ik denk dat je elkaar heel hard nodig hebt. Er blijven altijd complexere situaties waarin je iemand nodig hebt op IT vlak. Maar ik zie ook zo een verschuiving. Datgene wat nu specialistisch is over 5,6 of 7 jaar zo specialistisch niet meer, gezien het feit dat er steeds meer tools komen en gezien de ontwikkelingen. Ik denk dat daar eerder een verschuiving plaatsvindt. Daar moeten wij alert op zijn.

Anke: Zeker. Zijn er bepaalde ontwikkelingen van het afgelopen jaar of jaren die volgens u echt impact hebben gehad op de controle nu? Of op jullie werkzaamheden?

IT-auditor A: Die zijn er zeker. Ik denk dat, ze noemen dat het containerbegrip Big Data. De mogelijkheid die wij heden ter dagen hebben om grote hoeveelheden data te verzamelen, te kunnen analyseren met allerlei tools en daar ook dashboards van te maken. Dus niet alleen in staat zijn om die data naar ons toe te halen, maar met behulp van tooling in staat zijn om daar begrijpbare informatie uit te destilleren. Die ontwikkelingen hebben het mogelijk gemaakt dat wij kunnen doen zoals we het nu doen. Ik denk dat die ontwikkeling niet stil staat, die gaat steeds verder. Dat is ook dat verschuivingsmoment wat ik net bedoelde. Door de ontwikkeling van de technologie kan je meer doen. Computers zijn natuurlijk steeds krachtiger geworden dus je kan meer data gebruiken om je analyses mee te doen. Je kan trendanalyses daarop los laten. Ik kan me voorstellen dat ook de combinatie van verschillende soorten typen gegevens uiteindelijk ook tot nieuwe inzichten kunnen leiden. Misschien zelfs tot inzichten waar we nu nog niet over na hebben gedacht en die straks wel tot onze beschikking komen. Ik kan me daar van alles bij voorstellen.

Anke: Heeft u veel gelezen over de Blockchain techniek en etherium?

IT-auditor A: Ja en dat zijn wel aspecten waar wij momenteel naar kijken. Ook naar robotic accounting en dat soort ontwikkelingen. Dat zijn dingen die staan wat mij betreft nog in de kinderschoenen. Niet qua techniek maar wel qua hoe je het gebruikt binnen financial accounting. Maar ik kan me zomaar voorstellen dat ook die ontwikkelingen in ons vak verder hun intreden gaan doen. En dan zou je weer verschillende mensen moeten hebben, met verschillende disciplines die dat gaan bewerken zodat het toepasbaar wordt in ons vak. Nogmaals je hebt allebei de disciplines nodig. Je hebt mensen nodig die met IT skills kunnen begrijpen van wat doet het en je hebt mensen vanuit financial nodig om te kunnen vaststellen wat er gedaan moet worden met de uitkomst en hoe dat toepasbaar kan worden in de controleaspecten. Ik zou niet zeggen, want dat is het antwoord op de vraag uiteindelijk, dat je meer IT-auditors nodig hebt of financial auditors. Ik weet ook niet of je wel moet praten over termen van meer of minder. Ik denk dat je beide disciplines nodig hebt en wat ik wel zeg is dat in de IT auditing en in de accountancy wereld, kan je niet meer optimaal functioneren als je aan beide kanten niet voldoende begrip hebt van het werkveld waarin je zit. Je komt in een wereld waarin een IT-auditor ook meer financial auditor skills moet hebben en een financial auditor ook IT skills moet hebben.

Anke: Dat zou in principe het nieuwe accountantsberoep zijn. Dat er een versmelting van beide beroepen komt?

IT-auditor A: Ja, ik denk dat die twee dicht bij elkaar komen. Ik denk zeker dat het zo gaat zijn.

Anke: Dat is wel een leuke visie om te hebben!

IT-auditor A: De tijd zal het leren.

Anke: Laat staan dat zo'n versmelting ontstaat. Hoe denk je dat de ontwikkelingen van de standaarden / COS daar op in spelen? Aangezien er momenteel nog weinig eisen worden gesteld aan het gebruik van IT in de COS.

IT-auditor A: Dat klopt. Ook daar is weer de vraag. Het is een leuke vraag, maar ook zeker een lastige vraag om te beantwoorden. Je kan er op 2 manieren naar kijken. Je kan natuurlijk zeggen: de COS zegt iets over de mate waarin jij de controle moet structureren en waaraan je controle informatie moet voldoen. Als je dat als uitgangspunt neemt. Dan kun je concluderen dat COS best kan blijven zoals COS nu is. Zolang je maar voldoet aan die controle informatie. COS is een redelijk hoog aggregatie niveau. Uiteindelijk kun je als je het, als het hoog genoeg wordt gemaakt, stabiel blijven. Dit is de norm op het hoogste niveau en dit is waaraan jouw controle informatie moet voldoen. Hoe je dat doet, dat ligt daaronder. Dat is denk ik precies datgene wat je nu ziet, dat onze kwaliteit mensen samen met mensen uit de business, als je daar naar kijkt dan denk ik dat die slag gaat zijn dat onze kwaliteitsmensen wel moeten begrijpen hoe die vertaling gaat plaatsvinden van de COS en andere standaarden zoals de IPAC (Amerikaanse standaard).

Anke: Ik vraag me erg af hoe dat gaat, aangezien in de COS nog best een ruime interpretatie plaats kan vinden. Hoe wordt dan omgegaan met bijvoorbeeld informatie uit data- analyse?

IT-auditor A: Kijk dat is nu niet anders denk ik. Die vraag ligt nu ook al voor. Je zou nu ook duidelijk moeten maken met hoe je om gaat met information produced by the entity, zoals wij dat noemen waarvan data een onderdeel is. Je moet nu ook al aantonen dat data juist, volledig en betrouwbaar is en wat voor werkzaamheden je gedaan hebt om dat allemaal te borgen. Die noodzaak is straks niet anders dan nu denk ik. Want ik me kan voorstellen dat wij vanuit ons beroepenveld de interpretatie moeten maken van welke werkzaamheden er gedaan moeten worden. En dat is precies de reden dat onze kwaliteitsmensen zich ook bezig houden met data-analyse en proberen in onze methodologie te vertellen hoe wij controle informatie uit data behandelen. En natuurlijk vinden daar gesprekken plaats. Dat doen wij ook met de AFM of

met de PCOB in de US. Dus wij hebben met de AFM en PCOB ruime gesprekken gevoerd over hoe wij data-analyse gebruiken en hoe onze visie is en hoe onze vertaling is. Wij nemen hen daarin ook mee om ze bewust te maken in de ontwikkelingen die wij doen en hoe daar tegenaan wordt gekeken. En ik denk dat op termijn daar misschien ook wel wat concretere handvaten voor komen en hoe je daar dan mee om moet gaan. Waar je dat opschrijft of dat nou de COS is, regelgeving van de NBA of vanuit een NOREA dat weet ik niet. Er zijn natuurlijk een heleboel Standaarden die je daar naast kunt leggen. Ik weet niet zeker of je moet zeggen dat een vereiste is dat de COS wordt aangepast. Ik kan me ook voorstellen dat als je de COS op het hoogste aggregatie niveau houdt, wat betekent die norm als je gebruik maakt van data-analyse en dat je dan een soort van principle is die door de NBA wordt uitgevaardigd. Dan wordt dat als het ware ook een soort Standaard waar je dan aan moet gaan voldoen om uiteindelijk te kunnen voldoen aan de hoogste eisen wat in Nederland de COS is. Ook dat is nu niet anders. Wij hebben een global audit methodologie (GAM) maar de accountantskantoor A audit methodologie, dat is de methodologie waar de mensen mee het veld in gaan. Zij hanteren dan GAM. Onze professionele afdelingen, dus de kwaliteitsafdelingen, die hebben er voor gezorgd dat GAM 1 op 1 voldoet aan de vereisten van de COS. Dat is een andere manier van kijken misschien, maar in essentie hebben wij een interpretatie gemaakt van hoe je de COS praktisch toepasbaar maakt voor het werk wat wij doen. Dus het nu gebeurt nu ook op allerlei dimensies. En ik denk dat de data/ IT dimensie naar verloop van tijd ook belangrijker wordt. Daarom praten wij met regulators over hoe wij dat doen, maar of dat er toe leidt dat de COS zelf wordt aangepast: dat weet ik niet.

Anke: Toen straks is ook even kort robotic auditing aan bod gekomen. Hoe kijkt u daar tegen aan? Denkt u dat er onderdelen van de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd kunnen worden?

IT-auditor A: Zeg nooit nooit denk ik...

Anke: Er zijn momenteel zoveel ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie enz...

IT-auditor A: Ja daarom. Weet je precies waarom ik dat zeg. Ik ben zelf ook veelvuldig bezig. We hebben binnen accountantskantoor A, accountantskantoor A innovation van startups en als ik zie welke ideeën mensen hebben en welke technologieën er worden ontwikkeld. Ja waarom zou je geen technologieën kunnen ontwikkelen die je in vergaande maten je controle supporteren. Ik sluit dat niet uit.

Anke: Maar is daar momenteel nog weinig van te merken?

IT-auditor A: Ja de eerste intredes zitten vooral in de robotics van de financiële boekhouding. Daar zie ik met name nu de eerste intrede, maar op termijn zal zich dat wel door spreiden naar de audit kant als een klant dat soort technieken gebruikt in het verzamelen van de financiële gegevens.

Anke: Ik lees best veel ontwikkelingen die volgens theorie plaats zouden moeten vinden, maar wat uit de praktijk blijkt dat het nog tegenvalt.

IT-auditor A: Wat bedoel je daar precies mee?

Anke: Zoals het gebruik van de Blockchain techniek en continuous assurance. Er wordt veel geschreven dat het momenteel trending is en veel gebruikt wordt, maar zoals ik nu uit interviews heb begrepen is het nog niet echt geïmplementeerd.

IT-auditor A: Nee dat klopt. Maar ook daar kan je twee analyses op los laten in mijn visie. Ik denk dat veel bedrijven wel bewust nadenken over hoe zij hun interne controle beheersing continuus in de greep kunnen houden. Daar gebeurt van alles over. Ja daar wordt veel over geschreven. Als je daar naar kijkt dan komt er veel uit ons beroepenveld en ons vakgebied. Het is toch primair het aandachtsgebied van de auditor. Dus ik denk dat heel veel artikelen ook vanuit die kokers komen. Ik denk dat klanten zich best wel ontwikkelen op het gebied van continuous control en dat op allerlei manieren best veel dingen te herkennen zijn, maar de vraag daarop is hoe hanteer je dat als je je controle gaat doen? Kan je de toegepaste manier gebruiken? Daar denk ik dat op termijn wel verdere ontwikkelingen komen. Toen ik in 1998 bij mijn klanten kwam en nu, dat is een wereld van verschil. Dus om nu te zeggen dat er op die thema's zich geen ontwikkelingen hebben voorgedaan dat is tekort door de bocht. Onze klanten hebben zich vele malen beter ontwikkeld in de aansluitingen die ze kunnen maken en signaleringsfuncties. Ik denk dat die ontwikkelingen er zeker zijn, maar de vraag is dan meer wat is voor jou de definitie van continuous control? Om te zeggen dat er niets heeft plaatsgevonden is denk ik een beetje cru, maar tegelijkertijd is het ook terecht als je je afvraagt of je nu een explosie ziet in een totaal

andere manier van opereren als gevolg van die ontwikkelingen, nee. Maar wat ik zeg, naarmate je met bijvoorbeeld data-analyses, als klanten bepaalde data stromen vaker ter beschikking aan stellen, dan zou dat misschien een insteek kunnen zijn om op een andere manier te werk kunnen gaan. Dan zou het zo maar kunnen, maar het is koffie dik kijken denk ik. Het is een beetje gissen waar de wereld heen gaat. Technieken gaan hard.

Anke: Ik heb nog een vraag om af te sluiten, die ik zelf erg interessant vind. Zijn de ontwikkelingen die worden toegepast in de markt leidend voor de ontwikkelingen die zich voordoen in de audit of zijn de ontwikkelingen in de IT toepassend in de audit leidend voor de toepassing van IT ontwikkelingen bij de klant?

IT-auditor A: Als je hem zo stelt zou ik zeggen beide eigenlijk, maar dat de accountant drijvend is geweest. Is misschien een beetje een bijzonder antwoord. Als je de vraag stelt: doet de klant allerlei ontwikkelingen en volgt de accountant deze ontwikkelingen op of zijn wij sturend in dingen die gebeuren? Dan denk ik dat klanten op basis van hun innoverende elementen besluiten nemen die wij vervolgens gaan toepassen in een manier hoe wij daarop onze controleaanpak definiëren. Ik denk dat in heel veel gevallen een klant ontwikkelingen doormaakt en wij spelen daar optimaal op in. Aan de andere kant denk ik als je kijkt naar de ontwikkeling van data-analyse dat aan beide kanten ontwikkelingen plaatsvinden. Onze klanten zijn natuurlijk ook bezig met ontwikkelingen zoals data-analyse en die snappen natuurlijk ook dat data tegenwoordig heel veel waarde heeft ook voor hun eigen inzicht en daarmee uitzonderingspositie behaald kunnen worden. Je weet tegenwoordig exact wie waar komen en wat ze kopen en je kan daarmee bestedingspatronen herleiden dus data in zichzelf heeft heel veel waarde en ik denk dat onze klanten als geen ander begrijpen dat dat zo is. Ik denk wel dat als je door verschillende lenzen kijkt, als accountant kijken wij door een andere lens dan de klant, dat via hetzelfde vehicle data-analyse wij echt wel waarde kunnen toevoegen voor de klant, omdat wij in andere dingen geïnteresseerd zijn. En wij maken onze klanten bewust van hoe wij naar de wereld kijken, dat zij op basis van die zienswijze zichzelf kunnen versterken en dat is precies wat wij beogen. Ik denk als je sec gaat kijken naar wat voor analyses wij als accountant bouwen en wat voor analyses bouwen klanten op als je begint met data-analyse, dat zijn compleet andere analyses omdat de interesses ergens anders liggen. Maar breng ze bij elkaar en dan heb je denk ik een heel krachtig verhaal. Als antwoord op jou vraag, ik denk dat wij volgend zijn, want de controle omgeving van de klant is bepalend hoe wij de controle insteken. En bij een heel geavanceerde klant kan je meer doen, dan bij een klant die nog in de prehistorie leeft, dan kun je met data-analyse natuurlijk minder. In die zin ben je altijd volgend. Ontwikkelingen bij de klanten bepalen ook welke technologieën wij kunnen inzetten. Bepaalde sectoren van klanten zijn verder in de ontwikkelingen dan andere sectoren dat speelt ook mee. Onze ambitie vanuit de accountancy blijft dat wij innovatief bezig willen zijn met het controle vak. Hoe kunnen wij ook effectievere en slimmere dingen doen en dus ook efficiënter. Dat is uiteindelijk ook erg belangrijk. Proberen ook ons werk slimmer te doen waardoor je met minder tijd meer rendement kunt krijgen, dat is uiteindelijk toch ons doel.

Anke: Bedankt voor je tijd!

Bijlage 5 Interview accountant B

Eindhoven, 31 maart 2016

Anke: Welke ontwikkelingen in de IT heb je de afgelopen jaren ervaren binnen accountantskantoor B die invloed hebben gehad op de accountantscontrole?

Accountant B: Welke ontwikkeling de afgelopen jaren sterk in gebruik is toegenomen is de tool Account Analyzer. Het derde jaar zie ik echt dat het gebruik bijna is verdubbeld in verhouding tot het jaar daarvoor. Het is efficiënt, omdat je niet voor iedere vraag om een sublijst of grootboekkaart naar de klant toe. Je hoeft de lijsten die eruit komen niet nog apart te testen. Je weet dat het lijstwerk betrouwbaar is. Het heeft eigenlijk alleen maar voordelen, behalve dat het een stukje investering kost. Vaak is het wel de bedoeling dat je hier iemand van IT bij betreft die dan zorgt voor de data. Dan kan het controle team vervolgens die data gebruiken.

Anke: Je hebt het over een periode van 3 jaar, hoe bedoel je dit?

Accountant B: Hiermee bedoel ik mijn laatste 3 jaar binnen PwC. Drie jaar geleden werd deze tool nog niet gebruikt en nu wordt het steeds meer toegepast. Er zijn ook steeds meer teams die niet meer zonder willen, omdat als je eenmaal verwend bent met zo'n systeem zie je de voordelen. In het begin was iedereen nog huiverig, aangezien je zo'n tool ziet en je niet weet hoe het werkt. Je krijgt wel een cursus, maar er zijn zoveel mogelijkheden dat het heel ingewikkeld lijkt. Maar nu iedereen een beetje kennis maakt met die manier van data-analyse zie je dat veel mensen het willen gebruiken, omdat het veel voordelen met zich mee brengt.

Anke: Je had het net over de inzet van een IT collega, die het voortouw neemt in het gebruik van de data...

Accountant B: Dat klopt, want wij als accountant kunnen daar nog niet zo heel veel mee. Afhankelijk van het systeem moeten er bepaalde rapportages gedraaid worden en als controle team schakel je daar altijd IT voor in, zodat zij contact opnemen met de klant. Zij zorgen voor de data. Zij zorgen ook dat die data weer aansluit met de saldbalans en door IT collega's erbij te betrekken kunnen wij er als controleteam vanuit gaan, dat de data die wij krijgen ook betrouwbaar is en dat we dat goed kunnen gebruiken. Dat is het eigenlijk in een notendop. Aan de achterkant zie je voor de analyses dat IT niet wordt gebruikt, maar dat dit het controleteam is. Wat ik net al zei voornamelijk het lijstwerk en de analyses met Account Analyzer, een licht vorm van data-analyse wat IT uitvoert, want ik heb nog geen klant waar we echt data-analyse toepassen. Dan heb ik van horen zeggen dat de hele audit wordt gericht op het systeem en niet meer zozeer op het testen van gegevensgerichte transacties.

Anke: Maar in mijn ogen is data-analyse een vorm van gegevensgerichte controle. Uiteraard wordt de betrouwbaarheid van het systeem getest, maar aan de andere kant is de analyse op de data gegevensgericht.

Accountant B: Uiteindelijk ga je niet meer gegevensgericht te werk, omdat je op basis van data-analyse dan de systemen om het systeem test. Bijvoorbeeld de interne beheersingsmaatregelen in het systeem, zoals wanneer iemand een verkoopfactuur boekt dan moet iemand die factuur goedkeuren of creditnota's worden altijd geautoriseerd door iemand of er is maar een iemand die creditnota's mag maken. Of inkopen worden altijd goedgekeurd door een budgethouder of als het een hele hoge factuur is dan moet de directeur het goedkeuren. Op basis van de controles omtrent het systeem, kun je dan vervolgens steunen op de data die in het systeem zit. Die data die in het systeem zit dat is uiteindelijk de basis voor je jaarrekeningcontrole. Gegegevensgerichte werkzaamheden zou je dan nog maar beperkt hoeven uit te voeren, want je weet dat de transactiestromen die de kostenposten en de omzet vullen op een goede manier tot stand zijn gekomen. Gegegevensgericht is meer dat je een item selecteert vanuit de kosten en dat is dan waarschijnlijk een inkoopfactuur en dat je dan gaat vaststellen dat de inkoopfactuur voor een bepaald bedrag geboekt is, de inkoopfactuur is geboekt op de kostenrekening autokosten en het inderdaad een factuur voor autokosten. Zo weet je dat die juist geclassificeerd is. Dan weet je dat het bedrag aansluit en er is een factuur en vervolgens kun je nog vaststellen dat er een betaling heeft plaatsgevonden dus dat die kosten uiteindelijk terecht zijn verwerkt. Dat is meer gegevensgericht. Systeemgericht is dat je gaat kijken naar beheersingsmaatregelen. Dus is er een factuur: ja en is die geautoriseerd? Dan gaan we er vanuit dat degene die akkoord heeft gegeven voor de factuur dat die, afhankelijk van de inrichting van de controle, checkt of het bedrag klopt en of wat op de factuur staat besteld is. Of deze producten zijn ontvangen en of de

prijs op de factuur overeenkomt met die op de bestelling. Zijn akkoord is de basis om vast te stellen of de kosten juist zijn. Dan ga je echt kijken naar interne beheersingsmaatregelen. Gegevensgericht ga je als accountant zelf meer controleren dan controleren of de controles uitgevoerd zijn door de klant. Uiteindelijk kan je natuurlijk niet iedere post alleen systeemgericht controleren, want je hebt altijd posten in de jaarrekening waar schattingen inzitten zoals voorzieningen en misschien de bank.

Anke: Bank kan toch wel door middel van een aansluiting met de betaalapplicatie?

Accountant B: Ja, als dat allemaal automatisch gebeurd zou dat wel kunnen. Ik denk dat je daar best wel ver in kunt gaan. Dat is een beetje afhankelijk van het systeem.

Anke: Door middel van process mining kun je toch in beeld brengen hoe veel autorisaties waar in het proces hebben plaatsgevonden en door wie?

Accountant B: Ja precies. Process mining gaat ook meer richting data-analyse zoals IT dat uitvoert. Dan kan je inderdaad vaststellen dat een factuur bijvoorbeeld driemaal door dezelfde persoon is goed gekeurd.

Anke: Deze ontwikkeling wordt dus nog niet toegepast door de audit teams, maar is meer het gebied van IT?

Accountant B: Er is momenteel een stroming gaande waar deze ontwikkeling wordt getest. Ik weet dat er vanuit Zuid een handjevol klanten in die test zitten. Ik ben daar zelf niet bij betrokken, maar ik weet wel dat process mining onderdeel is van die test. Process mining wordt daarin ook meer gezien als onderdeel van de echte data-analyse.

Anke: Dus de tools die jullie gebruiken gaan meer in op een specifiek deel van de administratie, de accountant weet al in welke bak hij moet graaien en process mining is dan meer gericht op alle data wat wordt toegepast.

Accountant B: Ja precies. Je zou door middel van process mining de risico's kunnen inschatten, maar door middel van data-analyse kun je ook in kaart brengen of er bijvoorbeeld 's nachts boekingen worden gedaan of in het weekend of op feestdagen. Wat soms als risico wordt gezien, zijn ronde bedragen. Ik denk dat doormiddel van een bepaalde algoritme je vrij eenvoudig kunt zien welke boekingen normaal/regulier gebeuren. In mijn omgeving zie ik dat nog niet zoveel. Volgens mij staat dat nog in de kinderschoenen.

Anke: Wat voor klanten heb je om precies te zijn? Om een beeld te kunnen schetsen of dit kan liggen aan het klantenpakket.

Accountant B: Ik heb een heel divers klantenpakket, van een bouwonderneming met een administratie waar 5 mensen werken tot een ziekenhuis of een financiële instelling en een pensioenfonds. Ik heb ook administratiekantoren van basisscholen. Echt heel divers. Ik zie ook bij veel klanten dat de klant er ook niet altijd klaar voor is. Op dit moment is het zo dat de klanten waar ik kom, dat de systemen waarmee zij werken vaak onvolwassen zijn. We kunnen niet altijd gebruik maken van rapportages uit de systemen, omdat de interne controle (ITGC) niet goed zijn ingeregeld. Dus mensen kunnen handmatig brondata aanpassen. Dat is heel erg handig als je dat kan doen als klant zijn, want dan kun je gewoon een wijziging doorvoeren in het systeem zonder dat je een bepaalde procedure moet volgen. Soms vindt de directeur dit zelfs allemaal prima, omdat hij zijn controller vertrouwd. Alleen als accountant brengt dat allerlei risico's met zich mee. Op het moment dat er geen goede logische toegangsbeveiliging is en iedereen in kan loggen met dezelfde naam en boekingen kan doen of er zijn geen adequate change management procedures waardoor er niets getest wordt, en de interne beheersing dus onvoldoende is, loop je als accountant tegen een probleem aan. Er komt een lijst uit dat systeem, maar kunnen we daar wel gebruik van maken of moeten we die lijst gaan testen. Wat we nu ook zien is naar aanleiding van de AFM reviews dat wij als accountant van echt alles wat we gebruiken, daar iets mee moeten. Als wij een sublijst hebben van de debiteuren maar we kunnen niet steunen op het systeem, hoe weten we dan dat de datum van de ouderdom dat die klopt. Dan moet je dus gaan testen: facturen gaan steken en de factuurdatum op de factuur gaan aansluiten met het systeem. Dat is heel vervelend. Ik heb ook weinig klanten die echt voorop lopen in die ontwikkeling qua digitalisering vooral omdat het wordt gezien als veel te duur. De mensen die op die administraties werken, die werken daar vaak al wat langer. Die zitten helemaal niet te wachten op nieuwe systemen. Ik zie het nog weinig.

Anke: Is het dan dat de ontwikkelingen die plaatsvinden in de accountantscontrole een reactie zijn op wat er bij de klant wordt geïmplementeerd of ...

Accountant B: Ik denk dat wat er nu gebeurt: dus de digitalisering van de controle, ik denk dat dit niet zozeer samenhangt met wat er bij onze klanten gebeurt. Ik denk dat wij als accountant misschien wel een stukje voorlopen, maar uit pure noodzaak. Wij willen gewoon onze controles efficiënt maken, omdat er veel druk staat op de planning aangezien we weinig mensen hebben. Het digitaliseren van de audit kan veel tijd schelen. Ik denk dat we op dit moment voorlopen op onze klanten, maar misschien moeten we dat ook wel omdat we er klaar voor moeten zijn op het moment dat onze klanten wel massaal die stap gaan maken. Er zullen natuurlijk best klanten zijn die daar aan mee werken en die zelf al wel die digitaliseringstap hebben gezet, maar het staat naar mijn idee allemaal nog in de kinderschoenen.

Anke: De klanten die nu in die test omgeving zitten, zijn dat klanten uit een bepaald soort segment of is dat heel breed?

Accountant B: Dat is echt heel breed. Dat zijn klanten die zelf hebben aangegeven dat ze er een mee willen doen.

Anke: Die zijn al gemiddeld iets verder met de digitalisering?

Accountant B: Ja die zijn iets vooruitstrevender dan andere klanten. Er zijn ook klanten die bij een proposal aangeven, op het moment dat wij een nieuwe klant willen winnen. Die klant wordt nu bediend door een andere accountant. Op wensen van de klant gebeurt het ook dat wij zeggen van: "Goh wij kunnen onze audit efficiënter doen door de toepassing van data analyse". Daar zijn klanten gevoeliger voor, dat vind ik interessant want dat scheelt mij misschien op mijn kosten, maar andere klanten vinden dat weer eng. Dan heeft de accountant inzicht in alles en ik denk dat bepaalde klanten het toch wel fijn vinden dat je als accountant niet te dichtbij komt. Of dat goed is weet ik niet, ik denk het niet.

Anke: Ik vind het best wel lastig, want ik lees veel over ontwikkelingen die zouden worden gebruikt maar het blijkt dat dit in de praktijk toch nog niet gebeurt. En dat de ontwikkelingen steeds meer gaat leiden tot continuous auditing. Als ik dit zo hoor blijft het moeilijk om inzicht te krijgen in wanneer dit plaats gaat vinden als klanten in alle segmenten nog niet klaar zijn voor die omslag.

Accountant B: Ja ik geloof wel dat er al bedrijven klaar voor zijn, maar ik denk dat veruit het grootste deel er nog niet klaar voor is en er nog niet op zit te wachten. Ik denk dat de kantoren daarin wel voorop lopen uit pure noodzaak. Om kwaliteit te bieden en efficiëntie te creëren. Je wil een goede en effectieve controle uitvoeren, maar ook een efficiënte controle, zodat je minder tijd nodig hebt. Het wordt dan goedkoper om een controle te doen, de kostprijs van je product daalt dan waardoor je onder aan de streep meer overhoudt. Dat is denk ik het doel wat erachter zit.

Anke: Ik lees ook dat veel klanten meer zoeken naar toegevoegde waarde, omdat zij weten dat accountants gebruik kunnen maken van data-analyse. Dat alles wat accountants in hun onderneming bevinden, dat daaruit een aanbeveling kan komen. Ik vind het toch tegenstrijdig om dan te horen dat de klant er niet op zit te wachten als de accountant te dicht bij komt. Hoe dicht er de accountant bij de klant komt, hoe betere aanbevelingen er gedaan kunnen worden.

Accountant B: Op die manier zou je als accountant je natuurlijke adviesfunctie geweldig kunnen gebruiken. Ik denk wel dat het een sprookje is. Ik denk dat veruit de meeste klanten een controle verklaring willen. Die willen daar zo min mogelijk moeite voor doen, omdat zij veel te druk zijn met hun business. Dus de klant die ziet de accountant vaak niet als de adviseur, ook daar zijn er natuurlijk uitzonderingen. Er zullen best klanten zijn. Bij gemeentes, ziekenhuizen en zorginstellingen gebeurt zoveel dat je wel degelijk als accountant een adviesfunctie hebt. Veruit de grootste hoeveelheid klanten met een controleverklaring willen zo min mogelijk moeite doen en zo min mogelijk voor betalen. Die zitten zelf dicht op de cijfers en weten zelf wel wat er gebeurt. Die zien het echt als een verplichting. Meer als een homogeen product. Niet zo zeer als een verbetering. Die denken niet: 'De accountant komt en die gaat ons helpen met het verbeteren van onze interne beheersing en onze processen'.

Anke: Maar het doen van aanbevelingen en het helpen van de klant is toch ook een doel van ons als accountant? Iedere accountant wil zijn klant toch iets extra's meegeven?

Accountant B: Jazeker. Een klant heeft natuurlijk een heel stelsel van interne beheersingsmaatregelen om ervoor te zorgen dat er überhaupt bedrijfsprocessen zijn. De controls zijn bij de ene wat uitgebreider dan bij de ander. Als accountant gebruiken we die controls om die systeemgerichte werkzaamheden uit te voeren. We gebruiken die controls om aan het einde additioneel minder gegevensgerichte werkzaamheden te hoeven doen. Op het moment dat wij constateren dat een bepaalde control niet werkt, dan is dat een probleem voor ons maar ook voor de klant. 9 Van de 10 controleleiders zullen zeggen: wij moeten nu meer werkzaamheden want, hoe weten we nu dat alle facturen wel zijn geautoriseerd als er van de steekproef van 20 eentje niet is geautoriseerd. Hoe zit het dan met de rest? Dit betekent dat

we extra werkzaamheden moeten doen wat de klant waarschijnlijk meer geld gaat kosten en ons meer werkzaamheden. Wij zullen dan altijd tegen de klant zeggen: verbeter dat en zorg dat voortaan alle facturen worden geautoriseerd.

Anke: Zij zien zelf niet echt de afwijkingen als gevaar in hun interne beheersing?

Accountant B: Afhankelijk van het type organisaties. Ik kom bij klanten waar de interne beheersingsmaatregelen altijd 100% werken, maar ik kom ook bij kleinere klanten waar interne beheersingsmaatregelen niet of beperkt werken. De directeur zit daar zo dicht op de bedrijfsvoering, hij kent zijn mensen en vertrouwd zijn mensen. Zo'n directeur zit niet te wachten op een meerwerk factuur, omdat zijn autorisaties van de kostenfacturen niet werken. Daar geldt eigenlijk weer hetzelfde, het is afhankelijk van het type klant. Maar het grootste deel zit daar niet op te wachten.

Anke: Je had het toen straks over de inzet van de afdeling Risk Assurance, zien jullie de inzet daarvan als specialist of onderdeel van het audit team?

Accountant B: Hoe dat eigenlijk bij al mijn klanten werkt is dat het controle team, dus niet IT, eigenlijk altijd leading is. Op het moment dat ik een controle ga doen met een manager, 2 seniors en 2 associates dan ben je verplicht om voorafgaand aan je controle een kick-off meeting te houden waarin je met elkaar gaat overleggen wat ons controleplan is en waar de risico's zitten. Dat is een vrij uitgebreide meeting, helemaal als het een nieuwe klant is. Het onderdeel wat je daar ook bespreekt is de inzet van specialisten. Dit kunnen specialisten van tax zijn maar ook iemand van SEMAS die de waardering van derivaten doet. Ook IT. Is het een klant waar een erg complex IT systeem zich voordoet? Dan is het nodig om de IT collega's in te schakelen om het IT systeem te beoordelen. Is het een standaard pakket waar we geen risico's in zien, dan kunnen we het zelf doen. Daarvoor hoeven we IT dan niet in te zetten. De trend die je wel ziet is dat waar een paar jaar geleden nog werd gezegd: "dat kunnen we vrij makkelijk zelf", daar zie je nu dat er snel wordt gezegd dat IT die werkzaamheden moet uitvoeren. Dit zeker naar aanleiding van het AFM onderzoek, waarin werd het gesteld dat aan het IT landschap te weinig werkzaamheden waren verricht door de accountant. Veel controle teams denken nu: ik schakel IT in dan weet ik zeker dat het goed gaat. Dan ben je mensen met de juiste kennis en kunde. Wat er dan vervolgens gebeurt is dat de manager van het team contact op neemt met iemand van IT. Dan wordt er doorgegeven wat voor systeem die klant heeft en wat we willen doen en of zij daar een aandeel in kunnen leveren. IT stelt dan een budget op wat zij denken dat ze aan uren nodig hebben. Daarna vindt er een afstemming plaats tussen het controle team en IT voor akkoord. Daarna gaat vaak het IT-team apart naar de klant toe. Als controle team zien wij IT niet of zelden. Af en toe heb je dat tegelijk bij de klant zit, maar dat gebeurt niet of nauwelijks. De afdeling IT werkt met kleine teams, maximaal 4 mensen, en gaan dan naar de klant toe. Spreken bij de klant met IT afdeling en de financiële afdeling. Als controle team zie je die vaak niet. Er is altijd nog wel een afstemming tussen het controle team en IT over wat de bijzonderheden zijn en of wij gebruik kunnen maken van bepaalde application controls en het lijstwerk. Dit betekent niet dat zij geen onderdeel zijn van het controleteam, want officieel zijn zij onderdeel van het controle team. Zij werken ook gewoon in onze Aura file en leggen hun werkzaamheden daarin vast. Ook is er altijd een IT manager die de werkzaamheden reviewd in het file. Vaak vindt dan onderling nog afstemming plaats of er dingen zijn waar wij als controle team iets mee moeten. Dan verwerken wij dat vervolgens weer in onze controle. Dat is eigenlijk de manier waarop het bij vrijwel al mijn klanten gaat. IT omgeving controleren we niet meer zelf, omdat we het risico dat we iets vergeten te groot vinden zoals het onterecht steunen op de ITGC's. Ik denk dat dit ook de reden is dat IT momenteel onderbezet is.

Anke: Ik vind het vreemd dat je verteld dat IT eigenlijk pas wordt ingeschakeld en gebeld wanneer je denkt dat ze nodig zijn, terwijl tegenwoordig steeds meer klanten een automatiseringssysteem hebben. Ik vind eigenlijk wel dat een EDP auditor dan een integraal onderdeel moet uitmaken van het team. Van het begin tot het einde dezelfde stappen moeten doorlopen als het audit team.

Accountant B: Welke stappen bedoel je dan?

Anke: Vanaf het begin. Het opstellen van een controleaanpak. Nu bepalen jullie nog of zij worden ingezet terwijl zij daar zelf een andere kijk op kunnen hebben. En ik vraag me dan ook af waarom jullie als aparte teams naar de klant gaan, want het is toch efficiënter als jullie daar tegelijk zijn zodat er meteen gediscussieerd kan worden over bepaalde zaken?

Accountant B: Ik denk dat het planning technisch erg moeilijk is, omdat de werkzaamheden die zij uitvoeren, ook weer afhankelijk van de klant, heel anders zijn dan de werkzaamheden die wij als controle team doen. Als controle team heb je het echt over de aanpak ten aanzien van assertions, financial statement line items. In zo'n kick off meeting waar wij ze voor zouden kunnen uitnodigen, dat gaat veel verder dan IT. Wij kijken bijvoorbeeld naar de waardering van de debiteuren, daar heeft een IT college in zijn werkzaamheden helemaal niets aan. Uiteindelijk gaat hij er alleen over of het

systeem goed in elkaar zit. Ik denk dat het niet noodzakelijk is kijkend naar de mate van automatisering bij de klant. Bij grote beursgenoteerde ondernemingen, daar heb je ontzettend veel systemen die via interfaces met elkaar communiceren, daar kun je niet anders dan continue samen werken met IT collega's. Bij een middelgrote organisatie van een ziekenhuis tot een bouwonderneming, zie je eigenlijk niet dat IT het hele proces van het controle team volgt. Voornamelijk omdat het voor hun niet relevant is. Hun focus is echt alleen ITGC's en application controls. Daar focussen ze zich ook helemaal op.

Anke: Nu zijn zij onderbezet en ontzettend druk maar als die ruimte er zou zijn dan is het toch voor beide partijen, zowel IT- auditors als accountants, beter om kennis te krijgen van elkaars werkzaamheden omdat het steeds meer verweven wordt en dat het qua begrijpbaarheid van elkaars vastlegging een voordeel op zou leveren.

Accountant B: Ik denk wel dat een accountant moet begrijpen wat een IT-auditor doet en andersom. Alleen zij zijn er beter in en zijn in dat vak gespecialiseerd. Opleidingen en cursussen worden wel zo ingericht dat wij in staat moeten zijn om dezelfde soort werkzaamheden uit te voeren. Wij kiezen er alleen vaak voor om in vooral complexe organisaties een IT collega in te zetten met het doel dat we weten dat op het moment dat zij die werkzaamheden uitvoeren, we weten dat het goed gaat. Het betekent wel dat als een niet IT manager de werkzaamheden van een IT-collega reviewd, dat een niet IT manager prima in staat is om de werkzaamheden van de IT- collega te begrijpen en te interpreteren en eventueel te vertalen naar een opvolging van de jaarrekeningcontrole.

Anke: Wordt er binnen accountantskantoor B veel aandacht aan IT besteed zoals cursussen?

Accountant B: IT is sowieso een onderdeel van de algemene cursus. Iedere starter die loopt een curriculum waar IT een groot onderdeel van is. Dan heb ik het dus voornamelijk over ITGC's en application controls. Hoe je deze moet testen en wat het überhaupt is. Wij worden ook opgeleid, dat is ook onderdeel van het curriculum, om vast te kunnen stellen wanneer we een specialist in moeten schakelen. Dat geldt dan voor een IT- specialist, maar ok een tax specialist. Wanneer hebben wij indicaties dat er een verhoogd risico is dat we daar de mist in gaan. Dan zijn we bijna verplicht om een IT collega in te schakelen. Verder krijgen we nu ook cursussen voor het gebruik van Account Analyzer. Hoe we dit programma efficiënt kunnen inzetten.

Anke: En de stap daarna? Het gebruik is natuurlijk de basis, maar bepaalde analyses en conclusies daaruit halen is ook belangrijk in mijn ogen.

Accountant B: Zeker. Het gebruik en het maken van analyses en daarbij het juist inzetten in de jaarrekeningcontrole. De stap naar Account Analyzer, zoals data-analyse en process mining dat is nog niet zover ontwikkeld dat wij als controle teams dat gebruiken. Het staat nog in de kinderschoenen.

Anke: Kan dit komen doordat er nog geen standaard software modules voor zijn ontwikkeld, zoals Account Analyzer?

Accountant B: Die zijn er wel. Ik heb ooit met een software module wat testwerkzaamheden mogen doen, maar ik geloof wel dat daar nog meer tools voor zijn. Dit zou je meer bij IT collega's moeten informeren.

Anke: Je hebt aangegeven dat de IT ontwikkelingen bij klanten nog niet heel ver zijn, zoals de digitalisering en automatisering van processen. Hoe kijk je daar tegen aan over een aantal jaar? Denk je dat de ontwikkelingen wel door zullen zetten of dat het meer op het niveau van nu blijft?

Accountant A: Ik denk dat er wel een trend op gang gaat komen, dat bedrijven ook gaan inzien dat management informatie die zij gebruiken veel waardevoller is op het moment dat ze die tools gaan gebruiken. Ik denk dat het echt een generatie kloof is. Mensen die nu nog hoog in de boom zitten bij zulke organisaties, die zien daar nog niet de toegevoegde waarde van in. Op het moment dat de generatie die er nu wel veel mee bezig zijn op die posities terecht gaan komen, dan denk ik wel dat het in een stroomversnelling terecht kan komen. Ik weet dat er veel tools voor zijn, maar ik zie ze momenteel nog weinig terugkomen.

Anke: Wat is je visie op de automatisering van de jaarrekeningcontrole in de toekomst?

Accountant B: Het gaat de goede kant op, maar het is een heel traag proces. Het zal een kwestie van tijd zijn. Of dit een jaar of twee jaar is dat die data-analyse pilot, die nu gaande is, uit gaat breiden. Het is overigens wel de bedoeling dat dit langzaam wordt uitgebreid. Ik denk dat dit hetzelfde zal gaan als met Account Analyzer. Hoe meer je hieraan gewend

raakt, hoe meer je het gaat gebruiken. Maar dan ben je alsnog afhankelijk van je klanten. Ik denk dat we er niet onderuit komen en dat we daarin stappen moeten gaan zetten de aankomende jaren.

Anke: Je noemde net de wat oudere generatie, die de inzet van IT niet altijd positief zien. Er is daarnaast ook het tegenovergestelde. Neem bijvoorbeeld de start-ups in IT die momenteel als paddenstoelen uit de grond komen. Lopen wij in de toepassing van IT als accountants dan achter op dit soort bedrijven? Of kunnen wij daarin mee als ik kijk naar de implementatie van Account Analyzer, wat een redelijk lange periode met zich mee brengt. Ik vraag me daarbij af op dat moment van ontwikkeling, implementatie en het gebruik van software door accountantskantoren, deze vernieuwde start-ups ondertussen alweer andere "betere" software hebben, en of wij dan achterlopen?

Accountant A: Ja ik ben even aan het denken, hoe dat er dan uit gaat zien. Er zullen vast start ups zijn bijvoorbeeld dat Hello Fresh. Zij zouden dus eventueel al voor kunnen lopen. Ik zie een start-up niet per definitie als een bijzondere onderneming, behalve dan dat een start-up snel groeit. Dat het vaak jonge mensen zijn, misschien is de behoefte van die mensen inderdaad anders. Kunnen wij daar als Accountantskantoor B in mee? Ik denk wel dat wij zulke bedrijven de mogelijkheid kunnen bieden, zoals nu met die pilot in de data-analyse. Ook daar denk ik dat wij daar als accountants onszelf niet belangrijker moeten maken dan dat we zijn. Die jonge ondernemers zullen ook gewoon willen ondernemen. Hun product op de markt willen zetten. Misschien kunnen wij daar als accountants wel bij helpen zoals het aanbieden van bepaalde tools. Ik denk wel dat ze daar eerder open voor staan, dan de wat oudere generatie mensen die beslissingen nemen.

Anke: Neem bijvoorbeeld dat Google Analytics. Laat staan dat jonge en vernieuwde ondernemers deze tools allemaal zelf al gebruiken en wij als accountant daar vrij weinig van afweten. Hoe ver blijft een accountant dan bij? Als wij aankomen met tools die eigenlijk al verouderd zijn en zij in hun bedrijfsprocessen redelijk nieuwe tools toepassen.

Accountant B: Ik denk wel dat je het over een handje vol bedrijven hebt. Loop je achter met Account Analyzer? Ik denk het niet. We zullen ook niet voorlopen, maar ik denk wel dat we zeker niet achterlopen. Met Account Analyzer gebruiken we wel een tool wat toch al wel vernieuwend is hoor. Er zijn kantoren die pas 4 jaar een digitaal balans dossier hebben, dat was toen ook allemaal nog op papier. Als je ziet welke stappen we maken, gaat het wel snel. Ik denk dat die pilot, die bedoeld is voor een handje vol bedrijven die er wel voor openstaan, dat wij ook de diensten aan kunnen bieden waarin zij geïnteresseerd zijn. Zoals Google Analytics, dat is heel mooi maar dat is meer het aantal website bezoekers etc.

Anke: Ja dat klopt, maar als er al een tool is die zo makkelijk beschikbaar is. Dan komen er vrij snel veel van die tools denk ik.

Accountant B: Ja dat er al management informatie tools beschikbaar zijn, waaruit je informatie kan halen die voor jou als bestuur heel waardevol is, maar die tools hebben wij ook. Wat je ook veel ziet als dat soort kleine start-ups die desbetreffende tools ontwikkelen al vrij snel worden overgenomen door voornamelijk Big 4-kantoren.

Anke: En wordt de ontwikkeling Blockchain al toegepast bij financiële instellingen? Ik begreep namelijk dat hierin door banken heel veel in geïnvesteerd wordt.

Accountant B: Die ontwikkeling is echt nog helemaal nieuw voor mij. Daar kan ik niets over vertellen.

Wat ik nog wil aanvullen: de werkelijkheid wijkt van het ideale plaatje. Dat ideale plaatje dat zal vast komen en dat zal vast heel snel komen of niet, maar ik denk wel dat we als accountant niet achterlopen en dat we onze klanten kunnen bieden waar ze om vragen. Alleen moeten we nog wel wat ontwikkelingslagen maken met data-analyse, maar tegelijk moet de klant daar ook stappen in zetten en gebruik van willen maken. Daar zie je dat klanten regelmatig nog blijven hangen in oude systemen. Ik denk dat dit het belangrijkste is wat ik heb willen zeggen.

Bijlage 6 interview IT-auditor B

Eindhoven, 25 maart 2016

Anke: Misschien leuk om te vertellen wie je bent, wat je functie is binnen accountantskantoor B en hoe lang je hier al werkt?

IT-auditor B: Mijn naam is IT-auditor B, senior manager binnen IT dit valt onder Assurance, dus onder de accountantstak. Ik ben zelf IT-auditor/ adviseur. Ik verricht veel IT audit werkzaamheden in het kader van de jaarrekeningcontrole. Dat zijn de IT audits waar wij controleren en daarnaast voer ik allerlei opdrachten uit met betrekking tot beveiliging van audits van implementatie van trajecten waar we klankbordrollen doen tot helpen met de implementatie van grote systemen. Ook doe ik kleine adviesklussen over hoe je in een organisatie het informatie- en organisatiebeleid moet voeren. Ik doe dit werk inmiddels 9 jaar bij accountantskantoor B. Daarvoor heb ik 5 jaar gewerkt voor een software ontwikkelbedrijf, daarvoor ben ik nog programmeur geweest. Ik ben RE, Register EDP Auditor zoals dat zo mooi heet en ik doe sinds 2009 bijna alleen nog publieke sector klanten. Dat is heel veel zorg en onderwijs en ook heel veel binnenlandsbestuur zoals gemeenten en provincies. Wat woningcorporaties, maar dat is minimaal.

Anke: Heb je zelf voor deze richting gekozen of ben je daar zo in gegroeid?

IT-auditor B: Ja. In mijn vorige werk werkte ik voor een software- ontwikkelbedrijf dat voornamelijk software maakte voor kwaliteitssystemen voor de zorg en sommige onderwijsinstellingen. Een aantal organisaties waar ik erg veel contact mee had. Daar ben ik later ingegroeid en toen audits en adviesopdrachten gaan doen voor accountantskantoor B. Die hele publieke sector en met name de zorg, dat is de rode draad binnen mijn carrière.

Anke: Mijn eerste vraag is een hele brede vraag, maar welke ontwikkelingen heb jij ervaren binnen de IT, binnen accountantskantoor B of bij klanten die een redelijke impact hebben gehad op de veranderingen in de controle of in de aanpak daarvan?

IT-auditor B: Ik focus mezelf even vrij specifiek op de publieke sector, maar daarnaast kan ik je ook iets vertellen over de verschillen die ik zie met de private sector. De private sector liep voor op de publieke sector met de inzet van informatietechnologie enerzijds voor de bedrijfsvoering, de back office systemen zoals een HR, finance en inkoop. De private sector was al vrij vroeg met de implementatie van ERP-systemen. Dus geïntegreerde systemen zoals een SAP of Oracle. De publieke sector heeft daar wat achteraan gehobbeld en ook al wat jaren achterstand in, dus het adoptievermogen van de publieke vermogen om nieuwe technologie te omarmen lag altijd een stukje lager. Retailorganisaties waren al vrij snel met de inzet van websites en webshops als een nieuw communicatiemiddel richting klanten. Als je kijkt wat een zorginstelling deed met een cliëntenportaal, nu zie je dat bijna overal. In de gezondheidszorg wordt er steeds meer gebruik gemaakt van apps en kun je een deel van je afspraken online maken, volledig geïntegreerd wat voorheen niet het geval was. Ook qua bedrijfsvoering hebben de meeste ziekenhuis nu een ERP- systemen, maar het applicatie landschap is nog vrij divers. Ze hebben heel veel systemen. Gemeenten zijn daar nog beter voorbeeld van. Een gemiddelde kleine gemeente heeft tussen de 300 en 400 applicaties. Dat betekent dat dit een hele spaghetti aan applicaties is wat niet makkelijk met elkaar praat. Je hebt heel veel verschillende systemen en leveranciers, het is dus best wel moeilijk om daar data uit te halen en die data te bundelen. Als je het nu hebt over onze jaarrekeningcontrole dan zie je bij veel publieke instellingen dat die nog niet heel systeemgericht is. Het volwassenheidsniveau van de IT beheersing die is vaak, ook bij grote publieke instellingen, nog best wel van een te laag niveau om een volledig systeemgerichte audit te doen. Dat gaat wel beter, maar dat gaat gestaag. Daarnaast zie je dat zowel in het onderwijs, maar ook in de zorg doen wij naast jaarrekeningcontrole ook bekostiging controles. Dat zijn controles op de omzet. Die controles die vinden plaats op systemen waarin verrichtingen worden opgenomen. Als jij bijvoorbeeld binnenkomt in het ziekenhuis en je hebt een gebroken been dan moet er eerst een diagnose worden gesteld waarna je dan gips krijgt. Deze handelingen voert het ziekenhuis allemaal in een elektronisch systeem. Hier komt uiteindelijk een zorghandeling uit dat wordt verstuurd naar jouw verzekering waarna het ziekenhuis zijn geld krijgt. Dat is eigenlijk het primaire proces van een ziekenhuis. Zij verlenen zorg en leggen dit vast in het systeem waarna het naar de verzekering wordt gestuurd en die betalen het geld uit. Dat is ook de primaire opbrengstenstroom voor het ziekenhuis. Als accountant moet je daar iets van vinden, aangezien de post revenu altijd significant is. Vanuit de wet wordt voorgeschreven dat rond die controle op de opbrengst streekproefcontroles plaats vinden. Die steekproeven zijn gegevensgericht. Doordat er een hele grote gegevensgerichte controle plaats vindt op de belangrijkste opbrengstenstroom is die controle al veel minder systeemgericht voor de zorg. Voor onderwijs heb je een soortgelijke systematiek maar dan in de bekostiging van de

registratie van het aantal studenten, elke student moet je registreren. Ook een vrij gegevensgerichte controle protocol. Een school krijgt subsidie vanuit het rijk en wordt op die manier gefinancierd. Mede doordat die stromen al zo gegevensgericht zijn, is er ook al een minder systeemgerichte controle bij die publieke instellingen. Die IT beheersing is van een lager volwassenheidsniveau, wat overigens steeds beter gaat. Anderzijds liep de publieke sector wat achter qua techniek. Daar worden echt grote sprongen in gemaakt. Je ziet dat bijna alle grote publieke instellingen, een ziekenhuis of een onderwijsinstellingen nu bijvoorbeeld een ERP- systeem hebben of bezig zijn met de implementatie van EPD systemen.

Anke: Wat zijn EPD- systemen?

IT-auditor B: EPD systemen zijn elektronische patiënten dossiers systemen. Hun primaire systeem waar zij zorg registreren, maar ook medische gegevens beschikbaar maken voor artsen. Daarnaast ook voor jou als patiënt als je het ziekenhuis binnenkomt en je bijvoorbeeld van thuis uit of op jouw laptop inzicht kan krijgen in jouw digitale dossiers. Die veranderingen, de digitalisering in de publieke sector, neemt enorm toe wat betekent dat wij als accountants die systemen minder kunnen en moeten negeren. Waarom? De cijfers leiden uiteindelijk tot de jaarrekeningpost en die worden gevoed vanuit die systemen. We zullen dus op den duur meer in die systemen moeten gaan kijken. Dat doen we ook steeds meer, maar doordat het niveau van interne beheersing soms te laag is gebruiken we ook andere technieken bijvoorbeeld data-analyse om heel specifiek in te zoomen op bepaalde posten en we op die manier zekerheid kunnen verkrijgen. Als je data-analyse heel plat slaat, dan is het een vorm van gegevensgerichte controle.

Anke: Data-analyse is natuurlijk best breed. Heb je specifieke technieken die de laatste tijd echt toegepast worden?

IT-auditor B: Wat je nu ziet is dat data-analyse veel ingezet wordt, enerzijds op een deel van financiën. Om bepaalde dwarsdoorsnedes te maken op de financiële administratie. Dus als je een bepaalde post hebt: door welke dagboeken wordt die gevuld. Wij hebben daar software voor om die data uit de financiële systemen te halen en die maken daar een kruistabel van, zodat je eigenlijk per post kunt zien door welke dagboeken die eigenlijk gevoed wordt. Maar je kunt daar ook analyses op doen: bijvoorbeeld welke gebruikers hebben memoriaal boekingen gedaan buiten het reguliere proces om. Want je zou eigenlijk verwachten dat een inkooptransactie, het inboeken van een factuur netjes volgens het proces verloopt. De primaire ondersteunende processen als HR, inkoop daar hebben we gewoon specifieke analyses voor om dwarsdoorsnede te maken. Bijvoorbeeld elke factuur die betaalbaar is gesteld, ligt daar een inkooporder aan ten grondslag en is daar autorisatie voor gegeven en zijn die prijzen enz. in balans. Voorheen als je een gegevensgerichte controle deed, dan deed je daar een steekproef op. Bijvoorbeeld geef mij van het afgelopen jaar eens 50 facturen en aan de hand van die facturen ga je een controle doen of die stappen zijn doorlopen. Door data-analyse krijg je alle facturen die betaald zijn geweest en dan analyseer ik die volledig. Dan bekijk ik de gehele populatie en verkrijg ik veel meer zekerheid en inzicht op eventuele uitzonderingen. Dat zijn technieken die we nu al en steeds meer inzetten in onze controles om enerzijds meer zekerheid te krijgen en anderzijds ook om de controle efficiënter uit te voeren.

Anke: Die applicaties die je noemde om de software toe te passen, kunnen jullie die alleen gebruiken of ook reguliere auditors?

IT-auditor B: Je kunt data-analyse op een aantal manieren doen. Je hebt specifieke software, die je daar gewoon voor kunt kopen. Klanten kunnen die ook kopen en bijna iedere klant heeft tegenwoordig wel datawarehouse waardoor zij zelf analyses kunnen doen op de financiële administratie. Wij zelf hebben daar tooling voor, maar het zit hem natuurlijk in de analyses die je doet. Grote systemen als een SAP en Oracle, daar hebben wij specifieke tooling voor die we zelf hebben ontwikkeld. Dergelijke tooling hebben de andere accountantskantoren ook. Waarom? Dat zijn de grote systemen die wereldwijd veel gebruikt worden.

Anke: Staat de IT-auditor binnen accountantskantoor B los van een audit team? Wordt die zeg maar ingeschakeld als interne specialist of wordt je al vanaf de planningsfase tot aan de controleverklaring bij het team betrokken?

IT-auditor B: Voorheen, dan kijk ik 10 jaar terug, toen waren we veel meer specialisten die werden ingevlogen. Dan deden we ons ding en dit zijn de resultaten. Wat zie je de afgelopen jaren gebeuren, is dat het veranderd. Ik durf echt wel te stellen dat momenteel bij 70% van de opdrachten die ik doe, dat we vanaf het begin betrokken zijn. We denken mee in de planningsfase bij de definitie van de audit aanpak. Met wat voor organisatie hebben we te maken, wat zijn de belangrijke primaire financiële stormen voor zowel de kosten- als de opbrengsten kant. Welke systemen voeden die stromen en hoe is het niveau van de interne beheersing. Als het een klant is waar we al meerdere jaren komen dan hebben wij best wel een goed beeld van de zekerheid die kan worden verkregen van de systemen. Nu denken wij als

integraal onderdeel van het team, zo presenteren wij ons ook bij nieuwe proposals. We denken ook mee over de risico's en dan gaat de controle lopen, maar vaak trekken we ook parallel op om het proces samen met de accountants te doen. Dan gaan we echt samen met iemand zitten van inkoop die het systeem kent en dan beginnen we van vooraf aan en bespreken we het hele proces. Dan kijken we wat er gebeurt in het systeem. Kan ik als IT-auditor of mijn teamleden daar dan iets van vinden. Zo brengen wij de stappen en de risico's in kaart en zo weten we na die sessie: dit zijn de controls waar we ons op moeten gaan richten.

Anke: De accountant is dus de persoon die aan de hand van jullie risico handreiking zijn werkzaamheden uitvoert?

IT-auditor B: Wij doen dit samen met de accountant. Niet overal in dezelfde intensiteit. Soms heeft de accountant al een redelijk beeld van hoe een proces verloopt, bijvoorbeeld de lonen en salarissen. Dan hebben we een gerichte discussie van dit zijn de stappen waar wij risico's onderkennen en hoe zien jullie dan of kunnen jullie meedenken over de inrichting van het systeem om te kijken of de controls en de functiescheiding aanwezig zijn. Autorisaties van die mensen om functievermenging te voorkomen. Dan gaan we heel gericht te werk bij het bepalen van die risico's en wat er qua beheersmaatregelen getroffen is in het systeem. Dat wordt een steeds intensiever samenspel waarbij de accountant zich steeds mee bewust wordt van het feit dat het systeem niet een blackbox is wat hij kan negeren. Controles die vroeger op papier werden gedaan die voert het systeem nu uit, maar het systeem voorkomt ook. Het kan ook als een preventieve maatregel dienen. Bijvoorbeeld bij meerdere autorisaties als een digitaal ogenprincipe. Dat 4-ogenprincipe wat je voorheen met paraafjes deed dat zit nu in het systeem. Een accountant kan dat niet meer negeren, dus gaan we samen zoeken of dat goed zit in het systeem en of hierop gesteund kan worden.

Anke: Ik heb het AFM rapport gelezen van 2014 en wat mij daarin is opgevallen is dat accountants gebruik maken van conclusies van IT-auditors, maar daar verder geen aanvullende werkzaamheden voor verrichten. Terwijl de AFM daarop stelt, aan de hand van de COS, dat een accountant wel extra werkzaamheden dient te verrichten. In hoeverre is jullie inzet dan al efficiënt?

IT-auditor B: Nog niet. Onze inzet is wel efficiënt, maar het levert het kijken naar systemen en dit hoeft niet noodzakelijk tot een efficiënte audit te leiden. Hoe komt dat? IT is complex, maar ook de hele beheersing rond IT. Om daar een goed en weloverwogen oordeel over te hebben, moet je verschillende facetten bekijken. Is er een beleid en procedures om er voor te zorgen dat niet iedereen zomaar naar IT kan bellen en dan toegang of rechten krijgt tot de financiële administratie. Waar het AFM rapport specifiek op in gaat en waar we als beroepsgroep nog een stap moeten zetten, is als er conclusies worden vastgesteld vanuit de IT audit wat dat betekent voor de audit aanpak.

Anke: Daarin is de inzet van IT in de controle misschien niet efficiënter, maar het zal wel leiden tot betere kwaliteit?

IT-auditor B: Allebei, het kan leiden tot een efficiëncyslag. Bepaalde bevindingen op het IT systeem waardoor het nu nog niet mogelijk is om volledige zekerheid uit het systeem te halen over een lijst of bepaalde controls, dan blijft er een restrisico over. Wat is er gebeurd en dat heeft de AFM ook geconstateerd, dat bij een aantal controles dat restrisico onvoldoende vertaald is naar aanvullende of andere werkzaamheden in de controleaanpak. Voorheen hadden we het plan: we gaan deze kant op en we gaan steunen op dit en dat systeem maar halverwege blijkt dat we op 1 of 2 systemen niet kunnen steunen. Op het moment dat dit is vastgesteld, dan ga ik in overleg met een accountant collega en gaan we samen kijken wat er momenteel in ons controle mandje zit waardoor we dat risico mogelijk al kunnen mitigeren en daar waar nodig zullen we aanvullende werkzaamheden moeten doen om voldoende zekerheid te krijgen.

Anke: Merk je dat dat pas van de laatste 2 of 3 jaar is? Of was dit al aan de orde voordat het AFM rapport werd gepubliceerd?

IT-auditor B: Het gaat nu beter. Het AFM rapport is daar niet direct de trigger van geweest. Als je kijkt naar de ontwikkeling van het beroep de afgelopen jaren waar steeds meer de focus op IT ligt, maar ook op die doorvertaling. Er zijn veel interne kwaliteitsprogramma's gekomen. De feiten die de AFM heeft vastgesteld is dat het beroepsbreed nog onvoldoende is. Het blijft een aandachtspunt, het gaat zeker beter maar het vergt gewoon nog veel energie en inspanning om het goed te doen. Er zit nog een hele generatie van accountants achter die in minder mate met IT te maken hebben gehad. Neem de Ipad die was er 5 jaar geleden nog niet. Het tempo waarmee IT zich ontwikkelt en ook de risico's veranderen zoals informatieveiligheid. Als een ERP systeem verbonden is het met het internet dan kunnen kwaadwillige van buiten misschien ook de data beïnvloeden. Dat was vroeger niet te bedenken, dat risico kwam bij niemand op. Daar moet je nu wel wat mee.

Anke: Aangezien die ontwikkelingen nu erg snel gaan. Hoe zie je die ontwikkelingen de aankomende jaren veranderen en dan met name op de accountantscontrole? Als die ontwikkelingen in een hoog tempo gebruikt en toegepast gaan worden.

IT-auditor B: Wat ik interessant vind, is dat je steeds meer data krijgt. Gegevens worden ook steeds meer met elkaar verbonden. Er zijn op dit moment al ontwikkelingen, google analytics is daar eentje van, waarbij software zo slim wordt of slim gemaakt kan worden dat bepaalde controles volledig geautomatiseerd kunnen worden. Dan verschuift de focus van je controle enerzijds naar het vaststellen van de betrouwbaarheid van data, maar het controlewerk zal verschuiven. De uitvoerende werkzaamheden zal naar mijn mening steeds meer door software of outsourcing worden gedaan. Dat kan een servicecenter zijn van accountantskantoor B in India die een bepaalde controle doet. De accountant van de toekomst krijgt 2 hoofdtaken: die is projectmanager. Dus die krijgt veel meer een regiefunctie waarin hij verschillende onderdelen, enerzijds bij de klantorganisatie en anderzijds delivery centers binnen de accountantsorganisatie aanstuurt. Hij blijft wel degene met de vaktechnische kennis die ook de resultaten die terugkomen analyseert en bepaalt wat dit betekent voor de controle. Het is nog te ver. Over 10 jaar gaat er nog geen software komen waaruit door middel van een druk op de knop een goedkeurende verklaring komt. In mijn inziens gaat dat nog niet zo snel. Waarom? Omdat je altijd nog een stuk integratie en professional judgement moet overhouden. Maar ook iemand die de resultaten analyseert, want het is niet altijd zwart of wit. Maar het klassieke accountantsberoep gaat veranderen.

Anke: Zoals je net al zei dat :‘de eenvoudigere delen’ gaan geautomatiseerd worden. Wat kan ik mezelf hierbij voorstellen met betrekking tot kunstmatige intelligentie? Als dat zich dermate goed ontwikkeld...

IT-auditor B: Dat zal de vraag zijn. Daarom zei ik ook dat ik mezelf niet kan voorstellen dat het binnen een tijdsbestek van 5 tot 10 gebeurt, maar software wordt ook steeds slimmer. En zal dus ook beter in staat zijn om afwegingen te maken. Wat je denk ik ook niet moet onderschatten, dat is ook waar nu stevig de focus op ligt is het overleg en het werken in team verband. Een partner binnen accountantskantoor B heeft een soort mantra: de grootste fout die je maakt, is de fout die je alleen maakt. Overleg met elkaar over bepaalde vraagstukken en interpreteer. Het doorspreken van een bepaalde analyse. Elke organisatie heeft een eigen review model. We beginnen onderaan en dan kijkt er nog iemand na en zo gaan we door tot uiteindelijk de partner, die zijn handtekening bij de controleverklaring zet. Het samenspel binnen zo’n controle dat zie ik nog niet direct vervangen worden door kunstmatige intelligentie, maar software gaat wel steeds slimmer worden. Dus ook de software binnen de organisaties. Dan zet ik mijn IT audit pet weer op: als organisaties gebruik gaan maken van slimmere organisaties, software die dus mogelijk ook hun stuurinformatie en een CFO van informatie gaan voorzien: ‘van ik zou dit doen’. Dan moet je ook wel zeker weten dat die software goed en betrouwbaar is. Als ik kwaadwillend zou zijn, dan zou ik het nog wel interessant vinden om iets met die software te doen. Om de software bijvoorbeeld op een bepaalde manier te beïnvloeden waardoor het in mijn voordeel zou kunnen zijn.

Anke: Dan is dan weer de reactie op de ontwikkelingen in de IT...

IT-auditor B: Dus je krijgt ook wel weer een verschuiving in je controle op de onderwerpen waarop wordt gefocust. Waar nu bijvoorbeeld sterk de focus ligt op de betrouwbaarheid van de financiële administratie, misschien is dat straks wel zo sterk geautomatiseerd en gestandaardiseerd, dat je eigenlijk zegt van datgene wat in die zwarte doos gaat dat draait bij google of bij Microsoft en daar krijg je een certificaat bij. Alles wat daarin gaat dat is goed.

Anke: En hoe ziet u hierin de ontwikkeling omtrent de Blockchain techniek?

IT-auditor B: Ik heb daar weleens over gehoord, maar daar kan ik je verder niets over vertellen.

Anke: Je had het net over het belang van professional judgement, maar hoe hebben ze aan mij dan iets als ik in september ga beginnen? Ik zal dan eerst zo’n 5 jaar werkervaring op moeten doen. Dan hebben ze vrij weinig aan mij. Ik heb namelijk dan nog niet de ervaring om richting te geven aan een analyse. Hoe kan ik mezelf dan als “nieuw soort accountant” zo profileren dat ik toegevoegde waarde kan leveren?

IT-auditor B: Laat ik hem omdraaien... Jij ziet jezelf als iemand die geen inhoudelijke ervaring heeft en dat klopt misschien. Je hebt alleen een stuk theoretische baggage. Ik zie daarentegen iemand die door haar leeftijd is opgegroeid met nieuwe technologie. En op een hele andere manier, sowieso kijkt naar de maatschappij en de wereld daar omheen, maar ook naar het vak. Wat heb je in accountantsorganisaties? Daar zitten heel veel mensen die allang in het vak zitten en daarom ook in mindere mate openstaan voor verandering. Er zitten ook een aantal issues in het accountancy vak. Dat zit hem in de cultuur, wijze waarop we een businessmodel opbouwen. Die maken dat er als sector nog een hele stap te

zetten is. Dat kan alleen met jonge mensen en een frisse blik die ook op een andere manier kijken naar organisaties. Want de organisaties veranderen ook. Jonge mensen beginnen een start-up en daar zitten bedrijven bij die doen 100 miljoen aan omzet. Die zetten op een andere manier hun bedrijf op, voeren het beleid uit en zien andere risico's en moeten dus ook op een andere manier gecontroleerd en behandeld worden. Dus het hebben van een kritische en frisse blik kan al heel waardevol zijn om het bestaande status quo te bekritisieren. Het is ook niet voor niets dat de term professional scepticism een aantal jaren geleden ook een verplichte training is geweest voor alle mensen die in de accountancy werkzaam waren. Wat vertelt deze klant mij? Prik ik daar voldoende op door? Nieuwsgierigheid en kritisch zijn en kennis van techniek. En techniek noem ik dan maar even breed. Een frisse blik is een groot voordeel.

Anke: Ik heb begrepen dat er bij accountantskantoor A een cursus wordt aangeboden van een aantal bijeenkomsten om zo ook starters wegwijs te maken in de werkzaamheden van IT-auditors. Is er ook zo'n aanbod binnen accountantskantoor B aanwezig?

IT-auditor B: Geen specifieke training gericht op IT audit. Wat je wel ziet in het hele opleidingscurriculum en het hele RD programma, dat er bij de vakinhoudelijke trainingen 9 van de 10 keer een component van IT in zit. Het belang van IT audit, waarom en waarom niet. Nu worden er ook steeds meer in onze guides verwerkt. Onze accountantskantoor B audit guide staat vol met IT. In bijna alle communicatie komt IT aan bod, zoals bij reviews, guides, AFM rapport. Het wordt gewoon breder in ons DNA gestopt. We hebben bij mijn weten niet zo'n introductie training, wat misschien wel een goed idee is om dat nog specifieker te maken. Ik kijk dan ook zeer positief aan tegen de nieuwe generatie.

Anke: Dat is eigenlijk waar momenteel niet mijn geruststelling ligt aangezien ik van veel studenten hoor dat zij niet geïnteresseerd zijn in IT. Dat zij accountant willen worden en niet EDP auditor, terwijl in mijn ogen die twee beroepen met elkaar gaan verweven. Ik vind juist als starters hier binnen komen dat er door accountantskantoor B moet worden ingespeeld op deze situatie en zij opgeleid moeten worden als het nieuwe soort accountant.

IT-auditor B: Standaardjaarrekeningcontrole is opgebouwd uit een interim en een final. Alle processen worden doorlopen. Eerst de beoordeling van de AO/IC (opzet en bestaan) dan komt de management letter en in de final gaan we de echte controle doen. Wat de standaard accountant moeilijk vindt is een proces. Vaak zijn IT-auditors, spreek ook even voor eigen voordeel, vaak beter in het doorlopen en analyseren van een proces en het bepalen van de risico's binnen het proces. Dat komt omdat een accountant werkt vanuit een jaarrekeningpost. In die post zitten bepaalde risico's en daar voer je controle werkzaamheden op uit om die te mitigeren. Het kan zomaar zijn dat een bepaalde post gevoed wordt door 3 verschillende processen, waar een bepaalde samenhang in zit. Op het moment dat je daar onvoldoende beeld van heb, dan kun je jezelf blind gaan staren en het overzicht kwijtraken. Waar de kracht heel erg zit door samen, enerzijds een accountant vanuit zijn financiële kennis en controlewerkzaamheden die ten grondslag liggen want daar weet een IT-auditor veel te weinig vanaf, samen met een IT-auditor en iemand van de klant zo'n proces te laten doorlopen inclusief een vervolgstap naar het systeem. Dan heb je veel beter de essentie te pakken en zie je veel beter verbanden die er zijn die tot een materiële fout in de jaarrekening kunnen leiden. Het maakt mij ook bang als ik hoor dat mede studenten of aankomende collega's niets op hebben met IT, dat gaat echt een probleem worden. Het zal alleen maar meer worden. Enerzijds zie je de regels enorm toenemen. Dat maakt het vak nog intensiever dan dat het is. De transitie die nu al gemaakt is ten opzichte van 10 jaar geleden die is al enorm. Het gaat alleen maar meer zijn.

Anke: Je hebt het over veranderingen in de regels. Bedoel je dit buiten de NV COS om? Dat er meer regels komen die de uitwerking concretiseren?

IT-auditor B: Beide. Enerzijds verandert de COS, maar de toezichthouder ook. Kijk naar hoe de AFM kijkt naar controles ten opzichte van 5 jaar geleden. Deels is dat ook nodig, want dat is de toezichthouder. Daarnaast is de maatschappij ook een stuk kritischer geworden. De maatschappij verwacht veel meer van een accountant dan voorheen, toen werd hij meer gezien als een soort van aandeelhouder die er iets van vond. Nu, op het moment dat er fraude geconstateerd wordt bij een organisatie, dan wordt meteen geroepen: 'waarom heeft de accountant dat niet gezien?' Terwijl de primaire taak van een accountant niet is om fraude te detecteren, maar om wel iets te vinden en een getrouw beeld neer te kunnen zetten. Daar zie je dat de hele blik vanuit de maatschappij en toezichthouder strenger wordt en zo zie je dat er verwacht wordt dat de beroepsgroep er een tandje bij doet en ervoor zorgt dat de kwaliteit op orde is en er integer gehandeld wordt.

Anke: Wat dan misschien een rare vraag is, maar we hebben het nu over kwaliteit en over toezichthoudende organisaties. Die willen dat de accountantsorganisaties meer kwaliteit gaan bieden, maar aan de andere kant heb je dan de klant die

meer toegevoegde waarde eist. Maar komen er dan ontwikkelingen om de kwaliteit van de accountantscontrole te verbeteren of is dat voortbordurend op de ontwikkelingen die de maatschappij eist?

IT-auditor B: Ik vind het een moeilijke vraag. Je ziet wel dat accountantsorganisaties vaak wel de ontwikkelingen bij klant organisaties volgen. Waarom? Een accountant kan aanbevelingen doen en doet verbeteringen richting de klant om zijn interne beheersing te verbeteren en dit is een nieuwe techniek die veel in de sector wordt toegepast en die jou een voordeel kan leveren. Dat is de bredere rol van de accountant en ook een stukje natuurlijk advies richting de klant organisaties. Heel erg gericht op de interne beheersing. Uiteindelijk is het de klantorganisatie die bepaalt wat er gebeurt. Wij kunnen als accountant wel vinden dat bedrijf X zijn bedrijfsvoering of business model totaal anders moet doen en gebruik moeten maken van andere techniek of zichzelf anders moeten organiseren. Het kan zomaar zijn dat onder de streep nog steeds een goedkeurende verklaring komt. Ik denk niet zozeer dat daar de maatschappij / accountantsorganisatie meer leidend in gaan zijn, maar dat het altijd blijft dat de business daar het voortouw in zal nemen. De accountant zal ook wel moeten reageren op datgene wat de maatschappij vraagt. Neem Bol.com die eist dat er op dezelfde dag als de bestelling het pakketje verzonden wordt. Dat betekent nogal wat voor je keten.

Anke: Dan denk ik dat veel ontwikkelingen die momenteel plaatsvinden, als de maatschappij deze accepteert, dat daar opvolgend een reactie komt vanuit de accountantscontrole om zich daarop aan te passen.

IT-auditor B: Ja dat klopt wel denk ik. De wijze waarop de controle gedaan wordt die verandert wel. Er wordt toe gegaan naar meer continue controle, inzet van slimme technologie en ook een stuk andere focus. Er is dan onder andere de ontwikkeling van continuous auditing. We willen meer contact bij de klanten en sneller risico's signaleren, maar ook een stuk transparantie op een eenvoudigere manier en vaker rapporteren. Vaak staat een management letter vol vakjargon en niet begrijpelijk voor de klantorganisaties. Dan zit er weinig toegevoegde waarde in. Als je vaker wilt gaan rapporteren om tijdig bij te sturen, dan moet het begrijpelijk zijn. Data analyse dat is het toverwoord.

Anke: Hoe past de term "big data" in deze ontwikkeling?

IT-auditor-B: De data-analyses die wij doen is niet big data. Big data is veel groter. Bijvoorbeeld de gemeente registreert een aantal dingen zoals waar een straatlantaarn kapot is en waar de meeste inbraken worden gedaan, waar en hoeveel politiemeldingen. Stel ik ga al die dingen bij elkaar gooien dan zie ik dat in die wijk daar wel heel veel inbraken plaatsvinden, daar doet de straatverlichting het al heel de week niet en veel meldingen over een groep allochtonen jongeren. Big data waarin je een patroon kunt herkennen zoals in het surfgedrag. Maar Big Data en de inzet van Big Data is veel groter dan een stuk data-analyse. De data die wij inzetten is vaak meer gericht op een bepaalde stroom.

Anke: De Gartner Hype Cycle zegt dat de ontwikkeling "Big data" is mislukt. Is het mislukt in de accountantscontrole omdat we gericht naar data zoeken?

IT-auditor B: Ja, het is nog niet volledig geïntegreerd en de software is nog niet in een dusdanig stadium dat er direct verbanden zichtbaar zijn. Daar komen we weer terug bij het eerste. Het is nu nog heel goed nadenken over: wat zou ik willen weten. Sommige stukken kun je als standaard ontwikkelen, maar er zit ook nog een deel maatwerk in. Doordat klanten op een bepaalde manier zijn bedrijfsvoering voert en de analyse van de analyses. Het is nog niet een druk op de knop. Je krijgt nu meerdere analyses en je moet zelf daarmee verder.

Anke: De ontwikkelingen die ik tot dusver heb gelezen, blijken in de praktijk nog maar weinig toepasbaar. Zit het dan nog in de kinderschoenen?

IT-auditor-B: Die data die stelt je ook wel in staat om process mining te doen. Wij en andere kantoren hebben daar software voor, waardoor je inzicht kan krijgen in een bepaald proces. Iets wat onder de streep financieel geen risico oplevert, als die euro's allemaal terugkomen dan is het onder de streep allemaal goed. Maar als je een bedrijf hebt waar 1 op de 5 een creditnota vormt, dan kun je hier winst maken. Een Bol.com heeft ontzettend veel retour en doen er veel aan om dit te verminderen.

Anke: Is dat vanuit accountantsopzicht een aanbeveling die je doet of is het een soort van advieswerk?

IT-auditor B: Nee process mining biedt verbetermogelijkheden met betrekking tot de interne beheersing. Het wordt zeker gebruikt voor het inzichtelijk krijgen van de risico's en dat stuk toegevoegde waarde. Zaken die voor de controle minder relevant zijn kunnen wel tot een verbetering leiden van de interne beheersing. Het wordt steeds belangrijker

voor een accountant om heel goed te snappen wat een organisatie doet en hoe dat deze organisatie werkt, maar ook hoe dit wordt verwerkt in de systemen. Dit is noodzakelijk om een goede risico analyse te doen en zekerheid te verkrijgen. En natuurlijk een stuk toegevoegde waarde.

Anke: Dan als sluitstuk op deze vragen: Hoe zie je de toekomst van het accountantsberoep?

IT-auditor B: Een beetje zoals in toen straks al zei: 'De rol van een accountant gaat veranderen. Het wil niet zeggen dat vak techniek niet meer belangrijk wordt, maar een deel van de controlewerkzaamheden zal geautomatiseerd of uitbesteed worden. De regie functie van een accountant, accountants zijn van nature geen goede projectmanager. Mensen moeten over de streep met nieuwe technieken. De klassieke denkwijze zal losgelaten moeten worden.

Bijlage 7 Interview Accountant C

Rotterdam, 25 maart 2016

Anke: Leuk dat u mee wilt werken aan het interview. Zou u alvorens de beantwoording van de vragen, kort willen toelichten waar u werkt, hoelang en in welke sectoren?

Accountant C: Ik werk bijna 25 jaar bij accountantskantoor C, om precies te zijn dit jaar 25 jaar in dienst. In feite heb ik altijd in de publieke sector gewerkt. De publieke sector betreft gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Ik heb ook nog onderwijs, zorg en woningbouw gedaan maar de laatste jaren alleen maar lokaal midden bestuur zoals wij dat noemen. Lokaal midden bestuur zijn dus gemeenten, provincies waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Ik ben daar op kantoor Rotterdam eindverantwoordelijke voor dat marktsegment.

Anke: Heeft u altijd in de publieke sector gewerkt of ook nog in andere segmenten?

Accountant C: Ik heb een hele korte periode wel onderwijs en zorg gedaan. Bij de onderwijsinstellingen voornamelijk het primair onderwijs. Dat doe ik al een jaar of 10 of 15 al niet meer.

Anke: Waarom ligt uw interesse in de publieke sector?

Accountant C: Ik vind het maatschappelijke actief zijn interessant en andere doelen dan alleen maar winst maken. Andere doelen vind ik erg leuk zoals de aanleg van wegen, zwembaden en sportvelden. En wat ik ook wel erg intrigerend vind is de politiek. Het is natuurlijk een politieke omgeving waarin je werkt.

Anke: Erg leuk om een interview met iemand te hebben die in een ander segment werkt dan de andere interviews. Ik ben ook benieuwd hoe dat zich uit in de uitwerking van mijn scriptie. Heeft u het afgelopen jaar of de afgelopen jaren ontwikkelingen meegemaakt in de IT die vanuit die visie veel invloed hebben gehad op de accountantscontrole?

Accountant C: Bij de klanten of binnen accountantskantoor C zelf?

Anke: Ik denk dat de ontwikkelingen van twee kanten komen. Ik denk dat er best veel ontwikkelingen zijn die direct worden ontwikkeld om het bruikbaar te maken voor de accountants en aan de andere kant denk ik ook dat er ontwikkelingen zijn die de klant toepast en waarop de accountant moet inspelen. Ik vind dat die twee nauw met elkaar samenhangen, maar in principe vind ik beide kanten van belang voor het onderzoek.

Accountant C: Als ik kijk naar wat ik bij de klanten zie, is dat veel meer administraties en processen digitaal gebeuren. Het meest kenmerkend bij een gemeente is natuurlijk dat alles via een website is aan te vragen zoals een uittreksel uit het geboorteregister. Daarnaast speelt bij de gemeente ook heel sterk de digitale facturen autorisatie. Dat is vrij breed maar dat zie je ook bij overheden ook. Wat bij overheden speelt is, omdat die zo verschrikkelijk veel taken hebben, dat er heel veel verschillende automatiseringsplatforms langs elkaar draaien. Wat je daar voor bijzondere ontwikkeling ziet is dat die steeds meer geïntegreerd worden. Systemen van gemeenten zelf maar ook van de overheid met gemeenten worden met knooppunten aan elkaar geknoopt en daar vind heel veel informatie uitwisseling plaats. Wat je dus ziet is dat gaat bij klanten is die digitalisering. Dat stelt vanuit de accountancy steeds meer de vraag: hoe betrouwbaar zijn die gegevens die met elkaar uitgewisseld worden en welke beveiliging zit daarop? Hoe weten we nou zeker dat als iemand een factuur autoriseert dat ook degene dat mag doen. Dat soort ontwikkelingen heb ik bij klanten hard zien gaan en uiteraard het aan elkaar knopen van allerlei systemen. Dit roept de vraag op of we zeker weten dat alles doorkomt: dat de informatie volledig is en de informatie uitwisseling juist is. Als voorbeeld tussen het kadaster en de gemeenten. Ook tussen de belastingdienst en gemeenten worden allerlei gegevens onderling uitgewisseld.

Anke: Wat u net beschrijft, die koppeling, wordt dat verstaan onder het horizontaal toezicht?

Accountant C: Doe je zelf aangifte bij de belastingdienst?

Anke: Ja

Accountant C: Wat je zelf al ziet bij het invullen van je aangifte is dat alle gegevens al ingevuld zijn. Je vraagt je dan af hoe komen ze daaraan? Dat is op zich bijzonder. Dat zijn allerlei gegevensuitwisselingen tussen de belastingdienst en gemeenten en ook andersom. Als de gemeente bijvoorbeeld een uitkering wil verstrekken aan iemand dan willen ze zeker weten dat diegene niet ook nog een baantje heeft. Dus heeft diegene wel recht op een bijstandsuitkering? Een van de makkelijkste dingen om dat te controleren is om bij de belastingdienst te kijken of iemand daar niet geregistreerd staat met een werkgever. Dat zie je heel erg toenemen. Dat allerlei organisaties via informatieknooppunten gegevens met elkaar uitwisselen. Dat roept voor de accountant natuurlijk de vraag op: is dat allemaal wel betrouwbaar en veilig? Dat niemand zomaar die gegevens kan hacken. Dat is eigenlijk een ontwikkeling die ik bij mijn klanten zie. Die ontwikkeling gaat hard en die zie ik de laatste jaren ook steeds meer toenemen. Ik zie ook dat de eisen die een toezichthouder als de AFM stelt ook omhoog gaan. Je kunt als accountant gewoon niet meer om die automatiseringsomgeving van die klant om, dus je moet gewoon vaststellen dat het betrouwbaar is wat er in die systemen gebeurt. Ook bijvoorbeeld dat het grootboek betrouwbaar is. Als je als accountant het grootboek uitdraait hoe weet je nou zeker dat niemand wat getallen heeft gewijzigd. Dat is een belangrijke ontwikkeling bij de klant. Binnen de accountancy zie ik bij accountantskantoor C dat er veel wordt gewerkt met Data Analytics. Dus allerlei programmatuur om te speuren op vreemde boekingen of opvallende boekingen binnen een boekhouding van een klant. Dat zie je echt veel meer gebruikt worden. Dat er meer analytisch door die datamassa van de klant wordt gegaan. Daarnaast Data Analytics in de zin van analyses op trends die je in een administratie ziet. Zie je bijvoorbeeld het aantal crediteuren toenemen, de gemiddelde omvang, bepaalde piekmaanden in de verwerking van de administratie.

Anke: Wordt dit dan gebruikt om afwijkingen te constateren?

Accountant C: Dat zie je ook gebeuren. Ons controleprogramma heet EMS. Dat is engagement management system, dat is de audit software binnen accountantskantoor C. Die is nu 3 jaar geïmplementeerd binnen accountantskantoor C. Overigens nog niet bij alle firms in de wereld maar de grote landen firms die zitten daar wel op. Daarvoor hadden we overigens AS 2, daar hebben we 15 jaar mee gedaan. Daar hoop je natuurlijk weer lang mee te doen. Wat je ziet die controle en onze eigen dossier zijn heel erg gedigitaliseerd. We hebben in feite geen hardcopy dossiers meer. Alle stukken worden ingescand. Papier is er nauwelijks meer.

Anke: U zei net dat er best veel gebruik wordt gemaakt van Data Analytics. Schakelen jullie dan een IT-auditor in of zijn jullie accountants dermate opgeleid dat zij beide taken kunnen uitvoeren?

Accountant C: Nee, daar schakelen wij wel specialistische mensen voor in. Echte EDP auditors.

Anke: Zien jullie de EDP auditor als onderdeel van het audit team of als interne specialist binnen accountantskantoor C?

Accountant C: In wijze zijn ze onderdeel van het audit team.

Anke: En zijn zij dan ook meteen betrokken bij de planningsfase en tot aan de uitvoerende werkzaamheden?

Accountant C: Ja. Er wordt aan de voorkant geanalyseerd bij welke klanten EDP audit noodzakelijk is. Je moet je voorstellen dat de klantenlijst integraal met hen wordt doorgenomen en dan zijn er altijd klanten waarbij je van tevoren weet dat het steunen op EDP niet kan, omdat zij het intern gewoon niet goed voor elkaar hebben. Er is onvoldoende betrouwbaarheid om op de systemen te steunen. Dan gaan we op een manier er omheen controleren. Maar die conclusie dat we niet kunnen steunen, dat wordt altijd in overleg met hen vastgesteld. Dus zij zijn daarbij. Zij zetten daar ook hun handtekening onder, dat die conclusie juist is. Dan heb je daarnaast natuurlijk een aantal klanten waarvan je denkt dat je wel kunt steunen op de EDP omgeving. Daar gaan zij ook echt kijken. Eerst gaan ze dan altijd opzet bekijken. Als de opzet toereikend is, als er voldoende basis is om erop te steunen, dan gaan ze bestaan en werking toetsen. Dat wordt aan de voorkant bepaald. Stel dat ze bij de opzet constateren van niet, dat wordt ook geconcludeerd en dan moet er meer gegevensgericht werk verricht worden. Dan controleer je buiten de systemen om. Waar we tegenwoordig steeds vaker tegen aan lopen, dat is ook wel door de hogere eisen die de AFM stelt, als je constateert dat je niet op de interne beheersing kunt steunen kun je dan wel op een andere manier daarop steunen. Of zit je dan al heel snel in de sfeer van een oordeelonthouding, omdat je niet meer kunt vertrouwen op die boekhouding. Dat is wel een beetje de discussie die ik nu merk binnen accountantskantoor C, maar ik denk dat dat breder is. Als je nu niet kunt steunen op de IT omgeving, zijn er dan voldoende andere controle middelen om die controle uit te voeren.

Anke: Ik heb zelf ook het AFM rapport gelezen van 2014. Wat me daarin opvalt is dat accountants gebruik maken van conclusies van IT-auditors, maar dat de AFM erop reageert dat de accountant daarop nog aanvullende werkzaamheden

dient uit te voeren. Ik vind dat eigenlijk best wel krom, want als een EDP-auditor onderdeel is van een team en er wordt samen heel het controle proces doorlopen waarom zou je dan niet mogen steunen op de conclusies van een EDP-auditor? Hoe gaat accountantskantoor C daar nu mee om?

Accountant C: Dat is natuurlijk ook boeiend. Je kent waarschijnlijk ook wel de uitspraak omtrent Vestia. Het ging daar niet over een EDP-auditor, maar over een derivaten specialist. Die zat ook in het team en daar heeft het college van beroep van gezegd dat je als accountant niet mag steunen op de werkzaamheden van een interne derivatenspecialist. Je moet vaststellen als accountant dat hij zijn werkzaamheden goed gedaan heeft. Kom je natuurlijk in mijn ogen in een wat vicieuze cirkel, want hoe kan je vaststellen dat hij zijn werkzaamheden goed heeft gedaan?

Anke: Is het dan nog wel efficiënt?

Accountant C: Dat is inderdaad een hele intrigerende. Dat komt natuurlijk voort uit dat er in de COS heel nadrukkelijk staat dat als je steunt op de werkzaamheden van een deskundige dat je bepaalde werkzaamheden moeten uitvoeren. Daar komt dat vandaan, maar het is wel een soort dilemma. Want je schakelt een specialist juist in omdat je er zelf geen verstand van hebt en vervolgens moet jij controleren of hij het goed gedaan heeft. Je kunt je afvragen, en dat is misschien wel een interessante voor in je scriptie om daarover te debatteren, of je eigenlijk niet meer moet gaan voor een methode zoals ze in de Verenigde Staten kennen. Als je daar een specialist in huurt moet je wel vaststellen of je een gerenommeerde specialist inhuurt, maar daarnaast wordt de verantwoordelijkheid wel afgebakend is dat als er iets mis is in het werk van die specialist dat die daar voor verantwoordelijk is en niet de accountant. Hier in onze Nederlandse regelgeving neem je als accountant de volledige verantwoordelijkheid van alles, ook van bijvoorbeeld andere accountants. Dat betekent dat je door zo'n COS de verplichting krijgt opgelegd dat je moet gaan beoordelen of die EDP auditor zijn werk wel goed doet. Dan moet je nagaan of dat nog wel van deze tijd is en kun je dat eigenlijk wel van een accountant verwachten? Dat is zeker een discussie waarde.

Anke: Denkt u dat de COS daarin achterhaald is of dat de interpretatie daarvan bij kantoren misschien beter kan?

Accountant C: Ik vind dat de regelgeving daarin nadrukkelijk anders moet. Ik vind dat nadrukkelijk in de accountantswetgeving moet komen dat als de accountant steunt op het werk van een andere accountant, hij wel moet vaststellen of dat iemand is die zijn diploma's heeft en een stukje referentie, maar dat de werkzaamheden die door die persoon worden verricht ook zijn verantwoordelijkheden zijn. En als er later iets mis is met dat dossier en dat het ligt aan die deskundige, omdat die zijn werkzaamheden niet goed heeft verricht of verkeerde conclusies heeft getrokken dan is dat de verantwoordelijkheid van die specialist. In de wet moet dan veranderd worden, dat de integrale verantwoordelijkheid van de accountant vervalt. Iemand van de NBA zal hier tegen zijn, want als je echte accountantsfreaks spreek die zitten echt nog steeds ontzettend vast in het denken van de grondlegger van het accountant vak. Dat zit heel erg in de sfeer van de rol van de accountant naar het maatschappelijk verkeer, dus niet de rol richting je opdrachtgever, maar de rol richting het maatschappelijk verkeer. Daarnaast kun je denken van waarom heeft de accountant een rol naar het maatschappelijk verkeer? Hij heeft een rol jegens de aandeelhouder, die geeft de opdracht. Dat is een totaal andere manier van denken richting het accountants vak. Voor wie doet de accountant zijn werk nu en hoe ver rijkt nu zijn verantwoordelijkheid. Dat is een en twee is de gedachte volgens Limpberg. Limpberg is typisch Nederlands. Dat betreft de integrale verantwoordelijkheid van de accountant. Dat je als accountant de verantwoordelijkheid neemt voor de werkzaamheden van een EDP auditor in je controle verklaring. En je kunt je de vraag stellen en dat doe ik dan, waarvan andere vinden dat dat zo moet blijven, kan dat nog wel in deze tijd? Je kunt dat ook door trekken naar pensioendeskundige die je in moet schakelen. Dat is een heel apart vak en ik heb niet de illusie dat ik begrijp wat die mensen aan het doen zijn.

Anke: Denkt u dat de reguliere auditors meer of zouden moeten weten van het vak van een EDP-auditor om zich beter te profileren in de hedendaagse maatschappij?

Accountant C: Ik vind in zijn algemeenheid dat je wel iets moet weten van wat er speelt op IT gebied om te kunnen begrijpen waar een klant mee bezig is, dat is iets anders dan dat je de techniek snapt in dat systeem. Ik vind wel dat een accountant moet bijblijven en wat de consequenties van IT zijn voor de controle. Ook wanneer hij een EDP-auditor moet inschakelen, maar ik heb niet de illusie dat ik begrijp wat een EDP-auditor allemaal doet.

Anke: Wordt er door accountantskantoor C ingespeeld op de ontwikkelingen door bijvoorbeeld extra cursus aan bod?

Accountant C: Wat wel binnen accountantskantoor C nadrukkelijk gebeurt, dat IT-auditors vaker in verbinding worden gebracht met accountants. Dat overleg wat wij hebben aan het begin van iedere controle cyclus dan zit je met accountants en EDP-auditors samen om alle klanten door te nemen over actuele ontwikkelingen, nieuwe pakketten in de branche, wat voor certificeringen horen daarbij en wat voor 3402 verklaringen worden er afgegeven. Daar wordt wel kennis en informatie uitwisseling gedaan en dat is natuurlijk ook noodzakelijk.

Anke: Hoe verwacht u dat dit in de toekomst plaats gaat vinden? Aangezien de ontwikkelingen op het gebied van robot auditing en kunstmatige intelligentie ontzettend hard gaan.

Accountant C: De rol van de EDP-auditor neemt toe, omdat er steeds meer processen plaats vinden waar de accountant moet steunen op de werkzaamheden van een EDP-auditor aangezien de accountant dit niet meer kan uitvoeren. Als je op dit moment EDP-auditor wordt, je hoeft geen minuut wakker te liggen of dat je wel een baan krijgt. Er is een gigantisch tekort aan IT-auditors zowel in de adviestak als in de EDP tak.

Anke: Data-analyse kan ook gebruikt worden om advies te verlenen aan klanten, maar bij een kantoor als accountantskantoor C is er een strikte scheiding tussen advies en controle: hoe gaan jullie daar dan mee om? Als je extra informatie verkrijgt gedurende een audit?

Accountant C: Als wij consultants inschakelen voor de audit dan hebben we niet zo'n scheidingsprobleem, maar als die mensen echt consultants werk doen dan wordt het natuurlijk advies rol. Als die echt betaalt advieswerk gaan doen dan kan het niet en gebeurt dat ook niet. Bij de rest hebben we natuurlijk erg te maken met de VIO (verordening inzake onafhankelijkheid) binnen accountantskantoor C hebben we overigens nog BPM. BPM is een handboek waaraan wij ons wereldwijd allemaal aan moeten houden en die is strenger dan de VIO. Dat betekent dat wij eerder tot de conclusie komen dat bepaalde werkzaamheden niet kunnen. Met Data Analytics is dat vaak niet het geval, omdat het objectief is en je neemt geen standpunt in. Je concludeert alleen cijfers af. Op het moment dat het niet meer objectief en voorspellingen gaat doen en dat wordt het subjectief en standpunten innemen, zoals u gaat failliet dan zijn het werkzaamheden waarvan al heel snel dat ze niet gegeven kunnen worden bij een audit klant.

Anke: Het lijkt mij best lastig om die scheiding te bewaren, omdat je best veel informatie verkrijgt en je weet dat je de onderneming van de klant daarbij kunt helpen en waar stopt de scheiding dan?

Accountant C: Dat is aan een kant heel makkelijk, maar aan de andere kant is er een makkelijk antwoord. Als het gewoon advieswerk wordt dan gaat daar meestal apart een factuur voor weg. Uiteraard heb je tot op een bepaalde hoogte een natuurlijke adviesrol. Je houdt er op een gegeven moment ook mee op, want anders is het niet meer rendabel. Als je alleen maar natuurlijk advies aan het afgeven bent en je kan dat niet afrekenen dan loop je met je winstgevendheid op zo'n klant mis. Vanuit de regelgeving is die onafhankelijkheid best complex. Aan de andere kant als je je strikt houdt aan de scheiding tussen waar zit nu echt advies, dat is wanneer je een factuur stuurt dan is het aan de andere kant toch ook best makkelijk.

Anke: Hoe kijkt u aan tegen de efficiëntie van het gebruik van data-analyse binnen de controle, omdat er door de COS nog niet volledig wordt gesteund op deze werkzaamheden en er nog extra werkzaamheden gedaan moeten worden.

Accountant C: Dat is heel wisselend. Kijk wat een dilemma is bij klanten, dat is ook een lastig onderwerp. Wat je ziet dat een aantal klanten gaan digitaliseren en dat doen ze dan vanuit efficiency overwegingen. Die zijn helemaal in de glorie dat ze een succesvol traject hebben afgerond en het is allemaal fantastisch gelopen en de implementatie is goed gegaan. Dan komen wij en zeggen wij dat we niet kunnen steunen op het systeem, omdat het niet helemaal waterdicht is. Dat er mensen in het systeem kunnen terwijl je dat niet wil en dat ze bevoegdheden hebben die je niet wil dat ze die hebben. Dus we gaan er om heen controleren. Dan moeten zij weer de factuurtjes gaan inlichten en de handtekeningen erop zetten. De klant geeft dan aan van maar wij hebben het juist voor efficiency redenen ingevoerd en jullie zijn ouderwets dat het niet wordt gebruikt. Dan leggen we uit dat we er niet op kunnen steunen en dat er nog een stap verder moet worden gemaakt. Uiteindelijk is het wel uit te leggen, maar er zit dan wel iets tegenstrijdigs in.

Anke: U denkt dat de efficiëntie qua IT pas volledig tot zijn recht komt als de maatschappij daarin mee beweegt?

Accountant C: Die efficiency op het gebied van accountantscontrole die gaat pas echt ontstaan als die systemen 24/7 ook betrouwbaar zijn. Dat daar niet mensen in kunnen die daar niet in horen of dat er geen bevoegdheden zijn bij mensen waarbij je dat niet wilt en dat het niet gehackt kan worden; noem al die dingen maar op. Dan zou je naar een efficiënte

accountantscontrole kunnen. Als we vast kunnen stellen dat de data betrouwbaar is en we daar Data Analytics op los kunnen laten dan kun je daarna heel gericht op de afwijkingen van een post gaan toetsen. Dan kun je een hele efficiënte controle opzetten. Mijn ervaring tot dusver is dat heel veel klanten wel heel ver zijn in de digitalisering, maar dat de betrouwbaarheid nog weleens de wensen over laat. Als je naar die systemen kijkt, dan kom je werknemers tegen die er allang niet meer werken, bevoegdhedenmatrixen die allang niet meer kloppen, soms blijkt het zo te zijn dat sommige mensen 1 factuur soms 2 keer kunnen autoriseren. Dan heeft het geen invloed meer op de efficiëntie van de controle, want die data is niet betrouwbaar. Je zal dan ander werk, vaak buiten het systeem om, om vast te stellen dat de data betrouwbaar is en verder te gebruiken tijdens de controle. Mijn ervaring is dat bij veel klanten dat nog niet optimaal is.

Anke: U had het net over het 24/7 betrouwbaarheid en beschikbaarheid van data uit systemen, hoe kijkt u dan aan tegen continuous auditing?

Accountant C: Ik denk dat als uiteindelijk de systemen betrouwbaar zijn, dat is een absolute randvoorwaarde vooraf, dan kan je prima je eigen audit software laten meelopen op de boekingen en daarmee de rare boekingen en afwijkingen eruit filteren.

Anke: Hoe kijkt u aan tegen de toekomst van het accountantsberoep? Mochten de ontwikkelingen dusdanig hard blijven gaan zoals nu.

Accountant C: Ik denk dat het uiteindelijk wel naar continuous auditing toe gaat.

Anke: Maar denkt u dat de accountant de accountant zoals nu blijft of denkt u dat er een nieuw soort accountant ontstaat?

Accountant C: Ik denk dat op zichzelf het onderscheid tussen EDP-auditors en de reguliere auditors wel blijft bestaan. Ik denk wel dat de positie van de EDP-auditors wel nadrukkelijk toe gaat nemen. De controle begint straks met het vaststellen of die systemen wel betrouwbaar zijn. Het analyseren daarna van afwijkingen, het verder doorzoeken op afwijkingen en opmerkelijke posten dat dat wel zoals nu blijft bestaan. Wat wel gebeurt denk ik, is dat het accountant vak in zekere zin steeds minder geschikt wordt voor het wat mindere complexe werk. In het verleden stuurde we wel assistenten 4,5 en 6 weken naar de klant waar ze alleen maar inkoopfacturen zaten te vinken bij wijze van spreken. Dat gaat weg. Het niveau van het werk neem toe. Er wordt eerder van je verwacht dat jij als medewerker dat analyseert, dat je doorvraagt en de juiste documenten zoekt, dus de onderkant van het werk zie ik daardoor wel wegvallen. Tegelijkertijd levert dat ook een probleem op, als jij net begint kan jij niet gelijk op dat hogere niveau gaan werken. Het stelt wel de accountantsorganisaties voor het vraagstuk: hoe zorg je dan voor goed inwerken en begeleiding, omdat het bulk werk niet meer zoveel is en je vrij snel op een hoog niveau je werkzaamheden moet doen.

Anke: Denkt u dat de gelaagdheid van het team daar dan de oplossing voor biedt of denkt u dat er een ander soort educatie moet zoals bijvoorbeeld Nyenrode?

Accountant C: Dat kan ik niet zo goed overzien. Natuurlijk moet de educatie veranderen als ik zo deze ontwikkelingen zie, maar ik kan niet goed beoordelen of dat nu onvoldoende is of niet. Wat ik wel zie in zijn algemeenheid is dat als ik naar de mensen kijk die bij ons binnenkomen zie ik dat er relatief veel aandacht en tijd weggaat bij het maken van scripties en afstudeeropdrachten. Dat is voor de meeste een bottleneck. Zou die tijd nu niet efficiënter kunnen worden ingezet door bijvoorbeeld meer boekhoudkennis? Van journaalpost maken, dan kennen ze nauwelijks. Dat vind ik wel een van de basiselementen van het vak ondanks dat het digitaal is. Daar heb ik weleens wat bedenkingen bij. Intern wordt er overigens wel veel waarde gehecht aan educatie. Dat is de afgelopen jaren iets minder geweest, maar merk dat dat nu wel weer aantrekt.

Bijlage 8 Interview IT-auditor C

Eindhoven, 25 mei 2016

IT-auditor C is al circa 10 jaar werkzaam bij accountantskantoor C. Voorheen voornamelijk werkzaam voor klanten in de core business (de grote ondernemingen) nu ook in het MKB plus segment.

IT-auditor C: Kijkend naar de toepassing van IT in de controle: accountantskantoor C wil heel graag voor oplopen, maar dit gaat helaas niet bij iedere klant. Accountantskantoor C heeft een mid market en core audit groep. Core audit zijn de grote internationale bedrijven. Volgens mij is de grens doordat er een buitenlandse entiteit bij betrokken wordt. Dat bepaalt het volgens mij. Mid market is het MKB plus. Die MKB plus klanten die hebben vaak geen systemen. Of vastleggingen in die systemen. Die werken vaak nog op papier.

Anke: Zie je het nog wel gebeuren dat ook dat segment over gaat op volledig geautomatiseerde gegevensverwerking?

IT-auditor C: Nee. Ooit zal het wel gebeuren, maar erg langzaam. Niet op korte termijn. Toen ik net zei ik heb 10 jaar hier gewerkt van 2002 tot 2011 en toen ging het al over verdergaande automatisering. Bedrijven die daar niet aan mee doen bestaan straks niet meer. Het is nu 2016 en die bedrijven bestaan nog steeds. Ik denk ook dat een heel hoop mensen en bedrijven er niet aan willen. Als ik een willekeurige MKB of DGA structuur pak. Zo'n man weet zijn inkopers en waar hij inkoopt. Zo iemand zit er niet op te wachten om met EDI interfacing aansluiting te gaan maken. Die is gewend om op een bepaalde manier zijn werk te doen. Die zal niet heel snel meegaan. Misschien wel zijn opvolger. Zijn zoon of dochter die het ooit overneemt. Ik denk dat dat soort bedrijven eerst een stille dood moeten sterven.

Het is ook geen doel op zich. Om het proces te automatiseren.

Anke: Het is in mijn ogen ook geen doel op zich, maar het lijkt mij voor veel bedrijven efficiënter en dat is wat bedrijven willen toch?

IT-auditor C: Als de aantallen meevallen voor de inkoop of verkoop, waarom zou je dat dan automatiseren. Op het moment dat je heel veel transacties hebt met verwerkingen, dan houd het zo automatisch mogelijk. Als jij 12 keer per jaar iets besteld, waarom zou je daarvoor een systeem optuigen met ITGC's en mandaten die erbij komen en die lastig zijn.

Anke: Wat denk je dat voor zulke bedrijven het obstakel is, de prijs of iets?

IT-auditor C: Ik denk dat de prijs van automatisering wel vaak genoemd wordt. Ik verkoop er niets meer door. Tegenwoordig zijn er best wel een hoop pakketten die gewoon geïmplementeerd kunnen worden en redelijk klaar zijn. Hooguit een beetje customizen. Volgens mij zit het meer in de effort die een bedrijf er in moet steken om het te snappen. Wat betekent het en wat kan ik er extra mee?

Anke: Daarom denk je dat de nieuwe generatie die ermee opgroeit wel de effort ervan gaat inzien?

IT-auditor C: Ja inderdaad de generatie die is ermee op is gegroeid. Die 's avonds op hun tablet willen zien wat er die dag is gebeurd. Ik heb hier ook bedrijven uit de omgeving gehad die aangeven dat ze zelf weten wat er in de voorraad ligt. Daar hebben zij geen voorraadstelsel voor nodig. Terwijl dat niet meer van deze tijd is. Het is net als de boer die door zijn stal heen loopt en weet hoeveel koeien er staan. Ik hoef niet dagelijks op een knopje te drukken om ze te tellen. Uiteindelijk heb je toch nog je voorraadinventarisatie. Dan krabt zo'n man achter de oren als er een afwijking is.

Ik denk dus niet dat de kosten een belemmering vormen, maar de mindset van de bedrijven. Als ik kijk naar de klanten van accountantskantoor C met in mijn achterhoofd de scheiding tussen midmarket en core. De cores zijn in hoge mate geautomatiseerd. Binnen de controleaanpak is altijd controle reliance. Daar worden ook de IT-auditors bij betrokken om de processen te toetsen. Als je kijkt naar de midmarket, daar passen wij eigenlijk altijd nog een gegevensgerichte controle toe. Omdat wij die zekerheden in de geautomatiseerde gegevensverwerking niet kunnen geven of dat er geen geautomatiseerde gegevensverwerking bestaat. Of wij als IT-auditors komen binnen en schieten het binnen 2 seconden lek. Uiteindelijk heeft de accountant niet de zekerheid over een bepaalde rapportage of een bepaalde post. En dan kan

de accountant alsnog gegevensgerichte werkzaamheden uit gaan voeren. De accountant kan vaak ook al inschatten of het nodig is om bij een bepaalde klant de IT-auditor te betrekken.

Anke: Als ik het goed begrijp, zoals je de controleaanpak nu beschrijft, blijft die nog voornamelijk systeemgericht. Als je niet kan steunen op de geautomatiseerde gegevensverwerking wordt die gegevensgericht. In principe maken tools het mogelijk om 100% gegevensgericht of overwegend gegevensgericht te controleren.

IT-auditor C: Dat heeft in ieder geval wel mijn voorkeur. Mijn voorkeur heeft het eigenlijk als de accountant aangeeft dat hij de IT-auditor niet in wil schakelen, want wij gaan gegevensgericht te werk. Dat is niet omdat zij tools inzetten, maar dat is meer omdat er meer een geautomatiseerde omgeving bij de klant staat waarbij ze niet weten wie er hoge rechten in het systeem hebben. Met name de onbekendheid met de maatregelen van interne beheersing. Dat ik weet dat ik wel kan gaan kijken, maar dat ik het toch aan flarden schiet. En dat ik dan met de conclusie kom dat hij gegevensgerichte werkzaamheden moet gaan uitvoeren. Dan heeft hij liever dat die tijd al besteed wordt voor andere werkzaamheden. Zodat het beschikbare budget nuttig wordt besteed. Als je praat over de tools die je inzet voor de gegevensgerichte werkzaamheden, dan heb je het echt over data-analyse. Ik zit zelf niet aan de data-analyse kant. Waar ik data-analyse inzet... Het is de financial auditor die een specialist inschakelt. Dan de IT-specialist om de betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking vast te stellen. Daarnaast zet hij vaak nog een data-analist in. Dat zie ik niet altijd. Al raakt het ons wel. Enerzijds zitten zij slimme dingen te doen op de memoriaalboekingen. Anderzijds zitten zij toch al op verbandscontroles. Hoe kunnen we bepaalde posten zekerheid geven door slimme verbandscontroles te trekken. De derde die ik zie is een soort revenue recognition. Oftewel is alles gefactureerd wat zou moeten. Dat kom ik met name tegen bij telco en energie-achtige klanten. Je hebt een contract, wat heb je gebruikt, wat is er gefactureerd en hoe verhoudt zich dat tot elkaar. Wordt bijvoorbeeld de extra GB die is verbruikt wel gefactureerd. Daar kom ik wel Data Analytics tegen. Zowel voor de juistheid als de volledigheid van de omzet. Bij accountantskantoor C gebeurt dat vaak tussen een op een relatie met de data-analist. Dat wordt niet altijd via de IT specialist gedaan.

Anke: Welke voorwaarden moeten jullie dan kunnen garanderen voordat een data-analist met die data aan de slag kan?

IT-auditor C: Vaak niets. Dat is ook het mooie. Wij komen best vaak bij klanten waar de accountant wil steunen op rapportages, ITGC of application controls. Waarbij wij als IT-auditors zeggen dat we niet de zekerheid kunnen geven omtrent bijvoorbeeld de application controls of rondom de rapportages. Of de configuratie is niet goed of de randvoorwaarden, ITGC, zijn niet op orde. Waarbij de accountant vaak met de data-analist zegt: als we puur naar de data kijken, kunnen we dan bepaalde direct testing dingen toepassen. We weten dat het niet op orde is, maar kunnen we vaststellen dat bepaalde boekingen van personen met high privileges zijn gedaan. Zijn er rare transacties onder bepaalde accounts gebeurd? Ze gaan dan dus niet kijken hoeveel accounts er zijn met bepaalde rechten, maar meer naar zijn er rare transacties uitgevoerd. Dan maakt het eigenlijk niet uit of wij zeggen dat veel beren en belemmeringen op de weg zien. Leuk dat 75 man die rechten hebben, maar op basis van de data zien we dat er maar 3 zijn die echt daadwerkelijk een inkoop hebben uitgevoerd. Dus de natuurlijke adviesfunctie: zorg dat de rechten strakker worden neergezet. Impact voor de jaarrekening is dan 0. We hebben namelijk vastgesteld dat de inkopen door de juiste personen zijn gedaan.

Anke: Hoe zie je dan de toekomst van je eigen beroep? Want ik heb een artikel gelezen over de opslag van data in 2020. Ik had dus verwacht dat er randvoorwaarden bleven die belangrijk zijn voor het gebruik van data. Worden IT-auditors dan ook meer data-analisten?

IT-auditor C: Ik weet niet waar het heen gaat. Ik weet wel dat de accountants... Niets ten nadelen van de traditionele accountant, maar dat is een uitstervend ras. Dat is echt traditioneel accountant. Dat is iemand die misschien nog wel zijn rekenmachine aan het herijken is voordat hij iets optelt. Dat is een grijze man. Aan de andere kant. Ik ben een IT-auditor ik heb verstand van IT systemen, besturingssystemen, databases, interne beheersing, maar ik heb de balle verstand van boekhoudkunde. Vraag mij niet om een waardering of een inschattingspost uit te voeren, want ik weet niet wat ik moet doen. Ik kan de COS lezen en dan weet ik waar de jaarrekeningcontrole over gaat en wat er minimaal vereist is. Ik hoop echt dat er nu een nieuwe generatie accountants op staat, of dit nu RA of AA's zijn, die inderdaad beter snapt hoe de transacties door de systemen lopen. En waar dan de risico's zitten. Het moet denk ik vanuit de accountant komen. Ik denk niet dat de IT-auditor de vertaling gaat maken naar de accountantsleer. IT-auditors die altijd werkzaamheden hebben uitgevoerd in het kader van de jaarrekening die snappen het wel. De ene meer dan de ander. Je zou mij niet een jaarrekening moeten laten tekenen. Ik denk dat daar een foute jaarrekening uit gaat komen. Ik hoop echt dat de RA het beter gaat snappen. Ik zie dat ook wel gebeuren. Ik weet niet of dat in het curriculum zit of dat iedereen is opgegroeid met apparaten. De ouderwetse methoden bestaat nog wel, maar het is een uitstervend iets. Ik denk dat er nog wel een

groot grijs gebied in blijft zitten. Zoals ik net al zei. Ik denk niet dat iedere accountant moet weten hoe je binnen bijvoorbeeld een SAP-omgeving moet vaststellen of er hoge rechten zijn toegekend. Ik denk wel dat hij moet snappen dat er mensen met hoge rechten zijn die elke vorm van functiescheiding kunnen doorbreken. Dat je daar iets mee moet. Dan laat het maar aan die SAP specialist over om een lijst aan te leveren met wie bepaalde zaken kunnen. Laat die SAP specialist alsjeblieft niet de jaarrekeningcontrole gaan doen. De accountant moet echt die stap maken. Wat betekent dat dan voor de groep IT-auditors, die vinden wel een andere bezigheid. Ik denk dat de traditionele RE onderdeel wordt van het curriculum van de accountant. Ik denk dat de IT-auditor ansicht heb je eigenlijk 2 smaken: degene die gespecialiseerd zijn in een bepaald technisch onderwerp. Daarnaast de mensen die de processen weten te auditen. Zoals de uit- en indiensttredingen, configuration- en change management. Ik denk dat die mensen een soort interne functie rollen gaan krijgen om de processen in te gaan vullen. Ik denk dat die mensen minder betrokken zullen worden om die zekerheid ook nog aan de accountant te gaan geven. Er is een beleidsnotitie van de NOREA over 2020. Het gaat over de toekomst van de IT audit groep. Wat NOREA moet doen om nog relevant te zijn voor de samenleving. NOREA is natuurlijk ooit ontstaan vanuit een aantal accountants die zagen dat administraties en bedrijven steeds meer automatiseerde. Want wij moeten iets zeggen over de omzet, maar wij snappen dadelijk de omzet niet meer. Nu hebben ze een beleidsstuk geschreven over zijn wij nog wel relevant. Ik vond dat hier geen conclusie was. We willen blijven bestaan, dus we moeten relevant zijn. Wanneer ben je relevant? Hier werd geen antwoord opgegeven.

Anke: Wat ik tot nu toe uit de interviews heb geconcludeerd is dat de IT-auditors blijven de IT-auditors. Zij zullen wel meer integraal onderdeel worden van het audit team, zodat zij de continu ondersteuning kunnen gaan bieden aan de accountant. En dat de accountant meer de werkzaamheden van een data-analist gaat overnemen.

IT-auditor C: Als ik dan de vertaling maak hoe wij als accountantskantoor C uiteindelijk te werk gaan als een klant besluit dat accountantskantoor C de jaarrekeningcontrole mag gaan doen. Dan hebben wij al een aantal aannames gedaan hoe wij dat gaan doen. Of dat nu met control reliance is, detailcontroles of gegevensgerichte controles is.

Anke: Maar heb je dan de IT-omgeving al in kaart gebracht?

IT-auditor C: Nee, wij leggen een offerte neer op basis van beperkte kennis. Wij kennen vaak heel de IT-omgeving niet. Wij weten bijvoorbeeld dat ze SAP hebben, maar meer niet. We leggen een offerte neer. Dan gaan we een controleplan schrijven. Het blijft natuurlijk wel de accountant die tekent. Wij hebben binnen accountantskantoor C nu de afspraak dat de accountant voor elke klus de IT-auditor moet betrekken. Al is het alleen maar om te informeren of die wel of niet nodig is. Dat vind ik eigenlijk al een hele rare constructie. Ik vraag ook niet aan de slager of hij wel of niet nodig is. De externe accountant moet zelf verantwoordelijkheid nemen voor zijn controleplan. De risico op een materiële fout en daar staan deze werkzaamheden tegenover. Oh ja, dat hebben we zonder IT-auditor gedaan. Of het raakt de automatisering. Zal ik eens een keer klankborden met de IT-auditor, wat we kunnen en moeten doen om volledig, betrouwbaar en efficiënt te zijn. Wij hebben ook nog een commercieel belang. We moeten wel efficiënt blijven. Wij moeten in ieder geval altijd betrokken zijn. Ook om vast te stellen dat we buiten beschouwing blijven. De accountant is degene die uiteindelijk bepaald. Ik snap dat we elkaar scherp moeten houden. Dat is wat er achter zit. Maar het feit dat in ieder dossier minimaal vereist is dat wij daarin zitten, dan vind ik dat vreemd. Ik ga ook niet naar een actuaire om te vragen ben jij nodig of niet? Want we hebben eigenlijk niets met waardering. Dat is een rare vraag naar mijn idee.

Anke: Aan de andere kant zou je het ook kunnen zien van: dat zij jullie mening belangrijk achten. Dat ze daar waarde aan hechten, omdat jullie de specialisten zijn. Jullie weten zelf het beste of jullie echt nodig zijn.

IT-auditor C: Je begint natuurlijk altijd met processen snappen. En als je de beschrijving leest dan is het wel de bedoeling dat het controleteam daarbij vermeld welke systemen er worden gebruikt. Zitten er interfaces tussen de systemen. Dat zou vanuit de beschrijving best logisch moeten zijn. Het doel van de beschrijving is natuurlijk om in te zoomen op de keycontrols. Op de punten die in de interne beheersing plaatsvindt. Dat hoeft niet te zijn de interface van systeem X naar systeem Y. Het gaat er meer om van waar zitten nu mijn controle punten. En ik snap dat een accountant dat soms wil. En het is niet eens een verzoek binnen accountantskantoor C, maar het is verplicht. De ene accountant waardeert het wel en de andere niet. Degene die ervoor open staan waarderen het wel. Je hebt accountants die je aanspreken bij het koffiezetapparaat en waar je een goede band mee hebt. Die geef je advies en dan wordt het kort op de mail gezet voor akkoord. Daarbij tekenen de directors of de partners dit af. Je hebt ook accountants die je bij een nieuwe opdracht willen betrekken. Die dan de vraag voorleggen om een of twee dagen mee te gaan naar de klant, om in ieder geval de opzet en het bestaan van de IT-omgeving vast te stellen. Als klanten nieuw zijn komen wij vaak niet verder dan opzet en bestaan. Als een manager bij de klant bij een van de big 4 of big 6 vandaan komt, dan zijn ze vaak al vertrouwd met de term

interne beheersing. Ik doe veel kleine accountantskantoren. Daar ligt het ook maar net aan de externe accountant. Hoeveel heeft die al gefocust op de interne beheersing van de IT-omgeving. Als zo'n man bij zo'n bedrijf daar nog nooit mee geconfronteerd is, dan vragen ze zich echt af: waar gaat dit om? Ik denk dat sommige accountants het erg waarderen.

Anke: Waar komt dit door? Is dat onwetendheid? Niet weten waar heel het IT deel over gaat...

IT-auditor C: Ja en nee. Ik denk ook dat de impact van sommige IT audit bevindingen op de jaarrekening vaak lastig te verwoorden is. Toen ik hier in 2002 begon... Er heeft altijd al ruis op de lijn gezeten, tussen wat de accountant wil en wat de IT-auditor oplevert. Dat is wel beter dan in 2002. Maar we praten soms niet dezelfde taal. Accountants willen heel graag zekerheid en wat wij vaak geven is de andere kant. We kunnen niet steunen op de interne beheersing. Het is vooral elkaar leren kennen. Wat wil iemand...

Anke: Elkaars werelden willen leren kennen?

IT-auditor C: Ik kan wel met een accountant gaan praten, maar... Ik had vanochtend twee mensen aan de lijn en daar ging het over de afstemming waarbij de accountant zei: "Wij doen het zelf gegevensgericht. Wij zullen ook zorgen dat we voldoende werkzaamheden uitvoeren om de EPI te beoordelen". Ik zei: "Harstikke leuk, maar welke rapportages was jij van plan te gaan gebruiken in je werkzaamheden?" Ja dat weet ik nog niet. Dan kan ik hier feitelijk niets mee. Hier staat dat jullie iets willen beoordelen, maar je niet weet waarmee. Dan weet ik of het een beetje sense maakt. Bel maar nog een keer als je wel weet welke rapportage je wilt hebben. Ik moet gewoon weten van welk stuk ik de betrouwbaarheid moet vaststellen. Pas dan kan ik kijken of dat kan. Ik kan niet beoordelen of de gegevensgerichte werkzaamheden op zo'n rapportage passend zijn, maar ik kan wel beoordelen of hij toch niet stiekem gebruikt maakt van een ander lijstje waar iemand bij kan.

Vaak willen accountants de betrouwbaarheid middels gegevensgerichte werkzaamheden vaststellen en dan pakken ze lijstje X uit systeem Y en lijstje Y uit systeem X. En dan nemen ze aan dat die betrouwbaar zijn. Juist in die controleaanpak en die aannames: daar kunnen we ze scherp houden! Met je gezond boeren verstand iemand scherp houden, dat is het eigenlijk.

Anke: Maar vind je het dan wel of niet belangrijk dat wij in de opleiding tot accountant kennis op doen over de IT-omgeving?

IT-auditor C: Ja! Je refereerde net ook al naar dat rapport van NOREA, TUAC en NBA. Het is wel een heel fijn rapport wat daar ligt. Het is niet altijd even... Ja, er is geen change management procedure, maar kijk maar even of het versienummer nog hetzelfde is als de vorige controle. Dan denk ik: dan sla je de plank ook mis. Dat zeg ook weer helemaal niets over hoe het geconfigureerd is en of er wijzigingen hebben plaatsgevonden. Vooral de hogere mensen. De iets oudere vinden dat rapport wel fijn om te gebruiken als kader. Ik ben bezig met mijn controle en automatisering wordt steeds belangrijker. Er wordt bijvoorbeeld een webshop geopend. Dat zijn vaak wel de eerste tekenen. Ook een accountant denkt dan aan de extra omzetstroom die het genereert. Dat biedt zo'n rapport wel handvaten om de scoping te doen. Waar ze een beetje mislaan om dan ook nog in te gaan op de werkzaamheden die daar aan ten grondslag ligt. Ik denk als er in de opleiding meer kennis wordt gecreëerd over IT audit concepten, dan zou dat bijdragen. Het is belangrijk om helder te hebben waar het een rol heeft binnen de controle. Dat is wat ik net zei. Op de een of andere manier blijft er toch ruis op de lijn tussen accountants en IT-auditors. De grens tussen de zekerheid van de accountant en de IT-auditor wil graag met hele kleine details bezig zijn. Dat ik bijvoorbeeld aangeef dat op een bepaald niveau iemand teveel rechten heeft, hoeft niet altijd van impact te zijn op de jaarrekening. Dan denk die accountant ook van: doe de werkzaamheden die voor mij relevant zijn. Maar dan moet je wel weten wat relevant is. Wij kunnen bijvoorbeeld ook wel zeggen dat bepaalde functiescheiding niet aanwezig is, maar is het ook daadwerkelijk doorbroken geweest? Dan kom je weer van: de ITGC's zijn wel of niet op orde. Als ze niet op orde zijn kunnen we dan nog niets met data-analyse. Zodat we aan kunnen tonen dat transacties conflict vrij zijn uitgevoerd. Als je dat redelijk krijgt in de opleiding. Vanuit je controleplan; waar raakt het de systemen en raakt het wel of niet de betrouwbaarheid. Waarbij de IT-auditor ook niet over elk klein ding iets moet denken. Maar wat wil de accountant hebben en welke werkzaamheden horen daarbij. Welke conclusies komen hieruit. Dat het bijvoorbeeld voor de omzetkant wel klopt, maar voor de kostenkant niet. Nou staan die kosten dan alsnog ergens anders. En kunnen we hier zekerheid over geven. Zo niet, kunnen we dan nog iets met data-analyse of process mining. Ik denk als je dat snapt die raket, met de concepten van logische toegang. Uiteindelijk gaat het altijd terug naar de term functiescheiding. Hoe weet je dat er wel of geen functiescheiding heeft plaatsgevonden. Hoe weet je zeker dat de eigenaar niet zijn privé kosten loopt op te voeren in zijn bv? Dat maakt het niet anders. Of het nu

geautomatiseerd is of niet. Alleen de manier waarop je test is anders. Ik weet niet hoe ze vroeger betalingen controleerden, maar tegenwoordig wordt er naar mandaten gekeken. Met data-analyse kun je bijvoorbeeld ook vast stellen of betalingen maar door een persoon zijn gedaan. Dan kun je gaan kijken of dat logisch is of niet.

Anke: Dus eigenlijk is het meer een tool waarmee je twee delen uit elkaar trekt. Op de delen waar je wel kan steunen en degene waar je niet op kan steunen. En dat maakt het dan efficiënter om die situatie in kaart te brengen?

IT-auditor C: Dat vergeet men vaak. Het doel is niet om met IT audit zekerheid over de jaarrekening te geven. Het eerste doel is om een goed oordeel te geven: klopt de jaarrekening ja of nee? Natuurlijk moet dat zo efficiënt mogelijk zijn. Wij hebben vaak ook een fixed fee afgesproken met de klant met bepaalde aannames. Maar als het efficiënter is om het gegevensgericht te doen, doe het gegevensgericht. Als ik dan naar het SRA rapport kijk. Het SRA heeft natuurlijk net zo'n rapport uitgebracht als de AFM. Jullie als beroepsgroep moeten meer gaan doen met automatisering. Toen zat ik nog bij een ander kantoor. Wij hebben eigenlijk alleen maar gekeken naar de volledigheid van de opbrengstverantwoording. Want je hebt ook nog de Tom Koning methode. Wat heb je eraan om veel tijd te steken in application controls en ITGC's als ze niet op orde zijn. Als je dat allemaal aan de voorkant al weet, dat kun je er veel tijd en energie in gaan stoppen maar dan ga je nooit de zekerheid krijgen die je wenst. Bij kleinere kantoren is het soms niet efficiënt om te gaan steunen en kun je beter waar mogelijk een gegevensgerichte controle uitvoeren. Wie weet kom je wel tot een oordeelsonthouding. Wat ik altijd frappant vind. Ik weet niet hoeveel oordeelsonthoudingen er gegeven worden, maar telkens vinden we toch de zekerheid om een goedkeurende verklaring te geven. We vinden altijd wel iets om het aan vast te knopen. Ik denk wel dat de meeste verklaringen terecht worden gegeven, maar waar is de grens. Wanneer wordt een bevinding zo zwaar dat we zeggen van: je jaarrekening klopt niet meer.

Anke: Het beeld wat je nu schetst over het beeld van de IT-auditor binnen accountantskantoor C. Ik denk dat de IT-auditor, als ik zo hoor, veel wordt betrokken in het proces. Is dat pas sinds de bevindingen van de AFM of was dat al daarvoor?

IT-auditor C: Dat is lastig voor mij om te zeggen, omdat ik precies tijdens dat rapport even uit dienst ben geweest. Maar de periode dat ik bij core audit zat, toen werden wij echt al uitgenodigd voor de pre-audit meeting. Hoe en wat willen we gaan doen en waar ligt de focus. Wat is de materialiteit en welke posten zijn belangrijk. Dan zit je gewoon 3 tot 4 uur met heel het team te praten over de klant. En over wat de accountant wil bereiken. Dan zat je er als IT-auditor al bij om alleen maar die klant te leren kennen. En om mee te kunnen denken over bijvoorbeeld de verschillende omzetstromen. Waarom is de ene anders dan de andere en moeten we daar iets mee? Dat gebeurde in deel I, 2011, ook al. Bij de grotere klanten. Toen was het voor de accountant bij de kleinere klanten veel vrijer om te zeggen ik doe een gegevensgerichte controle, geen IT-auditor nodig. Ik betrek hem totaal niet. Dat wat ik net schetste: dat we nu verplicht mee moeten kijken naar of de accountant ons inzet, ik weet niet of dat door het rapport is gekomen. Ik verwacht wel dat wij links en rechts extra dingen hebben geïmplementeerd om aan de kwaliteit te voldoen. Wordt de kwaliteit er beter van? Nee, maar er is wel een beter vastlegging over de keuzes die worden gemaakt. Ik denk dat die afslagen en waarom heb je de controleplan aan de voorkant opgesteld en alsnog posten op een andere manier hebt gecontroleerd als je tegen rare dingen aanloopt. We documenteren nu veel beter wat we daarmee doen. We leggen sowieso veel meer vast. In het verleden als we een rapport kregen uit het systeem, bijvoorbeeld een debiteurenlijst. Dan was het dat. Nu moet je vaststellen of die lijst klopt. Als wij een lijst krijgen van accounts, dan moet ik eerst nog drie controleslagen doen om vast te stellen of die lijst betrouwbaar is. In het verleden werd gewoon gezegd: lijst opgeleverd van de klant. Klant tekent toch de LOR. Daar zijn we wel scherper in geworden. Ik denk dat voor de grote klanten weinig is veranderd. Bij de kleine klanten hebben we wel een verbetering aangebracht door altijd mee te kijken. Of dat door het rapport is gekomen, weet ik niet maar het zal er zeker aan bij hebben gedragen.

Anke: Hoe zie je de efficiëntie van data tools? Want het is natuurlijk of steekproefsgewijs of 100% van de data.

IT-auditor C: Ergens zijn over die steekproefmodellen ook bijzonder lang nagedacht en ik ga ervan uit dat die statische modellen redelijk kloppen. Mijn voordeel heeft het als je integraal kan controleren, doe het. Maar dan kom je bij een kosten – baten afweging, maar ik denk niet dat het efficiënt is. Of je moet het a la Pieter de Kok doen. Als je een machine hebt waar je de data door heen kan trekken en zekerheid kan krijgen, prima. Wij zijn nu nog heel erg bezig met specifieke vragen. Accountant heeft vraagt X en wij zetten er data-analyse tegen aan en dan weet je of je er iets mee kunt. Het makkelijkste voorbeeld is dan toch de memoriaal boekingen. Je pakt alle memoriaalboekingen. Vreemde tijdstippen, vreemde bedragen. In het verleden hadden we 50 verschillende tabjes met transacties die we e-markten. In dit tabje zijn de boekingen bijvoorbeeld uitgevoerd in de weekenden. Dit is na 8 uur 's avonds uitgevoerd. Dit is wel heel toevallig een

bedrag van 4999,99 euro. Allemaal dat soort criteria. Dan kon de accountant vanuit die lijst een aantal vragen stellen bij de klant. Als je alles kan controleren, dan heeft dat altijd de voorkeur. Dan heb je een stuk nauwkeuriger wat fout is en of het materieel is. Is het efficiënt? Nee. Is het nodig voor de jaarrekeningcontrole? Nee, want het is een redelijke zekerheid die er wordt afgegeven. Buiten het feit of alle systemen ervoor geschikt zijn. Ik ken best wat systemen die niet ontwikkeld zijn om te geaudit te worden. Die zijn geschikt om de administratie mee te voeren. Waar bijvoorbeeld logging niet in zit. Dan kun je bijvoorbeeld niet terugvinden wie een bepaalde investering heeft gedaan. Dan heb je in principe niets aan je data-analyse.

Data-analyse zit overigens het dichtst tegen de gegevensgerichte controle aan. In de IT-auditing gebruiken wij overigens ook heel veel scripts. Om heel snel heel veel informatie uit te lezen. Op basis van deze scripts komen er rapporten uit die aangeven welk aantal er binnen een organisatie hoge rechten heeft. Bijvoorbeeld 15 mensen hebben deze rechten. Dat is nog niet altijd fout, maar dat geeft wel een soort buikgevoel. Dan moet je altijd bij de klant gaan vragen. Wie zouden deze rechten moeten hebben en is het ernstig als teveel mensen bepaalde rechten hebben? Waarbij hopelijk de klant dat al aangeeft. Hebben en gebruiken zijn natuurlijk twee verschillende dingen. Een beetje klant die bezig is met interne beheersing, wil dit al vanaf de voorkant goed hebben geregeld. Die wil gewoon dat rechten zijn toegekend op rechten om te hebben.

Anke: Je bent natuurlijk twee verschillende periodes bij accountantskantoor C in dienst geweest. Merk je dat de ontwikkelingen in je tweede periode sneller gaan?

IT-auditor C: Nee redelijk hetzelfde tempo. Wat ik wel merk is dat iedereen veel beter is gaan vastleggen. Als ik puur kijk naar de interactie tussen financial audit en risk services daar zit niet heel veel verschil in. Dan ligt het ook nog aan de individuele link die je hebt met iemand aan de audit zijde. Ik ken hier mensen al van de middelbare school. Die mensen zullen sneller op donderdagmiddag de telefoon pakken om iets af te stemmen, dan iemand waarmee ik net drie keer een slechte opdracht heb gehad. Die belt wel iemand anders.

Anke: Hoe gaan jullie om met IT-ontwikkelingen bij de klant? Dus als voorbeeld bol.com.

IT-auditor C: Het is een andere typologie die je controleert. Is bol.com een goed voorbeeld van een IT-ontwikkeling bij de klant? Ik las die vraag van tevoren inderdaad en vroeg mij af wat je daarmee bedoelde?

Anke: Waar ik naar toe wil met die vraag is: "er zijn klanten die IT toepassen en daarmee een heel soort nieuwe onderneming starten. Dit is mijn klant die gebruikt dit, moet ik dan nog iets doen aan mijn kennis of zijn accountants in dat opzicht "bij"? Jullie als accountantskantoor C zijn een onderzoek platform gestart naar blockchain. Wat als een klant dit gaat gebruiken"...

IT-auditor C: Dat is absoluut vooruitlopend op wat wij denken dat toegepast gaat worden. Of wij willen graag dat bedrijven ons daarbij gaan gebruiken om die toepassing te realiseren. Is dat meer voor de controle of is dat meer een consulting? De primaire taak van de accountant blijft om de jaarrekening te controleren. Het maakt dan niet uit of het een traditioneel bedrijf is of een bedrijf dat een nieuwe afzetmarkt heeft. Blockchain is wel echt vooruitlopend. Wij denken dat die technologie dat daar zoveel mogelijkheden mee zijn. Wij willen dat snappen. Daarnaast willen wij dat mede mee ontwikkelen. De mensen die daarmee bezig zijn vinden dat dermate interessant dat ze daar heel veel mogelijkheden zien. De vraag die nog moet komen is of het een product wordt van accountantskantoor C of dat het relevant gaat zijn voor de controle. Ik denk dat het blockchain voorbeeld dat accountantskantoor C dat commercieel gaat inzetten. Ik denk als wij een bedrijf hebben die iets gaat doen met blockchain. Ik zit even te denken waar het de jaarrekening kan raken...

Anke: Zo goed als ik heb begrepen kan blockchain de derde partij weghalen. Dat het een stukje zekerheid kan overnemen.

IT-auditor C: Ja absoluut. Je weet dat een transactie 100% geauthentiseerd is.

Anke: Wij zijn als accountants dan toch dat stukje derde?

IT-auditor C: Ja. Weet ik niet. Blockchain voorbeeld kan ik zo niet uitleggen. Er zijn natuurlijk klanten die IT inzetten om een nieuwe dienst te ontwikkelen of om nieuwe omzetstromen te realiseren. Als ik dan kijk hoe wij daarmee om gaan.

Anke: Maar loopt accountantskantoor C daarin bij? Want er zijn natuurlijk bedrijven die continu bezig zijn zulke dingen te ontwikkelen. Kun je daar tijdens je controle als je daar zelf niet voldoende kennis van hebt, een controle over uitvoeren? Kun je er dan een oordeel over geven?

IT-auditor C: Ja. Ik denk het wel. Ik vind de Blockchain voorbeeld te lastig. Als ik kijk naar wat de accountant aan het doen is. De accountant kijkt of de jaarrekening een realistisch beeld geeft van de werkelijkheid. Als ik dan kijk waar IT een rol speelt. IT is of een rol van informatie met derden. Dat is niet per definitie jaarrekening gerelateerd. Dat helpt bij verbetering van de samenwerking. Als ik kijk naar de kosten kant om dingen efficiënter te doen. Dan heeft het wel invloed op de kostenkant. Ik geloof niet dat je controle heel veel anders is. Als ik kijk naar de omzetkant. Er kunnen nieuwe omzetstromingen ontstaan. Daar moet je weer kijken waar de risico's zitten. Ik geloof niet dat de controle an sich heel veel veranderd, maar dat iets is wat erbij komt.

Anke: Ik doelde ook niet zozeer op het doel van de jaarrekeningcontrole, maar hebben wij als accountants voldoende kennis om werkzaamheden uit te voeren?

IT-auditor C: Ja, als je de juiste vragen weet te stellen. Dan denk ik van wel. De accountant moet toch de processen snappen. Dat die processen mede tot stand komen door nieuwe toepassingen van IT. Ik weet bijvoorbeeld ook niet hoe mijn Iphone werkt, maar ik kan er wel redelijk goed mee overweg. Maar als ik kijk naar de disruptive zijde, de Ubers en de Airbnb's, eventueel naar de toekomst en andere sectoren: dan raakt het wel de klant. Dan raakt het wel het deel going concern. De ontwikkelingen zijn zo snel. Als voorbeeld de opkomst van Airbnb is dan booking.com nog relevant? Maar dan moet je als accountant wel zien dat er iets gebeurt in de markt en dat raakt mijn klant, moet ik dat op de een of andere manier nog meewegen. Daarvoor hoef je niet precies te weten hoe Uber werkt. De accountant moet wel snappen dat er concurrentie komt uit een IT hoek.

Anke: Dat is zeker een duidelijk voorbeeld...

IT-auditor C: Het blijft lastig. Ik zit heel erg na te denken of er ontwikkelingen zijn bij de klant... Eerst hadden klanten hun IT centraal staan en hadden hun traditionele bedrijfsvoering. Toen zijn ze een keer gaan uitbesteden. Daar hebben wij als audit. Hierop zijn we overgegaan op SAS70 en ISAE 3402. Dat is inderdaad er gebeurt iets, een ontwikkeling. Daar hebben we een passend antwoord op gevonden. Als ik kijk naar de klant waar IT significant het bedrijf verandert. Of waarbij IT ineens zo dominant is dat je het als accountant moet snappen. Ik ben heel erg op zoek naar dat voorbeeld. In principe doet de accountant voor de omzet altijd $P \times Q$. Waar het wel een rol speelt is bij telecom of advertentie bureaus. Daar gaat de $P \times Q$ component vaak over het aantal tikken op websites. Dan wordt de rekening gestuurd op basis van hoe vaak ze bekeken zijn. Voor de accountant van dat reclame bureau is het toch wel erg handig als je affiniteit hebt met IT. Als je het dan helemaal afpelt. Wat genereert er omzet? Ergens moet je die wel snappen. De betrouwbaarheid moet je toch vast stellen. Hoe weet je nu dat die advertentie bijvoorbeeld 1 miljoen keer gezien is?

Anke: Dat stuk begripbaarheid is er denk ik niet meer voor een oudere accountant. Of lastig...

IT-auditor C: Ik denk dat het lastig wordt. Maar voor mij is dat ook lastig. Als er ergens omzet vandaan komt op basis van tikken dan is dat ook voor de accountant lastig. Het gaat vaak om kleine marges en hoge volumes. Dan is het wel lastig als wij zeggen dat de systemen niet betrouwbaar zijn. Dan heeft de accountant ook al een probleem.

Anke: Hoe kijk je tegen IT aan in combinatie met de wet- en regelgeving? Bijvoorbeeld de COS.

IT-auditor C: Weet ik niet exact, omdat ik de COS niet helemaal ken. Maar artikel 315, A47. Die gaat over IT. Dat is een gedateerd stukje tekst dat er volgens mij al jaren staat. De COS geeft niet voldoende handvaten denk ik. Het document van TUACC en NBA refereert ook heel erg naar de COS. Er staat niets wat fout is, maar er staat ook niets concreets. Er worden risico's genoemd waarvan ik denk: 'zijn dat nou echt de risico's die relevant zijn voor de accountant?' Ik denk niet dat de COS erbij gaat helpen dat de accountants van de toekomst jaarrekeningen gaan tekenen die voldoende aandacht besteden aan IT. Ik denk dat de accountants straks voorop gaan lopen op de COS. De COS is dan de ondergrens en de accountants van de toekomst gaan dan een stapje dieper. Dat de accountants van de toekomst meer werkzaamheden gaan eisen dan vereist vanuit de COS. Dan weet ik niet of de COS aangepast moet worden of dat het een vertaalslag gaat zijn. Volgens mij mag je namelijk altijd verdergaan dan de COS vereist.

Anke: Hoe zie je in dat beeld de component 'AFM'? Uit dat rapport is gebleken dat zij voornamelijk systeemgericht controleren. Of in ieder geval overwegend systeemgericht. De mogelijkheden zijn er om overwegend gegevensgericht te controleren. Hoe zie je hun aandeel in de status van de huidige toepassing in de praktijk?

IT-auditor C: Dat vind ik lastig. Er zit nogal wat verschil tussen de accountantskantoren. Accountantskantoor C zit door de bevindingen van het AFM rapport nog strikter op de scheiding tussen assurance en advies. Ik weet hem niet helemaal.

Anke: Over de scheiding tussen assurance en advies. Hoe zie je de natuurlijke adviesfunctie van de accountant ontwikkelen? Door de beschikbaarheid aan data is de natuurlijke adviesfunctie alleen maar makkelijker toepasbaar...

IT-auditor C: Wat ik heb gezien van Coney en hun data-analyse. Was voornamelijk bedrijfseconomische advisering. Is dat je rol als controlerend accountant? En dan misschien bij de type klanten van een MKB kantoor dat zoiets meer wordt toegepast, dan bij ons als accountantskantoor C. Als het echt OOB's of PCAOB achtige klanten zijn, dan staat daar echt de doodstraf op. Ik denk dat je een soort scheiding moet gaan krijgen. Ik zeg niet dat de Big 4-accountantskantoren al hun adviesdiensten moeten afschaffen, maar wel een soort scheiding moet zijn tussen accountants die controleren en accountants die met dezelfde achtergrond bedrijven adviseren. Als ik zelf kijk naar een hele hoop mensen in de praktijk, die zorgen dat zij hun RA halen en gaan lekker ergens business controller worden. Leuk die cijfertjes, maar ik wil bezig zijn met de klant helpen. Om dingen efficiënter en slimmer te doen. Wij doen dat natuurlijk wel binnen de natuurlijke adviesfunctie. Ik weet niet in welke mate daar vanuit financial audit op wordt ingestuurd. Binnen de IT-audit hebben wij best wel vaak bevindingen binnen IT-audit waarbij de accountant zegt: "Dat zijn harstikke goede bevindingen, maar het heeft geen impact op de jaarrekening." Meld hem maar onder je natuurlijke adviesfunctie. Dan is het aan de klant om daar actie in te ondernemen. Tegelijkertijd denk ik inderdaad dat het doel van de accountant de jaarrekening is. Dan kunnen wij wel aanbevelingen doen omtrent de functiescheiding in het systeem, maar dan blijft het aan de klant om daar actie in te ondernemen. Ik denk dat die veel meer bezig is met het opvolgen van de financiële adviespunten. Ik weet even niet in welk straatje dat soort bevindingen vallen. Bij ons zit het vaak in autorisaties op formalisatie. Ik weet niet in welke mate accountants advies geven aan hun klanten over bijvoorbeeld de hoogte van hun werkkapitaal. Of dat onder de natuurlijke adviesfunctie valt of niet. Bij accountantskantoor C zijn wij daar heel terughoudend in. Dat heeft te maken met de grootte, de wet- en regelgeving en het maatschappelijk belang van partijen. Ja, we geven advies. Wij als IT-auditors geven best wel wat advies. Wordt dat allemaal meegenomen in de management letter? Nee.

Ik kan me best voorstellen dat alles wat wij als accountantskantoor C aan het doen zijn met Blockchain, dat we daarover sparren met de klant. Maar dan is de vraag: welk belang is groter? Kan de klant daar iets mee in de zin van verkopen of advies. Ergens moet het natuurlijk ook terug worden verdiend!

Anke: In hoeverre denk je dat het mogelijk is om de jaarrekeningcontrole te automatiseren?

IT-auditor C: Ik denk het wel en dat sluit aan bij die data-analyse, maar ja ik denk het wel alleen langzaam. Ik denk dat je voor een groot deel routinematige posten de werkzaamheden wel kan automatiseren. Nu worden deze posten bijvoorbeeld uitbesteed aan accountantskantoor C India en dan krijgen we daarover een rapport terug. Op termijn kunnen die werkzaamheden met een druk op de knop worden uitgevoerd. Dan fietsen we met data-analyse-tools door die data heen. De werkzaamheden van de accountant in de toekomst komen meer op de niet-routinematige posten. Dat is nu natuurlijk ook al, maar dat wordt nog meer. Dat alles wat de fabriek is ergens doorheen wordt getrokken. De vraag is wie dat gaat betalen en wie dat gaat ontwikkelen. Iedereen is ermee bezig. Het zal een soort standaard worden. De accountant zal echt bezig gaan met de posten omtrent de waardering. Kun je de jaarrekeningcontrole helemaal automatiseren? Nee ik denk het niet, maar wel voor een groot deel. Vooral de routinematige werkzaamheden. Of dit nou 2020 is of 2025, geen idee.

In 2008/2009 hebben wij een project X-ray gedaan. Dat je echt gaat kijken naar een systeem dat voldoende logging biedt. Ik trek daar de volledig set van inkooporders door. Het bedrijf zegt dat er vijf stromen zijn waar ze doorheen kunnen gaan. En als ik het op basis van de data via een mindmap inzichtelijk maak en laat zien dat het via 200 paden is gegaan, dat geeft meteen inzicht. Dan kun je je meteen afvragen: hoezo via dat kanaal? Dat soort tools worden naar de accountant toe meer input. Die laten zien waar de uitzonderingen zitten en waar de accountant aandacht moet besteden in zijn controle. En daarmee kan goed worden vastgesteld of de afwijking van materieel belang is. Dat soort technieken gaan ook de basis zorgen voor de risicoanalyse. Ik denk ook dat met dit soort tools de accountant toegevoegde waarde kan bieden aan de klant. Hiermee kun je namelijk laten zien hoe het proces afwijkt van het standaard proces. Je kan daarmee aan de klant aantonen in hoeverre hij hiervan bewust is. Als de klant daar een foto van ziet is hij veel eerder in staat om dit te begrijpen en daar iets mee te doen. En de vraag blijft dan moet je dat door een mens uit laten voeren of

kan dat ook weer geautomatiseerd worden? De mensen die ik ken vinden het routinematige werk best wel oké. Maar ik denk als iedereen op een gegeven moment zit te tikken achter zijn laptop dat niemand daar op zit te wachten. Ik denk gewoon dat process mining sowieso de basis gaat vormen voor de risico analyse. Ik denk als je de risico analyse van tevoren al kan onderbouwen met tools, dan krijg je het veel scherper. En daarnaast worden dan tools gebruikt aan de achterkant.

Anke: Dan zijn we door de vragen heen. Bedankt!

Bijlage 9 Interview accountant D

Eindhoven, 6 april 2016

Anke: Zou je even kort toe willen lichten hoe lang je al bij accountantskantoor D werkt en wat je functie is binnen accountantskantoor D en welke markten je bediend?

Accountant D: Ja dat is prima. Ik ben nu ongeveer 7 jaar werkzaam bij accountantskantoor D financial services. Ik werk nu als assistent manager en dat doe ik nu voor het tweede jaar. Aankomend jaar ga ik waarschijnlijk voor manager. Ik ben voornamelijk werkzaam in de sector Investment Management, vastgoed en pensioenen. Ik heb daarnaast een heel divers portefeuille met zowel grote als kleine klanten, wat het werk iedere dag uitdagend maakt.

Anke: Welke ontwikkelingen in de IT heb je de afgelopen jaren binnen accountantskantoor D of je klanten ervaren? En misschien als het mogelijk is om daarin de ontwikkelingen specifiek per markt te benoemen.

Accountant D: Ik ben begonnen in het papieren tijdperk met papieren dossiers. Zoals je dat ook bij andere kantoren ziet, is dit overgegaan op digitale dossiers. In principe bestaan er standaard audit templates die wij kunnen gebruiken en die zijn gekoppeld aan de klanten in de zin van dat er een directe link bestaan met wet- en regelgeving en segment specifieke componenten en kenmerken. Deze componenten en kenmerken komen direct terug wanneer een segment wordt aangevinkt.

Anke: In principe houdt deze ontwikkeling in dat er al voorgeprogrammeerd wordt op welke risico's je moet focussen?

Accountant D: Ja inderdaad, want er zitten al bepaalde beslissingsbomen in het dossier. Wanneer je dan een keuze maakt dan wordt er automatisch een volgende stap gekozen wat het beste van jouw antwoord past.

Anke: En ontwikkelingen zoals data- analyse, wordt dit veel toegepast binnen accountantskantoor D?

Accountant D: Ik moet eerlijk zeggen dat data- analyse meer van de laatste jaren is. Ik loop misschien vooruit op verdere vragen, maar wij werken nauw samen met onze ITA advisors. Dat zijn ook eigenlijk teamleden die wij als onderdeel van het team zien. Niet als aparte specialisten. Die doen voornamelijk voor ons de data analytics voor ons, vanuit excel bestanden bijvoorbeeld.

Anke: En dat is inderdaad een van mijn andere vragen. Je geeft nu aan dat IT-auditors worden gezien als onderdeel van het team. Hoe vindt de informatie uitwisseling daarbij plaats tussen jullie? Het blijven natuurlijk altijd twee aparte vakgebieden.

Accountant D: In principe vraagt het audit team altijd de informatie bij de klant op. Daarbij wordt gevraagd of ook de IT-auditors toegang mogen krijgen tot de gegevens. Wij introduceren onze IT collega's dan ook bij de klant. In principe werken wij nauw samen met onze IT collega's.

Anke: En vanaf wanneer worden de IT collega's bij het proces van de jaarrekening betrokken?

Accountant D: Direct vanaf de planningsfase.

Anke: In de COS staat natuurlijk geregeld dat de accountant de werkzaamheden van een specialist moet controleren of deze juist, betrouwbaar en bruikbaar zijn. Dat lijkt mij wel lastig dat wanneer een specialist onderdeel wordt van het team je als accountant moet controleren of een specialist zijn werk wel goed heeft gedaan als je daar zelf niet veel kennis van hebt.

Accountant D: In principe hebben wij gewoon een planningsmeeting met elkaar. Dan leggen wij duidelijk vast wat we gedurende het proces van elkaar verwachten. Gedurende het proces lopen wij met elkaar mee en we zijn ook beide betrokken bij de gesprekken die gevoerd worden. Er zit ook een IT audit partner op het team, die de werkzaamheden van de IT collega's reviewt. En wij doen nog een review daarna.

Anke: Bellen jullie dan de IT specialist wanneer jullie vragen aan hen hebben of werken zij ook mee bij de klant op locatie?

Accountant D: Zij werken de volledige werken mee bij de klant. Zij zijn daarmee echt onderdeel van het team.

Anke: En hoe gaat accountantskantoor D hiermee om als je kijkt naar de schaarste aan IT specialisten? Qua planning lijkt me dit moeilijk om ervoor te zorgen dat zij met de audit teams mee naar de klant gaan en als er ondertussen een schaarste is. Zijn er dan veel IT specialisten bij accountantskantoor D of worden er extra mensen intern opgeleid of hoe gaat dit?

Accountant D: Daar heb ik weinig zicht op. Ze zijn wel onderdeel van ons team, alleen zijn zij nog wel een soort van aparte afdeling. Wij huren ze in als onderdeel van ons team. Ik heb begrepen dat niet alle audit teams gebruik maken van de IT collega's. De klanten die heel substantieve zijn, waarbij we steunen op de 3402 verklaringen in de volksopt SOX 2 rapporten. Daar heb ik geen zicht op en kan ik denk ik ook niets zinnigs over zeggen, maar als blijkt dat er een IT collega ingezet moet worden dan is die wel altijd beschikbaar.

Anke: Niet alle klanten zijn natuurlijk even ver in de IT ontwikkelingen, maar herken je bepaalde ontwikkelingen bij klanten die het laatste jaar echt nieuw zijn.

Accountant D: Niet echt. Ze gaan weleens over op een ander systeem of ze implementeren updates, maar geen schokkende updates. Of dat ik IT collega's heb gehoord dat we echt een andere benadering moeten gaan doen.

Anke: Je deed voornamelijk Financial Services. Heb je ook een bank als klant?

Accountant D: Nee die heb ik niet.

Anke: Dat is jammer. Ik begreep namelijk dat veel banken aan het investeren in de Blockchain techniek. Hier zal ik dan niet verder op ingaan. Hoe kijk je zelf aan tegen het gebruik van IT in de jaarrekeningcontrole?

Accountant D: Ik denk dat het een heel belangrijk onderdeel is van de jaarrekeningcontrole. Daarnaast denk ik dat als we daarmee een deel van de controle kunnen automatiseren dat het zeker een voordeel is voor de accountants. Dit maakt het werk minder arbeidsintensief en dat we kunnen steunen op de werkzaamheden van onze IT collega's en ook dat bedrijven meer in control kunnen zijn.

Anke: De kantoren staan onder druk, omdat er weinig personeel is. Denk je daarin het gebruik van data analyse door accountants zelf de controle effectiever en efficiënter kan maken?

Accountant D: Jazeker. Het is zeker goed gedegen audit evidence. Je kan een goede populatie trekken voor de audit werkzaamheden

Anke: Je zei eerder in het interview dat tools voor data-analyse nu worden toegepast door de IT collega's. Hoe zie je dat in de toekomst voor je?

Accountant D: In principe gebeurt het nu ook al doormiddel van kennis overdracht. We krijgen ook elk jaar interne trainingen, waarbij IT een belangrijk onderdeel is. In principe worden de accountants ook daarin opgeleid, om data analytics te worden.

Anke: Als ik het goed begrijp denk je wel dat accountants het over een aantal jaar zelf gaan uitvoeren?

Accountant D: Ja dat gaat zeker gebeuren denk ik.

Anke: Denk je dat het mogelijk is om in de toekomst (onderdelen van) de jaarrekeningcontrole te automatiseren?

Accountant D: In welke zin bedoel je dat? In de zin van dat je meer gaat steunen op IT of ?

Anke: Dat je bij een klant bijvoorbeeld de 3-way match niet meer handmatig controleert, maar dat er software is die deze controle voor de accountant uitvoert?

Accountant D: Ja dat zou wel helemaal super zijn. Ik bedoel dat zou ook ten goede komen aan de efficiëntie. Als we dan kunnen steunen op de systemen en dat die checks gewoon goed gaan, dan zorgt dat voor minder werkdruk.

Anke: Hoe zie je de toekomst van ons beroep als de standaard werkzaamheden sowieso uitgevoerd kunnen worden door robots?

Accountant D: Ik denk dat de uitkomsten sowieso door een accountant moeten worden gecommuniceerd naar het management, dat kan je naar mijn mening niet automatiseren. Ik denk dat een heel goed hulpmiddel gaat zijn voor tijdens de audit, maar dat het trekken en het overbrengen van conclusies altijd door de accountant zal blijven gebeuren. Wij moeten ons ook echt kunnen richten op risico's. Dat is ook uit het AFM- rapport gebleken. Risico's worden wel onderkend, maar niet goed vastgelegd. In de vastlegging blijven wij denk ik ook altijd belangrijk. Dan kunnen de accountants op die delen meer aandacht besteden.

Anke: Dus als ik het goed begrijp zie je de ontwikkelingen in de IT als een goed hulpmiddel voor de accountant om het proces van de jaarrekeningcontrole te doorlopen. En dat IT dan helpt als ondersteuning bij bijvoorbeeld de risico inschatting. De accountant zal volgens jou altijd belangrijk blijven voor de subjectieve aspecten in de controle.

Accountant D: Ja dat klopt.

Anke: Ik weet niet of we het daarin helemaal eens zijn als ik vind dat bijvoorbeeld de rol van IT specialist en accountant steeds meer met elkaar verweven, omdat automatisering steeds belangrijk wordt zowel bij de klant als efficiëntie in de controle zoals je zelf al aan gaf. Hoe zie je daarbij het accountantsberoep in de toekomst, denk je dat hier een verandering in plaats gaat vinden?

Accountant d: Daar ben ik het wel mee eens. Ik denk dat de scheiding tussen de IT specialist en de accountant wel langzamerhand opgeheven gaat worden. Ik zie dat momenteel ook al gebeuren. Het wordt wat nauwer met elkaar verweven en het werpt momenteel al zijn vruchten af.

Anke: We hadden het net even over het AFM – rapport. De accountant gebruikt informatie van de IT specialist en dient hierop volgend nog aanvullende werkzaamheden te verrichten. Denk je dat de regelgeving en de vereisten daarin moeten veranderen of vindt je dat het een vorm van interpretatie blijft?

Accountant D: Ik denk dat voor beiden wat te zeggen valt. Het is altijd goed dat er vanaf twee kanten dingen veranderen en hierop ook goed wordt toegezien.

Bijlage 10 Interview IT- Auditor D

Eindhoven, 29 april 2016

Anke: Mijn eerste vraag is meteen leidend voor de rest van het interview. Welke ontwikkelingen in de IT heb jij de afgelopen jaren in de audit praktijk ervaren?

IT-auditor D: In die zin merk ik zelf dat het steeds drukker wordt binnen IT audit. Belang van IT in de audit wordt steeds groter. Wat je met name ziet, en dat is afhankelijk van de omvang van de praktijk, is dat bij de Corporate Cliënts en Financial services de rol van de IT-auditor steeds groter wordt en er meer verwacht wordt van de IT-auditor. Waar voorheen de IT-auditor echt alleen werd in gezet voor de basis zoals de IT general controls en application controls, heeft de IT-auditor nu steeds meer belang in de uitvoering van het proces. Daarnaast ook samen met de financial auditor de oordeelsvorming heeft over de interne beheersing. Als je echt naar de hele brede ontwikkeling kijkt, zie je dat veel organisaties gebruik maken van ERP- systemen. Voorheen had je dat ook wel, maar nu zie je steeds meer dat de basisfuncties zoals waar je vroeger had dat mensen facturen aan het inkloppen waren het nu plaatsvindt door volledig automatisch scannen van facturen. Ook het betalen van facturen gebeurt op basis van geprogrammeerde regels, waarbij wij vanuit IT audit steeds meer nieuwe technieken met betrekking tot data- analyse toepassen. Dit doen wij om de controle efficiënter te maken en op deze manier ook toegevoegde waarde aan de klant terug te geven. In plaats van dat wij 200 facturen trekken en deze dicht gaan vinken. Ik denk dat de grootste beweging die je ziet dat er meer tijd wordt ingevuld door een IT-auditor dan ongeveer 5 jaar geleden.

Anke: Zoals de tools voor data- analyse, die worden de laatste jaren makkelijker toepasbaar. Gebruiken alleen de IT-auditors de tools of worden de tools ook gebruikt door de accountants?

IT-auditor D: Dit hangt echt van de complexiteit van de tools af. Heel veel producten die wij zelf hebben ontwikkeld voor de financial audit praktijk, waarbij we toch vaak zien dat de kennis en expertise die nodig is om het toe te passen ontbreekt. Dit zit vaak niet als basis in de achtergrond van een financial auditor, omdat het vaak technische details zijn die daaruit voortkomen. Daarbij is de interpretatie slag vaak lastig. Hoe bijvoorbeeld het factuur proces binnen SAP is afgebeeld dat is voor een financial auditor vaak lastiger te begrijpen dan voor een IT-auditor. Dit is van belang om te weten of alle controles goed lopen, hoe werkt het hele systeem en klopt daarbij de afbeelding zoals we vanuit de data terugzien en hoe het in principe zou moeten zijn. Financial auditor kijkt toch vaak eerder naar is de factuur juist en rechtmatig geboekt. Wij kijken meer of alle controles goed zijn en of er geen conflicten zijn. Dan zie je eigenlijk dat er een tweedeling ontstaan is. De meer eenvoudiger tools, zoals IDEA, om lijstwerk te analyseren die gebruiken onze accountants wel zelf. Als ik kijk naar de complexe tools, het bouwen van analyses, dit wordt vaak door de IT-auditors gedaan. Dit omdat juist wij kennis hebben van de systemen en weten hoe wij data moeten interpreteren en hoe wij dit moeten vertalen naar analyses en uitkomsten.

Anke: Je zei net ook dat jullie het binnen IT audit ontzettend druk hebben. Wordt daar vanuit accountantskantoor D op ingewerkt, zoals het aanbieden van educatie aan financial auditors? Of worden er gewoon specifiek mensen aangenomen voor de IT audit praktijk?

IT-auditor D: Die educatie is er zeker, maar dat hangt er af van de praktijk waar iemand werkt. Als je bij accountantskantoor D voornamelijk in de MKB praktijk werkt en vaak met Exact Online werkt, de wat toegankelijkere pakketten die je bij wijze van spreken met een credit card kunt kopen daarbij zie je dat een financial auditor wordt opgeleid om bepaalde data extracties te gebruiken. Als je echt kijkt naar de bredere treden van een IT-auditor, dan hebben we binnen accountantskantoor D een hele Academy voor waar iedereen van de audit laag doorheen moet. Dit heet de accountantskantoor D professional Academy. Ieder jaar zitten daar nieuwe trainingen bij. De laatste drie tot vier jaar zie je dat er specifieke modules zijn ontwikkeld voor het toepassen van data- analyses en de IT audit in het algemeen. Als je naar elke opleiding accountancy kijkt, krijgen zij een blok IT audit en dat was het. Terwijl als je kijkt naar de artikelen Forrester en Gartner over welke beroepen de aankomende 10 jaar worden weg geautomatiseerd dan hebben we het over accountants. Daar zie je al dat IT binnen het beroepenveld veel belangrijker wordt. Dat nemen wij ook mee in onze opleiding van onze accountants. Zij behoren eigenlijk te weten wat het belang en de impact van IT is en

hoe je daarmee de eigen controles slimmer kan maken. Accountants die 20 jaar geleiden zijn opgeleid en niets meer aan training doen, die zijn over 10 jaar overbodig omdat zij simpelweg geen werk meer kunnen uitvoeren.

Anke: Je had het net ook over IT general controls. Ik heb een artikel gelezen over het toepassen van data- analyse in de controle. Vroeger toen de accountant net bestond werd er integraal gecontroleerd. Daarna werd er gesteund op de systeemgerichte controles, waardoor er zo min mogelijk aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd hoefde te worden. Momenteel wordt er natuurlijk veel data opgeslagen, waarmee in principe integraal gecontroleerd kan worden. Is dan systeemgericht of gegevensgericht efficiënter?

IT-auditor D: Ik denk zelf dat de mate van zekerheid die je kunt ontlenen aan data- analyse vele malen groter is dan een steekproef. Als je naar de wat groter organisaties kijkt en wij voor een heel jaar de SAP omgeving organiseren, dan hebben wij dus 100% van de facturen te pakken. Dan kun je ook 100% van je facturen toetsen of daar de juiste purchase order tegenaan is gezet en of deze geautoriseerd is voor betaling. Dit ga je met een steekproef nooit halen. Dus als je kijkt naar de mate van zekerheid dan is die bij data- analyse vele malen hoger. Als accountant kun je nooit totale zekerheid bieden, maar je hebt wel veel meer controle over het verloop van het proces. Ik denk dat in heel veel gevallen het wel wordt toegepast, alleen houdt je altijd specifieke gebieden van professional judgement die je niet kan automatiseren. Dat zijn vaak de gebieden waar je als accountant de meeste toegevoegde waarde kunt bieden. Alleen als je naar de onderste laag van je processen kijkt dat zou je naar mijn mening volledig weg kunnen automatiseren. Daar heb je ook geen zware accountancy kennis voor nodig om vast te stellen of het klopt. En dat belang wordt ook steeds meer gezien door organisaties en de klant. De klant die vaak miljoenen in een SAP systeem heeft gestopt wat ervoor zorgt dat bijvoorbeeld de processen van alle facturen juist lopen, zij vinden vaak dat wij daar op moeten gaan steunen. Als je dan terug komt met twee facturen die niet helemaal kloppen, dan zie je maar een klein gedeelte terwijl je met alle data veel meer kunt controleren.

Anke: Als er dan steeds meer gegevensgericht wordt gecontroleerd aan de hand van data, welke randvoorwaarden heb je dan nodig om die data te kunnen gebruiken?

IT-auditor D: Beoordeling van de IT General controls blijft altijd nodig, naar mijn idee. Als je kijkt naar de bron waar de data uit komt, daar moet je altijd zekerheid over krijgen dat de data integer is. Dat er geen changes of ongeautoriseerde mutaties hebben plaatsgevonden. Daarvoor blijf je altijd een belang houden bij de effectiviteit van de IT general controls, ook al ga je volledig gegevensgericht met bijvoorbeeld data- analyse controleren. Denk alleen dat het belang waar voorheen was dat je zeker wilde weten dat je autorisatiebeheerproces klopt en dat er een periodieke review op functiescheiding wordt uitgevoerd want ik wil op het systeem kunnen steunen, dat wordt steeds minder. Wat nu wel vaak wordt gedaan is niet gekeken naar wat kan iemand, maar wat heeft iemand gedaan. Dan heb je een veel betere risico inschatting. Als bijvoorbeeld blijkt dat iemand een inkoopfactuur heeft goedgekeurd en de purchase order heeft goedgekeurd, maar we zien dat deze handelingen vervolgens door iemand anders worden gecontroleerd en dat het een dusdanig marginaal bedrag is dat het geen risico vormt voor de jaarrekeningcontrole. Dan kun je wel een opmerking maken over de interne controle, maar voor je jaarrekeningcontrole ben je klaar omdat het een dusdanig klein verschil is.

Anke: Ik lees en hoor best veel dat accountants geen tools van data- analyse toepassen, omdat de volwassenheid van de IT systemen bij de klant niet voldoende is. Is dit een smoesje of hoe kijk jij daar tegen aan?

IT-auditor D: Er zit wel een kern van waarheid in, maar dat is echt afhankelijk van welke randvoorwaarden wel in het systeem aanwezig zijn. Is er bijvoorbeeld specifieke logging in het systeem aanwezig waar niemand bij kan. Is het een off to sell systeem waarvan je kunt vaststellen dat er bijvoorbeeld geen mutaties hebben plaatsgevonden in het systeem. Dan zou je kunnen zeggen: ook al heb je als IT beheerproces geen effectieve beheersing, ineffective GC's, maar kun je door middel van compenserende werkzaamheden wel vaststellen of er zich gedurende het jaar een risico heeft voorgedaan doordat de integriteit van de data niet is gewaarborgd. Als je wel kunt vaststellen dat er bijvoorbeeld een log file aanwezig is en dat hier geen vreemde dingen in voorkomen, kun je op basis van aanvullende controles zoals functiescheiding gewoon op de data steunen.

Anke: Is de IT-auditor binnen accountantskantoor D onderdeel van het team of wordt hij gezien als interne specialist?

Wout: Daar moet wel de nuance bij dat hoe kleiner de klant, hoe minder vaak er gebruik wordt gemaakt van een specialist. Dit is vaak te duur of ineffectief. Alleen naar mijn eigen idee kan een accountant nooit bepalen of de ITGC's effectief zijn en of hij voor verdere werkzaamheden een specialist in moet schakelen. Een accountant is namelijk niet geschoold om de ITGC's te kunnen toetsen en anders dan wat gebeurd er. Om te kunnen bepalen iets is ineffectief en

welke compenserende maatregelen je wel kunt gebruiken, dat kan in mijn ogen een accountant niet en daar heb je altijd een IT specialist voor nodig.

Anke: Hoe zie je daarin de toekomst van het accountantsberoep?

IT-auditor D: Ik hoor hier intern altijd dat de toekomstige accountant een omgeschoolde IT-auditor is en die verstand heeft van finance en accounting. Dit omdat ik denk dat een accountant zonder IT kennis over een aantal jaren niets meer te doen heeft en geen toegevoegde waarde meer kan bieden aan de klant.

Anke: Ik lees dat heel veel kantoren meer data specialisten aan gaan nemen. Zie je dat beroep nog terug in de "toekomstige accountant"?

IT-auditor D: Ik denk dat wij de afgelopen 14 jaar al heel veel bezig zijn met data- analyse binnen onze financial audit praktijk. Je ziet daar voorheen dat een IT-auditor die kennis had van data- analyse en dat leuk vond om te doen, zie je dat we de afgelopen 6 jaar echt data scientists hebben. Er is een heel team van SER afkomstig. Die dusdanig complexe data kunnen analyseren en dat kunnen gebruiken als onderdeel van de jaarrekeningcontrole. Dus je krijgt daar een derde soort profiel namelijk de data scientist, waar je voorheen een IT-auditor en financial auditor had. Die als specialist door de accountant ingeschakeld kan worden. Om het zei fraude onderzoek te doen of complexe IT systemen en data daarin dusdanig te analyseren dat het bruikbaar is als audit evidence. Dit bijvoorbeeld bij scala systemen. Energieleverancier dat je op basis van de slimme meters de data kan combineren en daardoor een herberekening kan doen van de verwachte opbrengsten. Dan heb je een hele sterke controle voor je revenu uiteindelijk. Die je vanuit een traditioneel audit perspectief nooit zal hebben.

Anke: En ontwikkelingen zoals kunstmatige intelligentie, hoe zie je dat in de toekomst ontwikkelen?

Wout: Ik weet dat wij zelf met IBM Watson bezig is, die artificial intelligence machine. Ik denk dat accountants daar bang voor moeten zijn. Het leren en het toepassen van een boek over IFRS, dat kan momenteel een machine ook al. Je zou daar alleen moeten kijken hoe je als persoon een machine iets aan kan leren, maar als een machine zichzelf slimmer maakt dan zal het heel snel het standaard beroep van een accountant kunnen vervangen. Dat is waar het gevaar vandaan komt. Als dit de aankomende tijd doorontwikkeld, dan zal in de aankomende 3 tot 5 jaar de eerste jaarrekening zult treffen die zijn voorbereid door een IBM Watson.

Anke: Hoe is de toepassing van process mining binnen accountantskantoor D?

IT-auditor D: Ja dat is eigenlijk iets wat we nu al ruim 10 jaar gebruiken. Met name voor het onderdeel risk assesment. Hoe loopt nu het proces daadwerkelijk. Het lastige van process mining is de technieken die er zijn en de definitie van process mining. Als we bijvoorbeeld kijken naar accountantskantoor C met Xray. Dat is een techniek die zegt we pakken ERP data, gestructureerde data, en we zetten het in volgorde en dan hebben we een proces in kaart gebracht. Dat is eigenlijk niet de definitie van process mining zoals je die hebt. Wij zijn eigenlijk de afgelopen 10 jaar met de TU Eindhoven een actieve samenwerking gestart om de toepasbaarheid van process mining tooling zoals disco om te kijken hoe je daar audit evidence uit kan generen. Uitdaging die daar in zit, als je het als audit evidence wilt gebruiken, is dat die oplossingen vaak nog te weinig informatie geven voor het stukje juistheid en volledigheid van de analyse. En daar je ook nog niet gegarandeerd de aansluiting kan maken met je grootboek en je kan steunen op datgene wat eruit komt. Indicatief kan je het zeker toepassen, maar echt als audit evidence genereren wat je met andere vormen van data-analyse wel kunt daar nog steeds geen goede oplossingen voor zijn.

Anke: Als ik het goed begrijp uit jouw verhaal, dan is process mining meer een voorstapje om de verdere controle werkzaamheden te baseren op de afwijkingen die uit de process mining tools komen?

IT-auditor D: Ja bijvoorbeeld. Ook om inzicht te krijgen in hoe loopt een proces daadwerkelijk. Als je een walk trough doet als onderdeel van het inkoop proces dan baseer je dat op een stukje documentatie en verhalen die mensen vertellen, op het moment dat je daar process mining op los laat en op basis van de data kijkt hoe het proces werkelijk loopt dan zie je pas echt waar de risico's zitten en of het verhaal uit de documentatie klopt. Voor je risico analyse is dit perfect te gebruiken. Alleen ontbreekt het de tools nog om goede audit evidence te generen die je ook als sluitend controle bewijs kunt gebruiken. Ik denk dat het wel een manier is om je controle effectiever uit te voeren.

Anke: Ik heb ook het AFM rapport gelezen. Wat me daar in opviel dat er best wat misvattingen zijn op het gebied van IT. Waar komt dit door?

IT-auditor D: Als ik op persoonlijke titel spreek, dat het heel veel te maken heeft met de mate waarin een accountant kennis van IT heeft. Dat zie je al bij de opleiding. Er zit vaak maar 1 blok IT in de opleiding. Als je kijkt naar het belang van IT in de controle, dan zou dit eigenlijk andersom moeten zijn. Zou je iets van finance en accounting moeten weten dat je weet hoe je IFRS en Dutch GAAP kunt toepassen, maar zou je veel beter moeten weten hoe IT werkt en wat de impact van een ERP omgeving is binnen je controle. Waar denk ik een heel groot deel van de AFM bevindingen over gaan: is hoe de accountant IT toegepast en hebben zij ook de juiste experts ingeschakeld om die vaststelling te doen. Ik denk dat daar een heel grote fout is gemaakt, dat heel veel accountants hebben gedacht van ik weet wel hoe het werkt zonder daar een specialist in te schakelen om te kijken of die conclusie ook echt klopt. Kloppen onze bevindingen, sluit dit aan bij de specialist en hebben wij op een juiste wijze een IT-auditor ingeschakeld. Daar zie je denk ik nu wel een hele grote ontwikkeling. IT-auditors moeten al bij de aanvang van het proces betrokken zijn en zowel bij de interim als bij de final. Voorheen was het vaak dat de risk assessment zonder IT werd uitgevoerd en dan werd er een memo gestuurd tijdens de interim of zij even de ITGC's willen toetsen en dat ze het wel zien bij de final. Nu zie je dat het integrale proces wordt doorlopen met een IT-auditor.

Anke: Zie je de manier van controleren door de AFM, dus nu nog redelijk klassiek, als drempel om bepaalde IT toepassingen te gebruiken in de controle?

IT-auditor D: Ik denk dat daar de grootste uitdaging ligt, om aantoonbaar te maken welke aansluitingen te maakt. Als je kan vaststellen dat je op een juiste manier data verkrijgt en ook zeker weet dat je alle data hebt, ook werkzaamheden hebt verricht om vast te stellen dat de bron betrouwbaar is, hoe heb je vastgesteld dat de data of de scriptie die uit het systeem zijn gehaald ook integer zijn, als je vervolgens ook de hele procesflow erachter ook dusdanig hebt ingericht dat je gegarandeerd een aansluiting met het grootboek en een rondrekening hebt dan denk ik dat er geen enkel probleem is. Waar het vaak fout gaat is dat er een data dump wordt verkregen er te weinig of geen werkzaamheden worden verricht om vast te stellen of die dump wel volledig en integer is. Laat staan dat überhaupt de bron wordt opgenomen als relevant systeem voor je controle, waar de data uitkomt, en dat er volgens conclusies worden getrokken uit data die niet aansluiten met je grootboek of waar je geen werkzaamheden hebt verricht om vast te stellen of de bron integer is. Daar ligt nog een groot leerpunt voor ieder kantoor.

Anke: Wat ik uit je verhaal begrijp is dat accountants het vaak nalaten om die controles uit te voeren, omdat het voor hen lastig is vast te stellen of dit nodig is en of de data wel bruikbaar is. Daarbij kiezen zij er te vaak voor om dit zelf te doen in plaats van een specialist in te schakelen.

IT-auditor D: Ja ze nemen de data vaak voor lief, omdat zij denken dat het een bepaalde standaard is terwijl het dat niet is. Ook om vast te stellen of iets standaard is, moet je wel weten hoe je dit kunt bepalen. Daar is bij ons, maar ook bij alle andere kantoren veel fout gegaan. De basiswerkzaamheden die nodig zijn om vast te stellen dat data integer is daar is gewoon te weinig op is gedaan de afgelopen 20 jaar.

Anke: Je noemde net de 3 onderdelen van de jaarrekeningcontrole. Ik heb pas een interview gehad bij Coney en zij voeren hun controle uit op basis van kwartaal- of maand basis, een vorm van continuous auditing, wordt dat binnen accountantskantoor D al toegepast?

IT-auditor D: Ik denk dat wij dat heel graag zouden willen, maar dat betekent ook dat de rekening voor de klant drie keer zo hoog wordt. Daar zit de klant niet op te wachten. Ik vind het zelf ook wel erg ver gaan dat we iedere maand langs zouden komen. Ieder kwartaal is bij beursgenoteerd sowieso verplicht. Voor de kwartaalberichten kom je ieder kwartaal al over de vloer om vast te stellen of dit juist is. Ik denk zelf als de klant de juiste maatregelen zelf neemt om de integriteit van de data te toetsen en de interne controles controleert, dan zie ik geen reden om ieder kwartaal langs te komen.

Anke: Maar aan de andere kant kan de accountant zo ook aanbevelingen doen aan de klant. Op basis van de data kan namelijk conclusies worden getrokken over de mate van efficiëntie van de processen. Hoe zie je daarin dan de toekomst?

IT-auditor D: Ik zie in de toekomst niet dat de grotere kantoren ieder kwartaal bij hun klanten langsgaan om hun werkzaamheden te doen, want dat laat het budget niet toe en weinig klanten daarvoor akkoord zullen geven. Als je kijkt naar de toepassing om ieder kwartaal data- analyses te verrichten als onderdeel van de jaarrekeningcontrole daar zie ik

wel een markt voor al dan niet dat de accountant daar de oplossing voor gaat hebben. De accountant die dan aangeeft dat hij ieder kwartaal of iedere maand wilt weten hoe de klant ervoor staat en dat je dan ook veel dichter op de klant zit en er dan veel dichterbij bent dan wanneer je dat pas in november constateert. Maar ik denk dat een groot gedeelte afhankelijk is van wat de klant bereid is te betalen voor eigenlijk de jaarrekeningcontrole. En de bereidheid die zegt wij willen daar maandelijks inzicht in hebben of wij geloven in onze eigen controles en we zien jullie aan het einde van het jaar wel voor jullie verplicht nummertje.

Anke: Als ik het dan goed begrijp, is geld vanuit de klant een issue en dat zij de toegevoegde waarde van continuous auditing nog niet inzien?

IT-auditor D: Ik denk dat accountants nog niet de toegevoegde waarde hebben laten zien om eigenlijk het mechanisme van continuous auditing toe te passen.

Anke: Bedoel je daarmee dat de klant buiten de jaarrekening om, nog niet echt de waarde van de accountant zien?

IT-auditor D: Nou ik denk dat de sector an sich nog een probleem mee heeft om te laten zien dat het waarde toevoegt anders dan het controleren van de boekhouding. Daar zijn vanuit de NBA allerlei initiatieven en voorstellen voor, maar ik denk dat daar een grote uitdaging ligt voor de accountancysector dat zij naast de jaarrekening ook toegevoegde waarde kunnen bieden. Ik denk dat er weinig accountants zijn die naast de jaarrekeningcontrole ook nog specifiek advies geven voor dezelfde klanten.

Anke: Hoe kijk je aan tegen de natuurlijke adviesfunctie van de accountant?

IT-auditor D: Ik zie de natuurlijke adviesfunctie van de accountant niet echt benut worden, naast het geven van wat aanbevelingen in de management letter. In de vorm van we kunnen op basis van continuous auditing de klant helpen met het product, omdat X, Y of Z dat gebeurt echt veel te weinig.

Anke: Wil zo iets wel ontstaan, moet dan vanuit de kantoren komen? Dat de accountants gaan laten zien dat zij wel toegevoegde waarde kunnen bieden?

IT-auditor D: Ja ik denk dat dit vanuit alle kantoren moet komen, daar kunnen zij ook nog grote stappen zetten. Dat verklaart zich ook de grote prijsdruk. Als je een grote toegevoegde waarde bent, dan zijn mensen ook bereid om daarvoor te betalen. Het feit dat er een grote prijsdruk heerst betekent dat er onvoldoende wordt geleverd om meer te kunnen vragen.

Anke: Ervaar je binnen accountantskantoor D dat door de investeringen in kwaliteit innovatie achter blijft?

IT-auditor D: Kwaliteit staat binnen accountantskantoor D ook hoog op de agenda. Ik denk dat we daar ook ver in zijn, om het werk anders en beter te doen. Maar ik dat innovatie als onderdeel van de kwaliteitsagenda een van de belangrijkste speerpunten is geweest. Hoe kunnen we met bijvoorbeeld data- analyse de randvoorwaarden van de controle zo indelen dat we het werk efficiënter kunnen doen. Daar is innovatie denk ik de drijfveer voor om dat te kunnen doen.

Anke: Je noemt nu data- analyse, dat bestaat natuurlijk al heel lang. Wat maakt het dat deze tools de afgelopen tijd meer worden gebruikt?

IT-auditor D: Ik denk dat de hype big data daaraan mee heeft geholpen. Klanten zijn zich bewuster geworden van alle data en daarbij denken: 'Beste accountant, ik heb heel veel data waarom gebruik je dit niet?'. Daar wordt de accountant scherp opgehouden. En ik denk dat de Plasterk wetgeving erg geholpen heeft, omdat dit enerzijds de prijs heeft gedrukt en anderzijds de accountant aan het denken heeft gezet om de controle efficiënter uit te voeren. Daarnaast wordt er ook naar specialisten gekeken, wat zij zouden kunnen doen om de controle efficiënter te maken. Data- analyse is daarbij een vorm die het snel realiseerbaar maakt.

Anke: Je noemt nu doordat de klant de meerwaarde van data is in gaan zien, de accountant zijn manier van werken heeft aangepast. Zijn de ontwikkelingen in de accountancy dan een reactie op de ontwikkelingen bij klanten of zijn wij leidend?

IT-auditor D: Andersom. Klant is leidend voor wat de accountancy sector doen.

Anke: Dus daaruit kan ik concluderen dat wij achterlopen?

IT-auditor D: Ik denk dat traditioneel gezien de accountant altijd achter loopt. Een accountant kijkt ook altijd terug, die kijkt nooit vooruit. Dat is nu eenmaal zo. Zo zit het beroep in elkaar. Daardoor loop je per definitie ook altijd achter de klant aan.

Anke: En hoe kijk je tegen dat aspect aan?

IT-auditor D: Ik denk dat daar een heleboel is te winnen. Zeker op het gebied van de beschikbaarheid van data. Data kan namelijk een voorspellend karakter hebben. Dit kan worden ingezet voor subjectieve posten in de jaarrekeningcontrole, wat nu nog wordt gedaan op basis kennis en ervaring van teamleden. Ik denk als je daar externe data bij haalt dat je daar al hele goede toegevoegde waarde kunt bieden. Dat wordt nu nog te weinig toegepast, ook omdat binnen de hele sector de focus ligt op de kwaliteit van de basis. Misschien dat dit de komende jaren nog gaat komen.

Anke: Die verandering die plaats kan vinden zoals het gebruik van bepaalde tools, denk je dat dit gemotiveerd moet worden vanuit het onderwijs of moeten de kantoren daarin eerst mee?

IT-auditor D: Ik denk dat de basis van de studie een veel groter belang ligt. Er zou daarin een groter deel besteed moeten worden aan de impact van technologie op de jaarrekeningcontrole. Dat kantoren daarbij de plicht hebben om hun personeel opleiden en bijhouden, zodat ze nieuwe technieken goed eigen kunnen maken. Maar in de basis zouden de opleidingen daarmee moeten starten omdat zij pretenderen dat zij bekwame professionals leveren.

Anke: In hoeverre denk je dat de jaarrekeningcontrole geautomatiseerd kan worden?

IT-auditor D: Met de technologieën die vandaag de dag ter beschikking zijn denk ik dat je met uitzondering van enkele inschattingsposten, voor 90% de hele accountantscontrole weg kan automatiseren.

Anke: Waar blijft de accountant dan nog belangrijk in jouw visie?

IT-auditor D: De accountant zit dan achter een Watson instructies te geven hoe bepaalde judgemental posten verwerkt zouden moeten worden. Ik denk naast bepaalde subjectieve posten, je een heel eind kan komen zonder menselijke interactie.

Anke: Jullie als IT-auditors snappen toch veel beter welke instructies er gegeven moeten worden? Daarnaast snappen jullie de conclusies uit een Watson toch ook veel beter dan een accountant? In principe zouden de IT-auditors dan ook de communicatie kunnen doen toch?

IT-auditor D: Ja dat hangt ervan af, omdat je wel een stukje interpretatie nodig hebt van resultaten. Als je kijkt naar waar nu het gross van de werk in de jaarrekeningcontrole in zit, dat is 80% in de procescontroles. Die 80% kun je weghalen, omdat die vaak toch niet judgemental posten zijn. Dan kun je die tijd als accountant besteden aan posten waar je echt toegevoegde waarde kunt bieden. Daar heb je absoluut accountancy kennis voor nodig. Dus ze blijven bestaan, maar ze zullen zich op andere vlakken moeten gaan focussen.